

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı

**TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARINDA
DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKALARI:
BİR MODEL ÖNERİSİ**

Tolga Çakmak

Doktora Tezi

Ankara, 2016

TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARINDA
DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKALARI:
BİR MODEL ÖNERİSİ

Tolga Çakmak

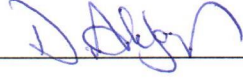
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı

Doktora Tezi

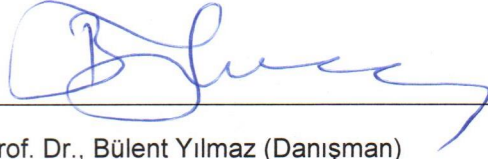
Ankara, 2016

KABUL VE ONAY

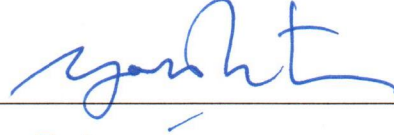
Tolga akmak tarafından hazırlanan Türkiye’de Kùltùrel Bellek Kurumlarında Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Politikaları: Bir Model Önerisi” başlıklı bu alışma, 28 Haziran 2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jùrimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

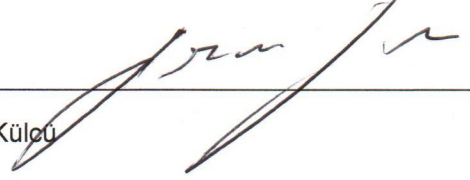
Prof. Dr., Doğan Atılđan (Başkan)

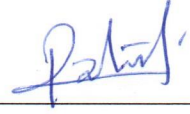
Prof. Dr., Bùlent Yılmaz (Danışman)

Prof. Dr., Yaşar Tonta

Prof. Dr., Özgùr Kùlçü

Prof. Dr., Fatih Rukancı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr., Sibel Bozbeyoęlu

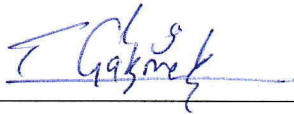
Enstitù Müdürù

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.06.2016

Tolga Çakmak

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, 2011 yılından bu yana almış olduğum eğitimin bir ürünüdür. Doktora eğitimi bana birçok konuda katkı sağlamıştır. Belki de bu eğitim insanın bilimle yalnız kaldığı ve onun ışığı doğrultusunda geliştiği bir olgunlaşma sürecinin bir parçasıdır. Bu dönem aynı zamanda yeni çalışmalarım ve kararlarım için önemli bir kilometre taşıdır. Bu dönem tercihlerimi ve değerlerimi şekillendiren, bana yol gösteren ve gösterecek olan değerleri kazandıran, elde edilenden çok paylaşılanın önemli olduğunu gösteren bir dönem olmuştur. Bu eğitim dışında beni yetiştiren ve var eden, sahip olduğum kültürü ve değerleri bana aşılayan, hayatımda atmış olduğum her adımda yanımda olan anneme, babama ve Berkay'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde birçok kişinin doğrudan ya da dolaylı olarak görüş ve katkıları olmuştur. Doktora eğitimim boyunca almış olduğum dersler bu tez çalışmasının yapılmasına ve planlanmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Bu kapsamda tez çalışmasının gerçekleştirilmesinde beni yönlendiren, çalışmanın kurgulanmasına ve uygulanmasına katkı sağlayan tez danışmanı Hocam, Prof. Dr. Bülent Yılmaz'a çok teşekkür ederim. Bu süreçte desteğini, enerjisini ve yakınlığını her daim hissettiğim Hocam, Prof. Dr. Özgür Külcü'ye teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmayla ilgili yönlendirmeleri ve görüşleri için Prof. Dr. Doğan Atılğan'a, gerçekleştirilen analizler için verilerin toplanmasına katkı sağlayan kurumlara ve temsilcilerine yaptıkları bu anlamlı katkı için teşekkür ederim. Çalışmanın kalitesine yapmış oldukları katkılar için jüri üyelerine de ayrıca teşekkür ederim.

Çalışma sürecinde her daim desteklerini yanımda hissettiğim değerli arkadaşım Şahika Eroğlu'na beyin fırtınaları ve modelin geliştirilmesi sürecindeki tartışmalar ve verdiği geribildirimler için çok teşekkür ederim. Bu tartışmalar olmasaydı farklı bakış açılarını anlamak daha zor olurdu. Çalışma süresince desteğini esirgemeyen arkadaşım Hüseyin Körpeoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmadan kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirilmesi ve dijital koruma uygulamaları için yararlanacak olan uygulamacılara ve araştırmacılara da konuya yönelik ilgileri ve verdikleri değer için ayrıca teşekkür ederim.

ÖZET

ÇAKMAK, Tolga. *Türkiye’de Kültürel Bellek Kurumlarında Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Politikaları: Bir Model Önerisi*, Doktora Tezi, Ankara, 2016.

Kültürel miras, özelde toplumların genelde ise insanlığın yaşayışını gösteren en önemli unsurlardan biridir. Bu nedenle kültürel mirasın kalıcılığının ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için ülkelerin yasal düzenlemelere gittiği, konuyla ilgili uluslararası anlaşma ve sözleşmeleri dikkate aldığı görülmektedir. Söz konusu düzenlemeler ve sözleşmeler ülkelerin kültürel miraslarının korunmasında ve bu mirasın gelecek kuşakların kullanımına sunulmasında girişim ve yatırımlara öncülük etmeleri açısından önem taşımaktadır.

Kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşakların kullanımına sunulması için girişimlerde ve yatırımlarda bulunan kurumlar arasında kütüphaneler, arşivler ve müzeler gibi kültürel bellek kurumlarını da saymak mümkündür. Özellikle 1990’lı yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte bu kurumların kültürel miras ürünleri için dijitalleştirme ve dijital koruma programları uyguladıkları ve söz konusu alanlara yönelik olarak gerçekleştirdikleri yatırımlar ve girişimler ön plana çıkmıştır. Kültürel bellek kurumlarının derinliklerindeki kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirilmesi ve dijital ortamda korunmasına yönelik yatırımlarının yanı sıra bu ürünlerin güncel teknolojilerle yeniden kullanımının sağlanması için de sistemli çalışmalar gerçekleştirdikleri ve belirli bir politika doğrultusunda hareket ettikleri bilinmektedir.

Türkiye’de de diğer ülkelerdeki kültürel bellek kurumlarında olduğu gibi dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede kültürel miras ürünlerinin tespit edilmesi ve korunması ile ilgili konulara yasal düzenlemelerde yer verilmektedir. Ancak bu girişimler ve konuyla ilgili literatür incelendiğinde Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarıyla ilgili idari, mali ve teknik konularda sorunların yaşandığı ve sürdürülebilir bir yapının bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle araştırmada Türkiye’de kültürel miras ürünlerine yönelik durum literatür değerlendirmesi, örnekleme alınan kurumlara uygulanan anket ile toplanan veriler ve idari ve yasal koşullar çerçevesinde betimlenmiştir. Araştırmada ayrıca Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında bulunan farklı ölçekteki 14

kurum literatürdeki çalışmalar ve modellere dayanılarak geliştirilen bir değerlendirme aracıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda *“Türkiye’de bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik planlama, karar verme süreçleri ve uygulamalarındaki (mali kaynaklar, kurumlar arası iletişim, erişim yönetimi, teknik, eğitim) yaklaşımları sürdürülebilir bir nitelikte değildir”* şeklinde belirlenen hipotez doğrulanmıştır. Araştırma sonuçları doğrultusunda Türkiye’de kültürel bellek kurumlarının kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirilmesi ve dijital ortamda korunmasına yönelik süreçlerin devamlılığını sağlamada kullanılabilecek politikalara yönelik bir model geliştirilmiştir. Araştırmanın son bölümünde ise kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında sürdürülebilirliği benimseyen bir yaklaşımı taşımalarıyla ilgili önerilere yer verilmektedir. Son olarak çalışmada kültürel bellek kurumlarında kapsamlı ve belirli dönemlerde güncellenecek bir politika belgesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu bağlamda çalışmada geliştirilen modele dayanarak oluşturulan örnek bir dijitalleştirme ve dijital koruma politikasına yönelik ilkeler de kültürel bellek kurumları için bir rehber oluşturmak amacıyla sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Kültürel Miras, Kültürel Bellek Kurumları, Dijitalleştirme, Dijital Koruma, Dijitalleştirme Politikaları, Dijital Koruma Politikaları

ABSTRACT

ÇAKMAK, Tolga. *Digitization and Digital Preservation Policies in Cultural Memory Institutions in Turkey: A Proposed Model*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2016.

Cultural heritage is one of the most significant constituent of societies in particular and life of humankind in general. For this reason, states have made legislative regulations in order to ensure the persistence and sustainability of cultural heritage, and thus international agreements and conventions have been considered on the matter. These regulations and conventions in question are of vital importance in terms of pioneering the institutions and investments which preserve the cultural heritage assets of the countries and pass them on to the next generations.

Cultural memory institutions such as libraries, archives and museums can be counted among the institutions undertaking such enterprises and investing for the protection of cultural heritage and its transition to the next generations. Especially in 1990's, together with the developments in information and communications technologies (ICTs), application of digitization and digital preservation programs for the of cultural heritage objects, as well as making investments and embarking on enterprises in areas in question came into prominence. Besides investments of associations undertaken by cultural memory institutions in the digitization of cultural heritage objects and their preservation in the digital environment, it is a well-known fact that they have carried on studies in a systematic manner with the purpose of ensuring the reusability of these objects via current technologies and acted on in line with specific policies.

Much the same as many other countries, cultural memory institutions in Turkey carry out digitization and digital preservation applications. Within this framework, issues related to the identification and preservation of cultural heritage objects are also addressed in the legal regulations. However, when the aforementioned enterprises and literature review on the subject are examined, it becomes clear that Turkey has been confronting problems in the administrative, financial and technical aspects of the digitization and digital preservation applications, and have no sustainable structure. Thus, in this research the current situation of cultural heritage institutions is described with reference to the literature review, data gathered from the institutions chosen as test-bed and

administrative and legal framework. In line with the research, fourteen different sized institutions carrying out digitization and digital preservation applications have been analysed via research instrument which was developed according to the studies and models in the literature. The hypothesis proposed as “In Turkey, the planning, decision-making and practical approaches (with regard to financial resources, business-to-business communications, access management, technicalities, education) adopted by cultural memory institutions in digitization and digital preservation do not have the necessary qualifications to be regarded as sustainable in terms of.” is verified. In line with the findings of this research, a model has been developed to be taken as a sample in related policies with the purpose of maintaining the continuity of the processes regarding the digitization and digital preservation of cultural heritage objects managed by the cultural memory institutions. In the final section, recommendations addressed to the cultural memory institutions to lead them adopt an approach which ensures the sustainability of digitization and digital preservation processes were offered. Finally, the necessity of a comprehensive policy document to be updated periodically by cultural memory institution was emphasized. Within this context, principles regarding the policy on digitization and digital preservation which was recommended by depending on the model developed in this research were presented in an attempt to provide guidelines for the cultural memory institutions.

Keywords

Cultural Heritage, Cultural Memory Institutions, Digitization, Digital Preservation, Digitization Policies, Digital Preservation Policies

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Konunun Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Problemi ve Araştırma soruları.....	4
1.4. Araştırmanın Kapsamı.....	5
1.5. Araştırmanın Yöntemi, Veri Toplama ve Değerlendirme Teknikleri.....	6
1.6. Araştırma Düzeni	12
1.7. Kaynaklar	13
2. BÖLÜM: KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARINDA DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKALARI.....	16
2.1. Kültürel Bellek Kurumları Olarak Kütüphaneler, Arşivler ve Müzeler	16
2.2. Kültürel Bellek Kurumları ve Dijitalleştirme Uygulamaları	18
2.2.1. Kültürel Bellek Kurumları ve Dijitalleştirme	18
2.2.2. Kültürel Bellek Kurumlarında Dijitalleştirme Süreçlerine Yönelik Hedefler	20
2.2.3. Dijitalleştirme Süreçleri.....	24
2.2.4. Dijitalleştirme Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar	25
2.3. Kültürel Bellek Kurumlarında Dijital Koruma	26
2.3.1. Dijital Koruma Süreçleri	28
2.3.2. Dijital Koruma Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar	34
2.4. Dijitalleştirme ve dijital koruma politikaları	35
2.4.1. Dijitalleştirme Politikaları.....	35
2.4.2. Dijital Koruma Politikaları.....	37
2.5. Türkiye’de Dijitalleştirme ve dijital koruma Uygulamaları	38
2.5.1. Türkiye’de Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Uygulamalarına Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Politikalar	39

2.5.2. Türkiye’de Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Uygulamalarında Yaşanan Sorunlar	43
2.5.3. Türkiye’de Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Uygulamalarının Değerlendirilmesi	44
3. BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	46
3.1. Durum Belirleme ve Planlama Adımlarına İlişkin Bulgular	46
3.1.1. Gereksinim Analizi.....	46
3.1.2. Altyapı Olanakları ve Güvenlik	50
3.1.3. İş Süreçleri ve Politika Geliştirme	52
3.1.4. Seçim ve Ayıklama.....	54
3.1.5. Mali Kaynaklar.....	55
3.1.6. İnsan Kaynakları ve Eğitim	56
3.2. Uygulama Belirleme Adımlarına İlişkin Bulgular	58
3.2.1. Telif Hakları	58
3.2.2. Teknoloji ve Donanım Standartları	59
3.2.3. Üstveri Tasarımı ve Bilgi Kaynaklarının Tanımlanma Süreçleri	61
3.2.4. Erişim Yönetimi	63
3.3. Sonuçlandırma ve Sürdürülebilirlik Adımlarına İlişkin Bulgular	66
3.3.1. Depolama ve Uzun Süreli Koruma Uygulamaları.....	66
3.3.2. Yaygınlaştırma, İşbirliği ve Tanıtım.....	68
3.3.3. Etki Değerlendirmesi	69
3.4. Genel Değerlendirme	69
3.4.1. Durum Belirleme ve Planlama Adımlarına Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi	71
3.4.2. Uygulama Belirleme Adımlarına Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi..	72
3.4.3. Sonuçlandırma ve Sürdürülebilirlik Adımlarına Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi	73
4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARINDA DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKALARI İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ.....	75
4.1. Kurum Analizi.....	81
4.1.1. Amaçlar ve İş Süreçleri	82
4.1.2. Koleksiyon.....	84
4.1.3. İnsan Kaynakları	86
4.1.4. Altyapı ve Güvenlik.....	88
4.1.5. Mali Koşullar.....	90
4.1.6. Kullanıcılar	92

4.2. Karar Verme ve Planlama	94
4.2.1. Üstveri.....	94
4.2.2. Teknoloji Standartları	96
4.2.3. Eğitim.....	97
4.2.4. Telif ve Kullanım Hakları.....	99
4.2.5. Erişim Yönetimi	100
4.2.6. Uzun Süreli Koruma	102
4.3. Politika Modelinin Uygulanması.....	104
4.3.1. Dijitalleştirme ve Dijital Koruma İşlemleri	104
4.3.2. Değerlendirme/Geribildirim	104
5. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	106
KAYNAKÇA	113
Ek 1: Kültürel Bellek Kurumlarında Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Politikaları Değerlendirme Aracı	133
Ek 2: Kültürel Bellek Kurumları için Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Politikası İlkeleri.....	144
Ek 3: Etik Kurul İzni	151
Ek 4: Orijinallik Raporu	152

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Dijitalleştirmeye ilk ihtiyaç duyulan yıl	47
Tablo 2. Dijitalleştirme ve dijital koruma programına ihtiyaç duyulma nedenleri.....	47
Tablo 3. Proje sayıları	48
Tablo 4. Dijitalleştirme ve dijital koruma programlarının planlanmasında etkisi olan süreçler	49
Tablo 5. Otomasyon sistemi seçiminde gerçekleştirilen çalışmalar	50
Tablo 6. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında altyapı tercihleri.....	51
Tablo 7. Mevcut altyapı olanaklarının ve güvenlik düzeylerinin değerlendirilmesi	52
Tablo 8. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının gerçekleştirilme şekli	52
Tablo 9. Dijitalleştirme ve dijital koruma politikaları.....	53
Tablo 10. Dijitalleştirme ve dijital koruma programının uygulanması.....	53
Tablo 11. Seçim ve ayıklama uygulamaları	54
Tablo 12. Seçim ve ayıklama işlemlerinin uygulanma şekli	54
Tablo 13. Seçim ve ayıklama işlemlerinde göz önünde bulundurulacak unsurlar	55
Tablo 14. Mali kaynakların sağlanması	55
Tablo 15. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayrılan fonun sürekliliği.....	56
Tablo 16. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayrılan bütçenin yeterliliği ..	56
Tablo 17. Dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında görev yapan personele ilişkin değerlendirmeler	57
Tablo 18. Kurumlarda verilen eğitimin sıklığı	58
Tablo 19. Dijitalleştirme uygulamalarında kurumların telif hakkı uygulamaları	59
Tablo 20. Teknik yönergelerde yer alan konular	60
Tablo 21. Teknoloji ve donanım standardı seçiminde uygulanan yöntemler	61
Tablo 22. Tanımlama işlemlerinin zamanlaması.....	62
Tablo 23. Tanımlama süreçleri.....	63
Tablo 24. Erişim uygulamaları	64
Tablo 25. Kurumların dijital kaynaklara yönelik erişim politikaları	64
Tablo 26. Dijital kaynaklara erişim uygulamalarında kullanıcılara sunulan olanaklar ..	65
Tablo 27. Kullanım haklarıyla ilgili bilgilendirmeler.....	65
Tablo 28. Etki değerlendirmeleri.....	69

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında birinci düzeyde uygulanan süreçler	7
Şekil 2. Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında ikinci düzeyde uygulanan süreçler.....	8
Şekil 3. Digital Curation Center Dijital Koruma Modeli (DCC, 2014)	29
Şekil 4. Açık Arşiv Bilgi Sistemi Referans Modeli (CCSDS, 2012)	30
Şekil 5. Koruma Planlama Aracı Modeli (PLATO, 2014).....	33
Şekil 6. Aritmetik ortalama değerlerine göre kurumların genel yeterlilik düzeyleri.....	70
Şekil 7. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli	76
Şekil 8. Ayrıntılandırılmış dijitalleştirme ve dijital koruma modeli	79
Şekil 9. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – amaçlar ve iş süreçleri	83
Şekil 10. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – koleksiyon	85
Şekil 11. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – insan kaynakları	87
Şekil 12. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – altyapı ve güvenlik uygulamaları	88
Şekil 13. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – mali koşullar	91
Şekil 14. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – kullanıcılar.....	93
Şekil 15. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – üstveri	95
Şekil 16. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – teknoloji standartları	96
Şekil 17. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – eğitim	98
Şekil 18. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – telif ve kullanım hakları.....	99
Şekil 19. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – erişim yönetimi	101
Şekil 20. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – uzun süreli koruma.....	103

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. KONUNUN ÖNEMİ

Toplamlar varlıklarını sürdürmek ve kültürlerini yaşatmak için sosyal, kültürel, siyasal ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda şekillenen bilgi ortamlarında sürekli olarak bilgi üretmektedir. Bu durum zaman içerisinde toplumların kültürel mirasını oluşturan ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Kültürel miras farklı aktörlerin katılımını içeren, birçok bilim dalını ilgilendiren ve çok katmanlı bir bakış açısı gerektiren bir kavram olarak görülmektedir (Aksoy ve Ünal, 2012, s. iv). Kültürel mirasın yönetimi üzerine çalışmaların yapıldığı alanlardan biri olan kütüphanecilik ve bilgilibilim de sürdürülebilirlik, koruma ve erişim uygulamalarıyla öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda kütüphanecilik ve bilgilibilim alanının temel uygulama kurumlarını oluşturan kütüphaneler, arşivler ve müzeler gibi bilgi merkezleri kültürel miras ürünlerini toplama, düzenleme ve kullanıma sunma işlevleriyle toplumların kültürel birikimini yaşatan bellek kurumlarıdır.

Kapsam olarak obje odaklı bir yapıdan doğanın ve doğa ile insanın birlikte yarattığı eserlere kadar genişleyen kültürel mirasın yönetimi konusu genellikle koruma işlemlerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda ilk kullanıldığı günden bu yana bütün kültürel miras tanımlarının içerisinde yer alan arkeolojik eserler, kitaplar, yazma eserler gibi bilgi kaynaklarının korunması da bu kaynakları toplayan kurumlar olan müzeler, arşivler ve kütüphanelerin bu konularda sorumluluk almalarını gerektirmektedir. Kültürel bellek kurumları olarak da ifade edilen bu kurumlar kültürel birikimi kullanıcı beklentilerine cevap verebilecek düzeyde sunabilmek ve bu birikimi gelecek nesillerin kullanmasını sağlamak için teknolojik gelişmelere uyum sağlamak ve altyapı olanaklarını geliştirerek hizmet vermek durumundadır. Altyapı olanaklarını geliştirmiş ve teknolojik gelişmelere uyum sağlamış kültürel bellek kurumları kültür ürünlerinin daha etkin korunmasını, bu ürünlere ihtiyaç duyabilecek farklı kullanıcı gruplarına ulaşılmasını ve bu ürünlerin yönetimine dönük süreçlerin çağın gelişmelerine uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

Diğer taraftan kültürel bellek kurumları kullanıcıların kültür ürünlerine farklı kanallar üzerinden erişmelerine ve kültür ürünlerini sahip oldukları becerilerle analiz ederek yeni ürünler ortaya çıkarmalarına imkân tanımaktadır. Bu kapsamda dijitalleştirme ve dijital

koruma uygulamaları, kültürel bellek kurumlarının kültürel miras ürünlerini farklı kanallar üzerinden sunabilmeleri için önemli fırsatlar yaratmaktadır.

Toplumların eğitim sistemleri, ekonomik ve kültürel sistemler açısından yaşadıkları gelişmeler bilginin kolay işlenebilir ve elde edilebilirliğini sağlayan dijital ortamlarda sunumunu ve kullanımını ön plana çıkarmıştır (Valm, 2007). Kültürel bellek kurumlarının sahip oldukları ürünlere erişimin zamandan ve mekândan bağımsız bir biçimde sağlanması, söz konusu ürünlerin korunması ve dağıtımı için gerçekleştirilen dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmaları kültürel miras ürünlerinin yeni formatlarla kullanımını sağlamakta, bu ürünlere erişimi kolaylaştırmakta ve bu ürünlerin kalıcılığını artırmaktadır. Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerindeki uygulamaları için otorite kurumların bilimsel çalışma ve etkinliklerde bulundukları dikkati çekmektedir (Bogus, Blood, Dale, Leech ve Mathews, 2013; IFLA, 2002; Federal, 2009).

Konuyla ilgili yürütülen Avrupa Birliği destekli birçok projede kültürel mirasın dijitalleştirilmesi, dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları, küçük ve orta ölçekli kültürel bellek kurumlarındaki kültürel miras ürünlerinin kalıcılığının sağlanması, kültürel bellek kurumlarında dijital teknolojilerin kullanımı ve politikaların geliştirilmesi gibi temaların ele alınması bu konunun uluslararası düzeyde de değer taşıdığını göstermektedir (ENUMERATE, 2013, LoCloud, 2013; *ERPA Guidance*, 2003; INDICATE Projesi, 2012).

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik girişimlerin teknolojik gelişmeler doğrultusunda şekillendiği ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kültürel bellek kurumlarının yatırımlarını da bu yönde artırdıkları dile getirilmektedir (Astle ve Muir, 2002). Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları konusundaki ilk girişimlerin kültürel miras ürünlerinin makinaca okunabilir ortamlarda envanterinin oluşturulması ve tanımlanması, bir başka deyişle kaynakların bibliyografik künyelerinin elektronik ortamda oluşturulması işlemleriyle başladığı, daha sonra ise kaynağın tamamının ya da belirli özelliklerinin elektronik ortamda tutulmasıyla devam ettiği söylenebilir. Söz konusu çalışmalarla kültürel bellek kurumları temelde kültürel miras ürünlerinin gelecek kuşaklara aktarılması ve bu kaynakların korunmasına yönelik amaçları gerçekleştirmektedir. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları ayrıca kültürel bellek kurumlarının geleneksel yaklaşımlarının dışına çıkmalarını sağlayan uygulamalardır (Valm, 2007; IFLA, 2002).

Teknik ve yönetsel açılardan bir süreçler bütünü olarak dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları bütün kültürel bellek kurumları için bir dizi karar verme sürecini içermektedir. Bu çerçevede kültürel bellek kurumlarının bu karar verme süreçlerini dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarına dayandırarak yönettikleri görülmektedir. Nitekim konuyla ilgili çalışmalarda da dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarının kültürel bellek kurumları için önemini ve bu politikalara olan gereksinimin vurgulandığı dikkati çekmektedir (Beagrie, Rettberg ve Williams, 2008; King, 2008; Clerason, 2006; Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006; Iwhiwhu ve Eyekpeggha, 2008; Astle ve Muir, 2002).

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik girişimler ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Kültürel miras ürünleri açısından kaynak ülke pozisyonundaki ülkelerin dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında korumaya yönelik amaçlar öne çıkmaktadır. Bu ülkelerden biri olan Türkiye’de de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında korumaya yönelik amaçlar daha çok öne çıkmaktadır (Bilgi, 2010). Kültürel miras yönetimi bakımından birçok uluslararası anlaşmada yer alan Türkiye’de çeşitli Avrupa Birliği projeleriyle ve ulusal girişimlerle dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları konusunda farkındalık ve altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan Türkiye’de konunun yasal ve idari sınırları kültürel miras bağlamında Anayasa maddeleriyle çizilirken (63. Madde), dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının gerekliliği kalkınma planları, bilgi toplumu stratejileri ve hükümet eylem planlarıyla da giderek daha belirgin ifadelerle belirtilmiştir. Bu doğrultuda çalışmamız Türkiye’deki kültürel bellek kurumlarının koleksiyonlarında bulunan kültürel miras ürünlerine yönelik koruma ve erişilebilirliği sağlayan dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını kapsamaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Dijital bilgi kaynaklarındaki artış ve bu kaynakların sunum ortamlarının çeşitlenmesi kültürel bellek kurumlarının konuyla ilgili stratejiler geliştirmelerini sağlamıştır. Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de dijitalleştirme ve dijital koruma ile ilgili çalışmalar ve projeler gerçekleştirilmiştir. Öncelikle basılı bilgi kaynaklarının elektronik ortamda kimliklenmesiyle başlayan bu süreç, yürütülen dijitalleştirme projeleri ve kurumsal arşiv oluşturma girişimleriyle devam etmiştir. Gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarla (Odabaş, Odabaş ve Polat, 2010; Bilgi, 2010; Yılmaz, 2011) da konuyla ilgili genel durum betimlenerek karşılaşılan sorunlar ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda çalışmamızın amaçları;

- Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının kurumsal düzeyde nasıl gerçekleştirildiğini betimlemek,
- Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında karşılaşılan sorunların hangi nedenlerden kaynaklandığını belirlemek,
- Gerçekleştirilen dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında sürdürülebilirlik temelli bir yaklaşımın bulunup bulunmadığını belirlemektir.

1.3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE ARAŞTIRMA SORULARI

Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital koruma programlarına ve projelerine yönelik çalışmalar konuyu farklı boyutlarda ele alarak yaşanan sorunları ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu noktadan hareketle *“Türkiye’de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerindeki idari, mali ve teknik uygulamalarında sürdürülebilir (devamlılık gösteren) bir işleyişin olmaması”* araştırmamızın temel problemi olarak belirlenmiştir.

Araştırma probleminden hareketle Türkiye’de kültürel bellek kurumları ile ilgili olarak genel boyutlarda aşağıdaki araştırma soruları oluşturulmuştur:

- Gerçekleştirilen dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları çerçevesinde kültürel bellek kurumlarının mevcut durumu nedir?
- Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları hangi süreçler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir?
- Kültürel bellek kurumları dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının yaygınlaştırılması ve etkililiğine yönelik süreçleri nasıl yönetmektedir?

Belirlenen araştırma problemi ve sorulardan hareketle araştırmanın temel hipotezi; *“Türkiye’de bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik planlama ve karar verme süreçleri ve uygulamaları (mali kaynaklar, kurumlar arası iletişim, erişim yönetimi, teknik, eğitim) sürdürülebilir değildir.”* şeklinde tanımlanmıştır.

Araştırmanın temel hipotezi çerçevesinde oluşturulan alt hipotezler ise aşağıda sıralanmıştır:

- Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında altyapı, personel (nicelik, yeterlilik ve farkındalık açılarından), erişim yönetimi

uygulamaları, dijital koruma tekniklerinin kullanımı, eğitim, etki değerlendirmeleri ve haklarla ilgili konularda yetersizlikler bulunmaktadır.

- Kültürel bellek kurumlarında belirli zaman aralıklarıyla güncellenen, durum belirleme ve planlama, karar verme, sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik süreçlerini kapsayan politikalara dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında ihtiyaç duyulmaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmanın kapsamını Türkiye’de dijitalleştirme süreçlerini tamamlayan ve dijitalleştirme uygulamaları bulunan kamu nitelikli kültürel bellek kurumları (kütüphane, arşiv ve müzeler) oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırmamızın kapsamı kütüphane, arşiv ve müzelerin kültürel bellek kurumları olma işlevlerinden hareketle yalnızca kültürel miras ürünlerine (yazma eserler, haritalar, gazeteler, fotoğraflar, foto planlar ve objeler gibi) yönelik uygulamalarla sınırlandırılmıştır. Belirlenen kapsam doğrultusunda araştırmamızda örnek dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının incelenmesi için analizler aşağıdaki kurumlarda gerçekleştirilmiştir:

- Ankara Üniversitesi Kütüphanesi,
- Atılım Üniversitesi Kütüphanesi,
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü,
- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi,
- Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi,
- Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi,
- T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü,
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü,
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi,
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü,
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü,
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü,
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi,
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Bu kurumlar içerisinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne yapılan resmi başvuru sonucunda Yazma Eserler Kütüphanelerinde

başlatılmış olan dijitalleştirme çalışmalarının 2010 yılında Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığının kurulması ile birlikte bu kuruma devredildiği, çalışmamızın gerçekleştirildiği dönemde dijital kaynaklarla ilgili bir faaliyetlerinin olmadığı bilgisi alınmıştır. Araştırma problemiyle bağlantılı olarak araştırmamızda kurumların belirlenmesinde koleksiyonların kültürel miras ürünlerini içermesiyle birlikte söz konusu kurumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının yürütülüyor olması dikkate alınmıştır. Ayrıca belirlenen kurumların Türkiye'deki kültürel miras ürünlerinin önemli bir bölümünü toplayan ve dijitalleştiren kurumlar olmaları da araştırmanın kapsamı açısından önem taşımaktadır.

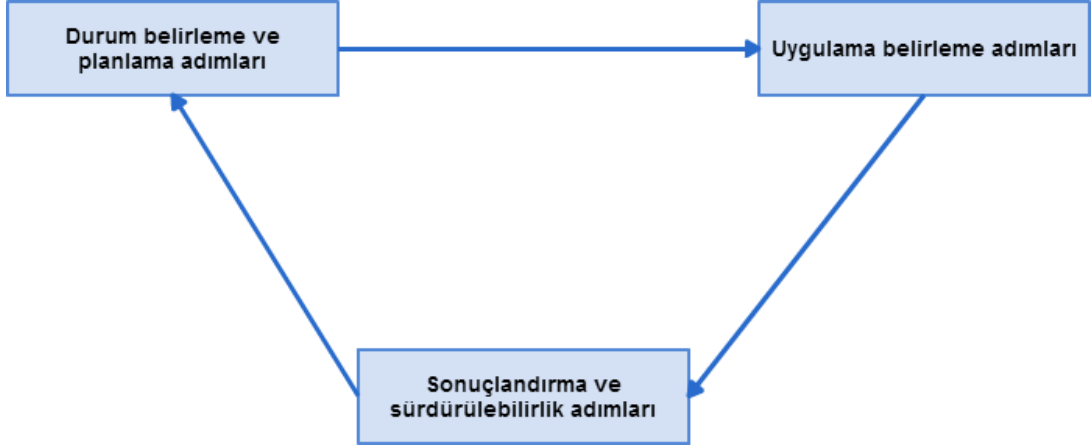
1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, VERİ TOPLAMA VE DEĞERLENDİRME TEKNİKLERİ

Araştırmamızda belirlenen amaçlara ulaşabilmek için olayların, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeyi ve mevcut durumları, koşulları ve özellikleri olduğu gibi açıklamayı öne çıkaran betimleme yöntemi kullanılmıştır (Kaptan, 1998, s. 59). Bu çerçevede veriler 2015 yılı Haziran – Aralık ayları arasında yukarıda sıralanan kurumlardaki yöneticiler ve gerektiği durumlarda da kurumdaki uygulamacılardan toplanmıştır.

Araştırmamızda hipotezlerin sınanması için kurumların belirlenmesi ve kurumlardaki dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarıyla ilgili birimlerden verilerin toplanması amacıyla kolayda örnekleme yöntemi¹ kullanılmıştır.

Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları, belirli bir planlama doğrultusunda ve çok boyutlu bir yapıda yönetilmesi gereken programlar olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca bu programların yönetiminin süreklilik göstermesi ve belirli zaman aralıklarında güncellenmesi de kültürel bellek kurumlarının gelişmelere uyum sağlayabilmeleri açısından önemlidir. Bu doğrultuda araştırmamızda kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında genel boyutta yürüttükleri süreçler Şekil 1'de gösterilen üç unsur ile modellenmiştir.

¹ Kolayda Örnekleme, uygun görülen birimlerden uygun görülen zamanlarda veri toplamaya dayanan bir örnekleme yöntemidir (Özmen, 2006, s.177).

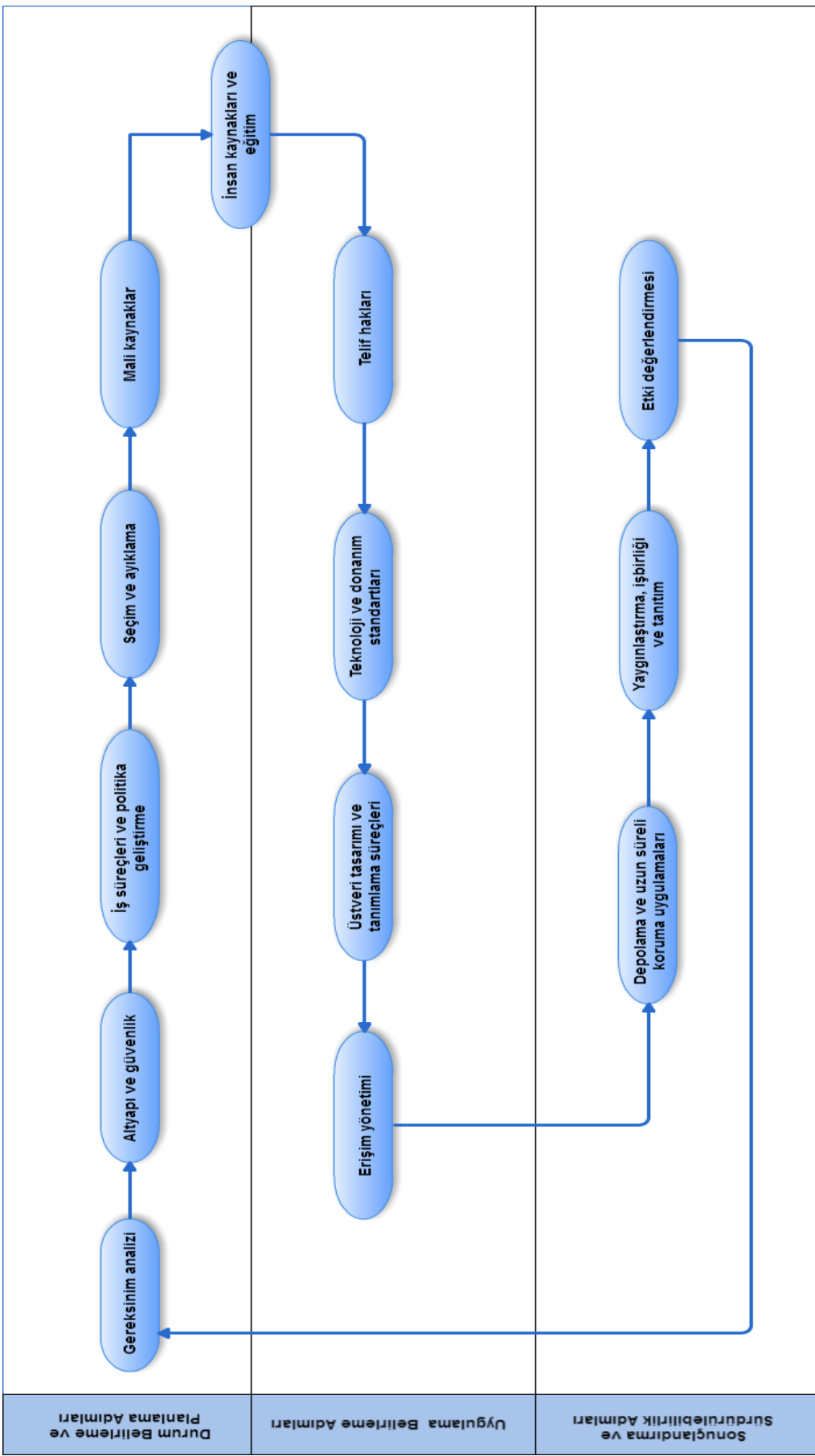
Şekil 1. Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında birinci düzeyde uygulanan süreçler

Şekil 1’de de görüldüğü gibi kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının yürütülmesinde “durum belirleme ve planlama adımları”, “uygulama belirleme adımları” ve “sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik adımları” olmak üzere üç unsur bir döngü içerisinde bulunmaktadır. Bu unsurları açıklayacak olursak,

- *Durum belirleme ve planlama adımları*: Bu bölüm kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları kapsamında kurumun durumunu, amaç ve önceliklerine yönelik analizleri ve uygulamaların planlanmasıyla ilgili bileşenleri kapsamaktadır.
- *Uygulama belirleme adımları*: Modelin bu bölümünde kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarıyla ilgili bileşenler yer almaktadır.
- *Sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik adımları*: Bu bölümde ise dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının sonuçlandırılması ve güncellenmesine yönelik analizler ve değerlendirmelerle ilgili bileşenler bulunmaktadır.

Bu unsurlardan sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik adımları kapsamında gerçekleştirilen süreçler ve değerlendirme çalışmaları kültürel bellek kurumlarının söz konusu uygulamalarını ve hedeflerini de güncellemelerini gerektirmektedir. Buradan hareketle modelin kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için süreklilik gösteren bir döngüyü ortaya koyduğu söylenebilir.

Şekil 1’de birinci düzey olarak verilen model kapsamındaki her bir unsur kendi içerisinde birbirini takip eden bir iş akışını kapsamaktadır. Bu iş akışında yer alan bileşenler araştırmamızda Şekil 2’de modelin ikinci düzeyi olarak sunulmaktadır.

Şekil 2. Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında ikinci düzeyde uygulanan süreçler

Şekil 2'de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında gerçekleştirilen işlemler ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda Şekil 2'deki bileşenleri şu şekilde açıklamak mümkündür:

- Durum belirleme ve planlama adımları
 - Gereksinim analizi: dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için kurumsal ihtiyaçların belirlenmesi, amaçlar ve güncel durum analizlerinin gerçekleştirilmesi bu bileşen içerisinde yer almaktadır.
 - Altyapı ve güvenlik: dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için kullanılan altyapı olanaklarının donanım ve sunucu altyapısı gibi unsurların belirlenmesi ile birlikte bu programda kullanılan dijital kaynakların güvenliğine yönelik çalışmalar bu bölümde yer almaktadır.
 - İş süreçleri ve politika oluşturma: dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki planlar ve iş süreçlerinin tanımlanması ile ilgili süreçler bu bölümün kapsamında bulunmaktadır.
 - Seçim ve ayıklama: bu bölümde kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerinde kullanılacak kaynakların seçilmesi ve ayıklanmasına yönelik uygulamalarının belirlenmesiyle ilgili işlemler açıklanmaktadır.
 - Mali kaynaklar: dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik mali planlamalar ve bu programın yürütülmesine yönelik mali kaynakların neler olduğunun belirlenmesi bu bölümün kapsamındadır.
 - İnsan kaynakları ve eğitim: dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında yer alan kişilerin nitelik ve nicelikleri ile birlikte bu kişilere sağlanan eğitim olanakları bu başlık altında verilmektedir.
- Uygulama belirleme adımları
 - Telif hakları: Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamasında yer alan kaynaklarla ilgili telif haklarına yönelik uygulamaların belirlenmesi bu bölümde yer almaktadır.
 - Teknoloji ve donanım standartları: Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında yer alan kaynaklar için kullanılan teknolojilerin ve donanım unsurlarının tanımlanması ile ilgili süreçler bu başlık altındadır.
 - Üstveri tasarımı ve tanımlama süreçleri: Dijitalleştirilen ya da dijital koruma uygulamalarındaki kaynaklar için kullanılan üstveri standartlarının belirlenmesi, bu standartlarla birlikte gerçekleştirilen tanımlama işlemlerinin kalitesinin belirlenmesi ile ilgili kurumsal uygulamalar bu bölümde analiz edilmektedir.

- Erişim yönetimi: Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki kaynaklara yönelik kullanıcılara sunulan erişim olanaklarının belirlenmesi ve dijital kaynakların sunumuna yönelik süreçler bu bölümde ele alınmaktadır.
- Sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik adımları
 - Depolama ve uzun süreli koruma olanakları: Bu bölümde dijital ortamdaki kaynaklara ve dijitalleştirilen kaynakların orijinallerine yönelik olarak gerçekleştirilen saklama işlemleri ve kullanılabilecek dijital koruma tekniklerinin belirlenmesi yer almaktadır.
 - Yaygınlaştırma, işbirliği ve tanıtım: Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının görünürlüğünün sağlanması, ulusal ve uluslararası boyutlarda gerçekleştirilen işbirliklerinin betimlenmesi ve bu bağlamda yapılan yayınlar ve benzeri etkinlikler bu bölümün içeriğinde bulunmaktadır.
 - Etki değerlendirmesi: Bu başlık gerçekleştirilen çalışmalara ilişkin değerlendirme süreçleri ile değerlendirmeler çerçevesinde programa yönelik güncelleme ve iyileştirme gereksinimlerinin saptanmasını içermektedir.

Araştırmamızda kültürel bellek kurumları için dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik süreçlerin belirlenmesi ve mevcut koşulların analiz edilmesini sağlamak için literatür taramasıyla konunun kuramsal boyutları ortaya konulmuştur. Araştırmada çizilen kuramsal çerçeve doğrultusunda belirlenen hipotezlerin sınanmasında nitel ve nicel veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik uygulamalarının ve stratejilerinin belirlenmesi için sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniği şeklinde ifade edilen görüşme tekniğinden yararlanılmıştır (Karasar, 1991, s.165). Kurumların konuyla ilgili güçlü ve zayıf yanlarının belirlenmesi, iyileştirmeye açık alanların tespiti, yeni ya da var olan politikaların/programların etkinliklerinin ölçümü gibi amaçlarla kullanılabilen sistematik bir veri toplama tekniği olan anket tekniği ile de araştırmanın omurgasını oluşturacak verilerin toplanması hedeflenmiştir (Houston, 2004, s.5-9; Barace, 2008, s.2-3). Bu doğrultuda literatürde dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik modellerin analiz edilmesiyle geliştirilen araştırma modeli çerçevesinde çoktan seçmeli, açık uçlu ve Likert ölçekli soruları içeren bir değerlendirme aracı geliştirilmiştir.

Araştırma modeline dayanarak oluşturulan ve Ek-1’de sunulan değerlendirme aracındaki soruların dağılımı aşağıdaki gibidir:

- Gereksinim analizi: Beşli Likert ölçekli dokuz, şıklı iki ve birden çok seçenek işaretlenebilir bir soru, açık uçlu beş soru.
- Altyapı ve güvenlik: Beşli Likert ölçekli 11, şıklı üç soru.
- İş süreçleri ve politika oluşturma: Beşli likert ölçekli üç soru, şıklı dört soru.
- Seçim ve ayıklama: Beşli Likert ölçekli bir, şıklı üç, birden çok seçenek işaretlenebilir bir soru.
- Mali kaynaklar: Beşli likert ölçekli bir, şıklı iki, açık uçlu bir soru.
- İnsan kaynakları ve eğitim: Beşli likert ölçekli üç, şıklı dört soru.
- Telif hakları: Şıklı üç, açık uçlu bir soru.
- Teknoloji ve donanım standartları: Beşli Likert ölçekli 8, şıklı iki, birden çok seçenek işaretlenebilir bir, açık uçlu bir soru.
- Üstveri tasarımı ve tanımlama süreçleri: Beşli Likert ölçekli bir, şıklı dört, birden çok şık işaretlenebilir bir soru
- Erişim yönetimi: Şıklı 6 soru.
- Depolama ve uzun süreli koruma olanakları: Beşli Likert ölçekli iki, şıklı dört, açık uçlu iki soru.
- Yaygınlaştırma, işbirliği ve tanıtım: Şıklı üç soru.
- Etki değerlendirmesi: Şıklı beş soru.

Kurumların yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonucunda bir önceki kısımda ayrıntıları ve soru yapıları verilen değerlendirme aracıyla toplanan veriler IBM SPSS Statistics 21 programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu program üzerinde veriler 145 değişken ile yapılandırılmıştır. Analizlerde ve verilere yönelik değişkenlerin tanımlanmasında SPSS programının kullanımı ile ilgili çalışmalar incelenmiştir (Eymen, 2007; Bayram, 2004; Özdamar, 2004; Ural ve Kılıç, 2004).

Değerlendirme aracı pilot uygulama olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında yürütülen dijitalleştirme çalışmalarını koordine eden Selçuk Aydın ile İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkanı Dr. Pervin Bezirci tarafından incelenmiş ve bu doğrultuda güncellenmiştir.

Değerlendirme aracından elde edilen bulguların sunumunda sıklık değerleri, oranlar ve aritmetik ortalama değerlerin açıklanmasını kapsayan tanımlayıcı istatistiklerden

faydalanılmıştır (Baş, 2013, s.113). Bulguların son bölümünde ise beşli Likert ölçekli soruların analizi için aritmetik ortalama değerleri dikkate alınmış ve bulgular radar grafik yardımıyla yorumlanmıştır.

Diğer taraftan dijitalleştirme ve dijital koruma konularında bilgi politikaları kapsamında ele alınabilecek düzenlemelerin ve uygulamaların değerlendirilebilmesi için bu konulardaki politika belgeleri de analiz edilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye’de konuyla ilgili ulusal politikaları içeren temel yasal belgeler olan beş yıllık kalkınma planları, yasalar ve yönetmelikler incelenmiştir.

1.6. ARAŞTIRMA DÜZENİ

Araştırma kapsamında yapılan çalışmalar ve gerçekleştirilen analizler beş bölümde sunulmuştur. Bu bölümlerin araştırma raporu içerisindeki yeri aşağıdaki gibidir;

Birinci bölümde konunun önemi, araştırmanın amacı, problemi, soruları, hipotezi ve alt hipotezleri verilmekte; araştırmanın modeli, kapsamı, yöntemi ve veri toplama teknikleri ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Araştırmanın düzeni, yararlanılan kaynaklar ve bu kaynaklara ulaşmada izlenen yollar bu bölümün sonunda ele alınmıştır.

İkinci bölümde araştırma konusuna yönelik kuramsal arkaplan bilgi, kültürel miras, kültürel bellek kurumları, dijitalleştirme ve dijital koruma kavramlarından hareket edilerek verilmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmaların yol göstericiliğinde; dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki gelişmeler, farklı bakış açıları, modeller, politikalar ve Türkiye’deki girişimler değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırma kapsamında yer alan kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının ölçümlenmesi için geliştirilen değerlendirme aracıyla toplanan verilere dayanan bulgular araştırma modeli çerçevesinde sunulmuştur.

Dördüncü bölümde araştırma konusunda yaşanan gelişmeler, kuramsal bilgiler ve gerçekleştirilen analizler çerçevesinde Türkiye’de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanmaları için önerilebilecek bir dijital koruma politikası modeline yer verilmektedir. Bu bölümde ayrıca dijital koruma politikası içeriğinin geliştirilmesine rehberlik edebilecek bileşenler ayrıntılarıyla verilmiştir.

Beşinci bölümde araştırma kapsamında ele alınan konular, gerçekleştirilen analizler, araştırma modeli bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları Türkiye'deki kültürel bellek kurumları açısından tartışılarak dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında sürdürülebilir yaklaşımların oluşturulmasına yönelik öneriler bu bölümün sonunda sıralanmıştır.

1.7. KAYNAKLAR

Araştırmada kültürel bellek kurumlarındaki dijitalleştirme ve dijital koruma uygulama ve politikaları ile ilgili kuramsal çerçevenin oluşturulması için IFLA ve UNESCO tarafından yayımlanan "Guidelines for Digitization Projects for Collections and Holdings in the Public Domain" başlıklı rehberinden, dijital koruma ve dijitalleştirme süreçlerine yönelik uygulamalar için UNESCO tarafından yayımlanmış olan "Dijital Çağda Dünya Belleği: Dijitalleştirme ve Koruma: Vancouver Deklarasyonu" başlıklı çalışmadan, Türkiye'de mevcut duruma yönelik uygulamalar için UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından yayınlanan raporlardan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yürütülen projeler kapsamında Avrupa Birliği'ne sunulmuş olan çalıştay raporlarından faydalanılmıştır.

Çalışmada kuramsal bölümün ve analiz araçlarının geliştirilmesine katkı sağlayacak açık eğitim kaynakları incelenmiş; bu kapsamda IMPACT (Improving Access to Texts) projesi kapsamında sunulan "Introduction to Mass Digitization" başlıklı eğitim modülünden yararlanılmıştır. Dijital koruma politikalarının oluşturulması ve dijital koruma politikalarına yönelik modeller kapsamında ise ERPANET projesi çerçevesinde oluşturulan "Digital Preservation Policy Tool" başlıklı dijital koruma politikası oluşturma aracı, Birleşik Krallık'ta Jisc tarafından yayımlanmış dijital koruma politikaları çalışması ve British Library, Dijital Koruma Ofisi tarafından yayımlanmış Kütüphane, Arşiv ve Müze Materyallerinin Dijitalleştirilmesinin Yönetimi başlıklı çalışmalar ele alınmıştır.

Çalışmada yerli ve yabancı literatürün elde edilmesi için aşağıda listelenen kaynaklardan yararlanılmıştır.

- ACM Digital Library
- Bilgi Dünyası (2000-)
- CiteseersX
- Directory of Open Access Journals (DOAJ)
- Dissertation Abstracts (1980-)

- Dizin: Türk Kütüphaneciliği (2001-2007)
- Ebrary
- EBSCOHost - Library, Information Science & Technology Abstracts (LISTA)
- EMERALD
- E-prints in Library and Information Science (<http://eprints.rclis.org>)
- ERIC (1982-)
- Expanded Academic ASAP-Gale Group (1990-)
- Google Books (<http://books.google.com>)
- Google Scholar (<http://scholar.google.com>)
- IEEE Xplore
- JSTOR
- Library Literature (1970-)
- Proquest (1986-)
- SAGE
- ScienceDirect (1980-)
- Scirus (<http://www.scirus.com>)
- Scopus
- Springer Link (1993-)
- Taylor & Francis (1954-)
- Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (1952-1986)
- Türk Kütüphaneciliği (1987-)
- Türkiye Bibliyografyası (1928-)
- Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1952-)
- ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı (2002-)
- UMI ProQuest Digital Dissertations (2004-)
- Web of Knowledge
- Wiley Interscience (1990-)
- Wilson Select Plus-OCLC
- YÖK Tez Kataloğu

Araştırmada kullanılan kaynaklarda ve arama motorlarında gerçekleştirilen taramalarda kullanılan anahtar kelimeler şu şekildedir:

Creative industries	Yaratıcı endüstriler
Cultural heritage	Kültürel miras
Cultural memory institutions	Kültüre bellek kurumları
Digital heritage	Dijital miras
Digital preservation	Dijital koruma
Digital preservation policies	Dijital koruma politikaları
Digitization, digitisation	Dijitalleştirme, sayısallaştırma
Digitization guidelines	Dijitalleştirme kılavuzları
Digitization policies	Dijitalleştirme politikaları

Araştırma raporunun yazımında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından hazırlanan ve 1 Aralık 2014 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Senatosunda kabul edilen Tez ve Rapor Yazım Yönergesi kullanılmıştır. Ayrıca araştırma raporunda yararlanılan kaynakların gösteriminde American Psychological Association (APA) Kaynak Gösterme Kurallarının 5. sürümü dikkate alınmıştır.

2. BÖLÜM

KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARINDA DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKALARI

Çalışmanın bu bölümünde kültürel bellek kurumlarının kapsamı, bu kurumlar tarafından gerçekleştirilen dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları ele alınmıştır. Bölümün sonunda ise kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarına değinilmektedir.

2.1. KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARI OLARAK KÜTÜPHANELER, ARŞİVLER VE MÜZELER

Toplumlar varlıklarını sürdürebilmek için maddi ve manevi olmak üzere birçok ürün ortaya koymaktadırlar. Bu ürünlerle yenilikler takip edilmekte, kültürlerin sürekliliği sağlanmaktadır. Toplumların kültürel sürekliliğinin gerçekleştirilmesinde ve kültürel mirası yansıtan ürünlerin kalıcılığının sağlanmasında teknolojik olanaklarla birlikte kütüphane, arşiv ve müze gibi kurumlar öne çıkmaktadır. Kütüphane, arşiv ve müze gibi kurumlarda kullanılan teknolojiler, kültürel ürünlerin hızlı ve etkili bir şekilde dağıtılmasını, kültür ürünlerinin yeniden kullanımı ile birlikte yeni ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan, teknolojik olanaklar kültürel ürünlere farklı kanallarla erişilmesine imkân tanımakta, toplumsal gelişmenin birikimli bir şekilde gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle kütüphane, arşiv ve müze gibi bilgi merkezleri kültürel bellek kurumu kavramı ile ilişkilendirilmektedir (Valm, 2007). Genellikle insan ve toplumlarla ilişkili bir kavram olan bellek, insanın toplumsal bir varlık olmasını sağlayan, çevresi ile etkileşmesinin sonuçlarını saklaması ve daha sonraki etkinlikler sırasında bu sonuçları anımsayabilmesi yeteneğidir (Türk Dil Kurumu, 1975; Güncel Türkçe Sözlük, 2014). Bu bağlamda bellek kurumlarını belirtilen yeteneklere sahip olan ve bu yetenekleri toplumsal fayda amacıyla kullanan kurumlar olarak nitelendirmek mümkündür. Bellek ve bellek kurumlarına yönelik genel ifadelerden yola çıkarak kültürel bellek kurumu kavramına bakıldığında; kavramın literatürde “kültürel bellek” (cultural memory) ve “bellek kurumu” (memory institution) olarak iki ayrı biçimde ele alındığı görülmektedir. Bu kavramlardan kültürel bellek ilk olarak arkeoloji ile ilgili disiplinler için ifade edilmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Assmann, 1988). Kavram, genel bir ifadeyle toplumun kültürel sürekliliğinin sağlanması için korunmasını ifade etmekte, toplumun bilgi birikiminin sonraki kuşaklara aktarılması ve toplumun kültürel kimliğinin yeniden

yapılandırılmasına yönelik süreçleri kapsamaktadır (Holtorf, t.y.). Ayrıca kültürel bellek geçmişe yönlendirme ve geçmişle ilişkilendirmeyi de sağlamaktadır (Assmann, 1992, Jonker, 1995, s.30). Kültürel belleğin şekillenmesinde ise toplumsal hafıza ve kültürel miras ile ilgili çalışmalar yer almakta, kütüphaneler, arşivler, müzeler ve dijital kütüphaneler gibi kurumlar ve teknolojiler kültürel belleğin oluşmasını etkilemektedir (Dalbello, 2004, s.267).

Kültürel bellek kavramı toplumun paylaştığı değerler, etkinlikler ve fikirler üzerinden tanımlanan, tarihselleşen ve sürekliliği olan bir kolektif kimliktir (Depeli, 2010). Kavram aynı zamanda kitle iletişim araçları ve teknoloji ile bütünleşik bir yapıyı temsil etmekte, yeni bilgi kaynakları ve sistemler aracılığıyla geçmişe yönelik toplumsal bilginin dışsallaşması sürecini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda toplumsal bilginin dışsallaşması;

- toplumun değerleri ve etkinlikleri,
- toplumsal etkileşim çerçevesinde ortaya çıkan ürünler ve bilgi kaynakları,
- bu ürün ve bilgi kaynaklarının sergilendiği, düzenlendiği, saklandığı ve erişim için kullanıma sunulduğu yerler olan müzeler, kütüphaneler ve arşivler gibi kurumsal yapılarla mümkün olmaktadır (İnce, 2010, s.10; Depeli, 2010, s.19).

Konuyla bağlantılı bir diğer kavram olan bellek kurumu ise bilginin depolandığı, düzenlendiği ve erişim için kullanıma sunulduğu platformların yaşatımından ve sürekliliğinin sağlanmasından sorumlu olan kurumlardır (Hjerppe, 1994, s.1). Bu kurumlar sahip oldukları dokümanları ve içerik ürünlerini tanımlama, erişime sunma ve koruma gibi uygulamalarda bulunan kurumlardır. Bu kapsamda kütüphaneler, arşivler, müzeler gibi kurumların yanı sıra heykeller, zoolojik ve botanik bahçeler gibi yapılar da bellek kurumları olarak nitelendirilmektedir (Manžuch, 2009; Hjørland, 2000, s.28; Hjerppe, 1994, s.1). Kavramla ilgili çalışmaların özellikle 1990'lı yıllardan bu yana Avrupa Birliği programlarında yer almaya başladığı ve ilerleyen dönemlerde ise bu kurumların Avrupa Birliği stratejik amaçlarının temel bileşenleri olduğu vurgulanmaktadır (Manžuch ve Knoll, 2005). Özellikle bellek kurumlarına yönelik Avrupa Birliği destekli projelerde de kütüphanelerin daha çok bilgi kaynakları ve kayıtlı bilgiye yönelik projelerle, müzelerin genellikle kültürel boyuttaki çalışmalarla yer aldığı görülmektedir (Manžuch, 2009). Bu bilgiler doğrultusunda kütüphane, arşiv ve müzeleri kültürel açıdan birbirini bütünleyen kültürel bellek kurumları olarak nitelendirmek mümkündür. Bu kurumlar işlev olarak kültürel mirasın toplum bireyleri arasında paylaşılmasına yönelik çalışan kurumlardır (Valm, 2007). Bu kurumların dijital ortamdaki uzantıları olarak nitelendirilebilecek olan,

dijital kütüphaneler ve veri toplayıcı kurumlar da (data aggregators) kültürel bellek kurumu kapsamında yer almaktadır (*Memory Institution*, 2013).

Kültürel bellek kurumlarının kültürel miras ürünlerine yönelik çalışmalarının giderek daha fazla disiplinlerarası bir boyuta geldiği görülmekte, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, tarih gibi alanlarla birlikte söz konusu çalışmaların yapıldığı ve bu çerçevede projelerin yürütüldüğü dikkati çekmektedir. Yürütülen projelerle bu kurumların görünürlüklerinin arttığı, kültürel bellek ve bellek kurumu algısına yönelik önemli katkıların sağlandığı ve bu kurumların geleneksel rollerinin değişerek teknoloji ile bütünleşik bir konuma geldiği belirtilmektedir (Manžuch, 2009). Kısacası kültürel bellek kurumlarını gerçekleştirdikleri projelerle toplumun belleğini toplayan, koruyan ve bu belleğin dağıtımını/yayımını sağlayan kurumlar olarak nitelendirmek mümkündür (Valm, 2007).

2.2. KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARI VE DİJİTALLEŞTİRME UYGULAMALARI

2.2.1. Kültürel Bellek Kurumları ve Dijitalleştirme

Kültürel bellek kurumları tarafından gerçekleştirilen projeler genel olarak incelendiğinde toplumun kültürel ürünlerinin görünürlüğünün sağlanması açısından önemli adımların atıldığı anlaşılmaktadır. Kültürel bellek kurumları hem geçmişte üretilmiş ürünlerin toplum tarafından kullanılabilir formatta sunumuna yönelik çözümler üretmekte hem de teknolojik olanaklardan hızlı bir şekilde yararlanarak yeni kaynakların kullanımı için hizmetler geliştirmektedir. Bu kapsamda kültürel bellek kurumları tarafından gerçekleştirilen projelerde ağırlık verilen konulardan birisi de dijitalleştirmedir. Dijitalleştirme uygulamaları ile kültürel bellek kurumları sahip oldukları toplumsal ürünlere erişimin zamandan ve mekândan bağımsız bir biçimde kolaylaştırılmasını, söz konusu ürünlerin korunmasını ve dağıtımını gerçekleştirebilmekte; bilgi toplumunun temel bileşenlerinden biri olarak nitelendirilebilecek bilgi erişimi en uygun olanaklar çerçevesinde sağlayabilmektedir.

Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme uygulamalarına yönelik yatırımları 1990'lı yıllardan itibaren artış göstermiştir (Astle ve Muir, 2002; Manžuch, 2009). Genellikle projelerle gerçekleştirilen dijitalleştirme uygulamalarının kapsamında pullar, fotoğraflar, haritalar, gazeteler, üç boyutlu nesneler, madeni paralar gibi toplumsal değer taşıyan bilgi nesneleri yer almıştır (Liu, 2004; Van Garderen, 2007).

Bilinen ilk kullanımı 1953 yılı olarak belirtilen dijitalleştirme kavramıyla ilgili birçok tanımın yapıldığı görülmektedir (*Digitize*, 2013). Çalışmalarda dijitalleştirmenin ilk başlarda bir koruma stratejisi olup olmadığı üzerinde durulduğu ve sonuçta dijitalleştirme süreçlerinde erişimin genişletilmesi ile uzun süreli koruma arasında bir dengenin oluşturulduğu dile getirilmektedir (Matusiak ve Johnston, 2012, s.1173). Diğer yandan tanımlarda dijitalleştirmenin uygulandığı kaynak türleri, dijitalleştirme süreçleri ve kullanılan teknikler, dijitalleştirmenin yapılış nedenleri ve sağladığı faydalar, dijitalleştirme yaşam döngüsü gibi unsurlara odaklanılmıştır (Astle ve Muir, 2002; Soydal ve Küçük, 2003; Smith, 2006, s.3; Roberts, 2008, s.402; Manžuch, 2009; digitisation.eu, 2013).

Dijitalleştirme kültürel bellek kurumları açısından ise koruma, erişim ve pazarlama stratejisi olarak nitelendirilmektedir (Smith, 2006, s.3). Bu doğrultuda dijitalleştirme kültür varlıklarının toplanması, korunması ve dağıtımında kültürel bellek kurumları ile bütünleşmiş süreçler olarak da görülmektedir (Bašić, Hasenay ve Krtalić, 2010; Valm, 2007). Ek olarak dijitalleştirme kültürel bellek kurumlarındaki koleksiyonlara her zaman ve her yerden erişilebilmesi için gerçekleştirilen yenilikçi uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (National Library of Australia, 2014). Dijitalleştirme, ayrıca kullanılacak ekipman ve dijitalleştirilecek kaynaklar için kültürel bellek kurumlarında iyi bir planlama ve tanımlama gerektiren bir süreç olarak görülmektedir (Kaiku ve Puipui, 2012, s. 434). Bu doğrultuda Dijitalleştirmenin üç ayrı türünün olduğu belirtilmektedir. Bu türler şunlardır (McKenna ve De Loof, 2009, s.6);

- Yeniden üretim: Dijitalleştirmenin bu işlevi, orijinal kaynağın mümkün olduğunca tutarlı bir benzerinin elektronik ortamda oluşturulmasıdır. Dijitalleştirmenin bu türü ses, video ve görüntü gibi bilgi kaynaklarını içermektedir.
- Erişim: Dijitalleştirme işleminin orijinal materyale erişim sağlanması amacıyla gerçekleştirilmesi işlemidir. Ancak bu kategoride amaçlanan, materyalin bire bir aynısını dijital ortamda oluşturmaktan çok materyalin kullanılabilir kopyalarının oluşturulmasıdır. Kontratlar, mektuplar gibi taranmış ve dizinlenmiş dokümanlar yer almaktadır.
- Süreç: Dijitalleştirme işleminin analog ortamda bulunan materyaldeki bilgilerin otomatik koleksiyon yönetim sistemlerini yapılandırmak amacıyla elektronik ortama alınmasıdır.

Dijitalleştirme, bilgi kaynaklarının/nesnelerinin korunması ve erişilebilirliğinin artırılması için gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri ile bütünleştirilmiş bir yapı üzerinde temsil edilebilirliğinin sağlanmasına yönelik belirli bir plan, ilke ve politika odağında

gerçekleştirilen işlemler bütünü olarak tanımlanabilir. Çalışmamızda da dijitalleştirme, kültürel miras ürünlerine elektronik ortam üzerinden erişilebilmesi için gerekli olan, standartlara dayanan ve bir dizi karar verme işlemi gerektiren stratejik süreçler bütünü olarak görülmektedir.

2.2.2. Kültürel Bellek Kurumlarında Dijitalleştirme Süreçlerine Yönelik Hedefler

Toplumsal gelişmeler eğitim sistemleri, ekonomik ve kültürel sistemler açısından dijital ortamda bilgi üretimini ön plana çıkarmıştır. Dijital bilginin öne çıkmasında yaşanan gelişmelerin dışında dijital ortamın getirdiği hız, elde edilebilirlik ve kolay işlenebilirlik gibi özellikler etkili olmaktadır (Valm, 2007). Bu çerçevede, kültürel nitelikli dijitalleştirilmiş materyaller genellikle çevrimiçi dağıtım için kullanılmaktadır. Bu süreç ile kültürel bellek kurumların koleksiyonlarının daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır (digitisation.eu, 2013). Kültürel mirasın aktarılmasında dijitalleştirme projelerinin yaşam boyu öğrenme açısından da değer taşıdığı UNESCO gibi kurumların çalışmalarında belirtilmektedir (UNESCO, 1998).

Kültürel bellek kurumları gerçekleştirdikleri dijitalleştirme projeleri ile hem sahip oldukları materyaller hem de sundukları bilgi hizmetleri için birçok hedef gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. İlk uygulamalarda bu hedeflerin kültürel materyallerin genişletilmiş bibliyografik tanımlamalarının gerçekleştirilmesi ve materyallerin dijital görüntülerinin oluşturulması çerçevesinde belirlendiği ve gerçekleştirilen dijitalleştirme çalışmalarında kullanılan materyallerde taranabilir metin özelliklerinin bulunmadığı belirtilmektedir (digitisation.eu, 2013). Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme çalışmalarına yönelik hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Deegan ve Tanner, 2002, s.32-33; IFLA, 2002; Ministry, 2006; Bašić, Hasenay ve Krtalić, 2010);

- Kullanıcıların materyalleri kullanımı, telif hakkı sözleşmeleri doğrultusunda yayımlamaları ve çok sayıda dermeye ilgili kuruma gitmeden erişimleri,
- Nadir ve el yazması eserlerden oluşan dermeler için erişim olanaklarının artırılması,
- Nadir eserler ve el yazmaları gibi kullanım sırasında zarar görebilecek kaynaklar için koruma önlemlerinin alınması,
- Orijinal kaynağı koruma altına alarak dijital kopyaların kullanımı,
- İlgi duyulan alanda araştırma, eğitim ve yayın etkinlikleri için ve kültürel mirası korumaya yönelik dijital içeriğin oluşturulması,
- Yeni kullanıcı gruplarının dermelerin çevrimiçi ortamda kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması,

- Kullanıcılar için sunulan bilgi hizmetlerine ek olarak yeni bilgi hizmetlerinin geliştirilmesi,
- Var olan dermenin bütünlüğünün sağlanması ve geliştirilmesi,
- Kurumun teknik altyapısının geliştirilmesi ve hizmetlerin sistem yaklaşımına sahip bir yapıya getirilmesi,
- Kurumların benzer uygulamalara sahip diğer kurumlarla işbirliği yapmaları ve böylece hem kültürel etkileşimde bulunmaları hem de ekonomik açıdan çeşitli avantajlar elde etmeleri.

Yukarıda sıralanan hedeflerle birlikte dijitalleştirme değerli belgelerin fiziksel kullanımını azaltarak korunmasını, görsel işitsel malzemelerin ise sürekliliğini sağlamaktadır (*Vancouver Declaration*, 2012).

Dijitalleştirme süreçleri koleksiyon yönetiminde maliyet açısından tasarruf sağlayan bir konudur (IFLA, 2002, s.8-9). Bu noktada dijitalleştirme çalışmalarının planlanmasında uzun süreli kazanımlar tanımlanırken bütçe ve hedefler dikkate alınmalıdır (Kaiku ve Puipui, 2012, s.432). Diğer yandan dijitalleştirme işlemlerinin gerçekleştirildiği projeler bir dizi karışık süreçleri içermektedir. Bu bağlamda bütçeleme, personel, teknik standartlara karar verme ve metadata oluşturma konularının dijitalleştirme süreç ve projelerinde ayrıntılı olarak ele alınması önemlidir (Lopatin, 2006, s.274).

Dijitalleştirme uygulamalarının fiziksel koleksiyona katma değer sağlamaya yönelik işlevleri de vardır. Buna göre dijitalleştirme uygulamaları (United Nations, 2009, s.4; UCLA Library, 2013);

- Bilimsel iletişimin yeni biçimlerinin ve metin tabanlı analizlere yönelik yeni uygulamaların daha önce basılı ortamda bulunan bilgi kaynakları için olanaklı hale getirilmesine,
- Kaynaklar için yeni tanımlama alanlarının oluşturulmasına, bibliyografik künyelerle ilişkilendirmelerin gerçekleştirilmesine ve üstveri geliştirme süreçleri ile kolleksiyonun entelektüel anlamda denetiminin geliştirilmesine,
- Nadir ve yazma eserlere yönelik koleksiyonların daha geniş kitlelere ulaşması ve bu eserlere yönelik potansiyel araştırmalar çerçevesinde kullanımın artmasına,
- Üretilen dijital kopyalar aynı zamanda orijinal bilgi kaynaklarının fiziksel kullanımı sonucunda oluşan yıpranmayı engelleyerek bilgi kaynaklarının korunmasına,

- Bilgi kaynaklarının farklı merkezlerde ve farklı platformlarda bulunan diğer bilgi kaynaklarıyla eşleştirilmesini, farklı sistemlerde yer alan kaynakları bir araya getiren yeni platformların geliştirilmesini ve yeni web teknolojilerini içeren sanal koleksiyonların ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır.

Dijitalleştirme uygulamaları toplumsal açıdan kültürel ürünlerin yeni teknolojiler doğrultusunda kullanılabilir hale getirilmesinde etkili olan uygulamalardır. Dijitalleştirme çalışmaları ile toplumsal ve kültürel değerlerin bir araya getirilmesi mümkün olmaktadır (Çakmak ve Özel, 2013, s.573). Dijitalleştirme uygulamaları ayrıca dijital ortama aktarılan materyalin daha fazla kullanılmasına olanak tanıyarak ilgili kuruma duyulan itibarı da artırmaktadır (Odabaş, 2013; Kalms, 2012).

Dijitalleştirme kültürel bellek kurumları için zaman ve maliyet gerektiren bir süreçler bütünüdür (Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006). Bu nedenle, yürütülen projeler sonucunda dijital ortamdaki materyallerin yaşam döngüsünün tam olarak sağlanması için gerekli stratejik planlamaların proje uygulama sürecinden önce yapılması başarılı sonuçların elde edilmesinde etkili olmaktadır (Granger, 2000). Stratejik planlamaların yanı sıra dijitalleştirme uygulamalarında; amaç ve kapsam, materyallerin seçimi ve özellikleri, üretilecek dijital kopyalar için mevcut teknolojinin yeterlilik düzeyi, dijital dermenin işlenme derecesi ile yönetim ve erişim unsurları dikkate alınmalıdır (Ministry, 2006). Ayrıca, bu unsurların birbirleri arasındaki ilişkilerin de proje yürütücüleri tarafından göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme uygulamalarında ve ilgili stratejik planlamalarında üç unsur öne çıkmaktadır. Bu unsurlardan biri olan erişim yönetimine yönelik süreçler materyal türüne, teknolojik altyapı ve telif haklarına bağlı olarak gelecekte kaybolma tehlikesi bulunan kaynakların güncel araçlarla yeniden kullanımına olanak tanımaktadır. Bu çerçevede dijitalleştirme uygulamalarıyla kültürel miras ürünleri olarak el yazmaları, araştırma projeleri, gazeteler, üç boyutlu nesneler, fotoğraf görüntüleri, haritalar, ses kayıtları, resmi kayıtlar ve tarihi belgeler gibi materyallere erişim olanakları artırılmaktadır (IFLA, 2002; Astle ve Muir, 2002).

Dijitalleştirme uygulamalarında kültürel bellek kurumlarınca dikkat edilen unsurlardan bir diğeri seçim unsurudur. Bu unsur dijitalleştirme uygulamalarında hangi materyallerin kullanılacağına yönelik karar verme süreçlerini temsil etmekte, uygulamaların teknik

boyutlarının yanı sıra maliyet ve zaman boyutlarını da doğrudan etkilemektedir. Seçim sürecinde de kültürel bellek kurumlarında daha çok materyallere erişim olanaklarını artırma, tarihsel/kültürel ve akademik değerler ile korumaya yönelik (materyalin fiziksel durumu) amaçlar göz önünde bulundurulmakta ve ilgili planlamalarda bu konular öne çıkarılmaktadır (Gould ve Ebdon, 1999).

Erişim ve seçim unsurlarına ek olarak dijitalleştirme uygulamaları sanat, kültür, bilim ve teknoloji, edebiyat ve insani bilimler, medya, kültürel miras ve tarih gibi alanlardaki kaynakların korunmasında yeni bir yöntemdir (Varatharajan ve Chandrashekar, 2007). Bu nedenle de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirmeye ilgili planlamalarında öne çıkan unsurlar arasında koruma unsuru da yer almaktadır. Koruma uygulamaları kapsamında kültürel bellek kurumları teknik açıdan donanım ve yazılım koruma, öykünme (emulation) ve göç (migration) gibi stratejileri kullanmaktadır (MacKenzie, 2000; Smith, 1999). Ayrıca, dijitalleştirme uygulamalarının uzun süreli korumaya yönelik işlevleri, içeriğin yönetiminde kullanılan bilgi sistemindeki ciddi değişikliklerde, içeriğin başka bir sisteme aktarılmasında, içeriğin üretiminde özgün kopyanın kullanımının sonlandırılmasında ve içeriği korumak için gereken kapasitenin dolması durumlarında başlamaktadır (Ministry, 2006). Teknik uygulamaların dışında kurumlar dijitalleştirme ile materyallerin iki temel formu için koruma sürecini kullanabilmektedir. Bu çerçevede orijinal materyaller dijital kopyalarla yer değiştirilerek, orijinal materyalin kullanımı, taşınması ya da diğer işlemler sırasında zarar görmesi engellenmektedir. İkinci bir yöntem olarak ise dijital kopyalar güvenlik için tutulan kopyalar olarak yer alabilmekte ve böylelikle orijinal kopyanın zarar görmesi ya da kaybolması durumlarında kullanılabilir. Koruma unsuru çerçevesinde kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme uygulamaları kapsamında oluşturacakları dijital kopyaların özelliklerini açık bir şekilde tanımlamaları ve teknolojiye gelişmeleri göz önüne alarak farklı sistemlerle uyumluluk sağlayacak formatları kullanmaları önemli görülmektedir (Çakmak ve Özel, 2013, s.574). Ayrıca kültürel bellek kurumları dijitalleştirme uygulamalarında erişim, seçim ve koruma unsurlarıyla ilgili süreçlere ek olarak aşağıdaki sorulara da yanıt verecek bir süreç oluşturmalıdır (Chapman, 2000):

- Dijitalleştirilecek materyaller depolama ünitelerine gönderilmeden önce herhangi bir değerlendirmeden, işlemiden ya da koruma sürecinden geçecek mi?
- Tarama işleminden sonra materyallerin fiziksel durumları nasıldır?
- Materyaller için yeni bir depolama alanı kullanılacak mı?
- Materyaller dijital ortama aktarıldıktan sonra fiziksel kopyalar nerede tutulacak?

2.2.3. Dijitalleştirme Süreçleri

Dijitalleştirme çalışmaları kültürel bellek kurumları için hem kurumsal hem de toplumsal işlevler açısından birçok olanak sağlar. Kültürel bellek kurumları dijitalleştirme çalışmalarını ulusal veya uluslararası boyutlarda projelendirerek ya da kurumsal çözümlerle gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede dijitalleştirme uygulamalarına yönelik süreçler şu şekilde sıralanmaktadır (İslam, 2011; Federal, 2009; National Archives and Records Administration, 2008; Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006, s. 31-32; Deegan ve Tanner, 2002, s.34-35; IFLA, 2002, s.7):

- Projeye yönelik maliyet, koleksiyon, risk ve kullanıcı analizleri ile pilot çalışmaların planlanması ve politikaların oluşturulması,
- Dijitalleştirilecek kaynakların belirlenmesi ve kaynak seçimine yönelik önceliklerin kararlaştırılması,
- Donanımlı ve deneyimli insan gücü,
- Dijitalleştirmede kullanılacak kaynakların temin edilmesi,
- Telif haklarına yönelik uygulamaların belirlenmesi,
- Gerçekleştirilecek işlemlere yönelik yazılım ve donanım gereksinimlerinin karşılanması,
- Materyal türlerine uygun yöntemlerle dijitalleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesi,
- Dijitalleştirme sonucunda elde edilen çıktılara yönelik koruma işlemlerinin yapılması,
- Dijitalleştirilmiş kaynaklara yönelik tanımlama alanlarının ve kullanılacak üstverilerin belirlenmesi, konuya yönelik standartların kullanılması,
- Dijitalleştirilmiş kaynakların uygun platformlar aracılığıyla erişilebilir hale getirilmesi ve bu yapının sürdürülebilirliğine yönelik adımların atılması,
- Dijitalleştirme uygulamalarına yönelik eğitimlerin verilmesi,
- Dijitalleştirme projeleri yönetim süreçlerinin uygulanması ve kalite değerlendirmelerinin yapılması.

Dijitalleştirme çalışmalarına yönelik süreçler genel olarak üç bölümde sınıflandırılmaktadır. Buna göre, ilk bölümde dijitalleştirme için hazırlık ve dijitalleştirme uygulamasının gerçekleştirilmesi, ikinci bölümde dijitalleştirilmiş materyallerin kullanıcılar tarafından erişilebilmesine yönelik süreçler (kataloglama, dizinleme, sıkıştırma gibi) yer alırken üçüncü bölümde ise koruma ve dijitalleştirilmiş materyallere yönelik hizmetlerin sürekliliğinin sağlanması yer almaktadır (Chowdhury ve Chowdhury, 2003). Ayrıca dijitalleştirme uygulamalarındaki süreçlerde belirli bir planlamanın ve stratejinin olması

önemlidir. Herhangi bir planlama ve stratejinin bulunmadığı uygulamalarda süre açısından kaymaların yaşanması, kabul edilebilir kalite düzeyine ulaşamama ve maliyet artışları gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Deegan ve Tanner, 2002).

Dijitalleştirme uygulamalarındaki süreçler planlama, dijitalleştirme öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilecek işlemler ile dijitalleştirme sırasındaki işlemler olarak gruplandırılmaktadır (Federal, 2009, s.12). Buna göre dijitalleştirme öncesinde gerçekleştirilecek işlemlerde; seçim, değerlendirme, önceliklerin belirlenmesi, kaynakların hazırlanması ve üstveri şemalarının belirlenmesi ile üstveri oluşturma işlemleri yer almaktadır. Dijitalleştirme sonrasında gerçekleştirilmesi gereken işlemler içerisinde ise uluslararası nitelikteki sistemlere kayıt işlemleri, veri toplama ve yönetimi süreçleri, dijital kopyaların ve üstverilerinin erişilebilir hale getirilmesi gibi süreçler bulunmaktadır.

Kültürel bellek kurumları dijitalleştirme süreçlerini belirli bir iş akışına göre yürütmektedir. Bu noktada kültürel mirasın dijitalleştirilmesinde kütüphaneler, müzeler ve arşivler farklı yapılarda olmalarına rağmen benzer süreçler uygulamaktadır. Ayrıca materyal türlerine göre farklılıklar olsa da dijitalleştirme süreçleri öncesinde, uygulama aşamasında ve sonrasında önemli karar verme süreçleri bulunmakta ve yönetsel yaklaşımlar bütün süreçlerde öne çıkmaktadır.

2.2.4. Dijitalleştirme Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar

Kültürel bellek kurumları tarafından farklı hedeflere yönelik olarak gerçekleştirilen dijitalleştirme çalışmaları, kültürel bellek kurumunun yapısına, sahip olunan koleksiyonun özelliklerine, teknik altyapı ve mali olanaklar ile materyallerin genel özelliklerine göre farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda dijitalleştirmenin bütün süreçlerinde sorun olabilecek uygulamaların olduğu anlaşılmaktadır (IFLA, 2002). Bu sorunlar arasında genellikle dijitalleştirme programları ve politikaları, materyal seçimi, işbirlikleri, personel ve maliyet, dijitalleştirme teknikleri, kaynaklara erişim ve koruma konuları yer almaktadır (Lopatin, 2006). Bu doğrultuda yaşanan sorunların azaltılmasında dijitalleştirme çalışmalarının sınırlarının açıkça belirlenmesi önemli görülmektedir (Chapman, 2000).

Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme uygulamalarında karşılaştıkları sorunlar genel kapsamda:

- Dijitalleştirme çalışmalarının mali giderlerinin bütçe planlamalarında yer almaması ve söz konusu çalışmaların çoğunlukla proje fonlarıyla gerçekleştirilmesi,
- Dijitalleştirme çalışmalarında görev alacak personelin niteliği ile ilgili sorunlar (üniversite öğrencileri ve geçici bir personel yerine tam zamanlı profesyonel bir personel gücünün oluşturulması),
- Dijitalleştirme çalışmalarında kullanılacak kaynakların seçimiyle ilgili sorunlar,
- Telif hakkı kanunları ve yasal düzenlemeler ile ilgili gelişmeler,
- Üstveri standartları ve karşılıklı işbirliğe yönelik araştırmaların dijitalleştirme çalışmalarını ne yönde etkileyeceğinin planlanması,
- Materyal türlerine yönelik kullanılan teknik ve standartların belirlenmesi
- Değişen teknoloji çerçevesinde korumaya yönelik tedbirlerin geliştirilmesidir (Water Resources Archive, 2013; Lopatin, 2006).

Dijitalleştirme projelerinde yaşanan diğer sorunlar ise dijitalleştirme süreçlerine yönelik teknik bilgi, esneklik ve uyumluluk taşıyan yazılımların geliştirilmesi, kullanıcı dostu arayüzlerin tasarlanması, dijitalleştirilen materyallere yönelik tanımlama işlemlerinde veri giriş süreçleridir (Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006, s.27-28).

2.3. KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARINDA DİJİTAL KORUMA

Dijital nesnelerin gelecekte de erişilebilir olması için etkin bir yönetim süreci olarak ifade edilen dijital koruma uygulamalarında, elektronik ortamın değişken yapısından dolayı koruma sağlanan süre ile ilgili belirsizlikler bulunmaktadır (Beagrie, Semple, Williams ve Wright, 2008, s.10). Bu durum dijital korumanın sürekli olarak uygulanacak bir yönetim süreci olduğunu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Dijital koruma dijital nesnelerin uzun süreli korunması ve kullanılabilirliğinin sağlanması için gerekli olan etkinliklerin yönetilmesi olarak tanımlanmaktadır (Satzman, 2014). Dijital koruma ayrıca belirli bir topluluk tarafından kullanılması için, dijital eserlerden oluşan koleksiyonların kalıcılığının sağlanması, bütünlüğünün korunması ve dağıtımı için kaynak sağlayan yapılar olarak tanımlanan dijital kütüphanelerin yatırımlarındaki temel unsurlardan biridir (Digital Library Federation, 2002; Hedstrom, 1998). Kültürel bellek kurumlarının dijital koruma yatırımlarında üç temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar;

1. Dijital kütüphanelerin kaynakları elektronik ortamdan sunmalarıyla birlikte kullanıcıların bu kaynaklara elektronik ortam üzerinden sürekli erişmek istemeleri,
2. Dijital kütüphane geliştiricilerinin dijital kaynaklara yönelik yapmış oldukları yatırımları korumak istemeleri,
3. Kültürün gelecek kuşaklara sunulması için dijital iletişimin korunmasıdır (Hedstrom, 1998).

Dijital koruma ile ilgili çalışmalarda kullanılan terminolojide farklılıklar bulunmaktadır (Rieger, 2008, s.3). Bu bağlamda, arşivleme ve koruma terimleri konuyla ilgili kitlelere bağlı olarak birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmaktadır (Rieger, 2008, s.3). Dijital koruma makinece okunabilir bilgisayar dosyalarının kullanılabilir bir şekilde ömürlerinin uzatılması ve yeni ortamlara uyumluluklarının sağlanması, fiziksel kayıp ve eskime gibi süreçler için korunmasını kapsayan geniş ölçekteki planlanmış süreçleri içermektedir (Jones ve Beagrie, 2001, s.10). Bu bilgiler çerçevesinde çalışmamızda dijital koruma kavramsal olarak kültürel miras ürünlerinin dijital ortama aktarılmasından itibaren bu ürünlerinin erişilebilirliklerinin sürdürülmesine yönelik uygulamalar olarak görülmekte ve dijitalleştirme kavramıyla birbirini tamamlayan süreçler olarak kabul edilmektedir.

Kültürel bellek kurumlarının dijital koruma ile ilgili girişimleri kapsamında bu girişimlere yönelik olarak düzenli kaynak ayrılması, materyallerin bozulmasını engellemek için ölçümlerin yapılması, belirli materyallerin kullanılabilirliğinin sağlanması için analizlerin gerçekleştirilmesi, koruma ile ilgili gerekliliklerin ve ihtiyaçların belirlenmesi ve genel bir koruma programının planlanması yer almaktadır (Kapoor, 2014).

Dijital koruma kültürel bellek kurumları için uzun vadeli bir süreci temsil etmekte, dijital içeriğin zaman içerisindeki değişikliklere rağmen yaşatılmasına imkân veren bir uygulamalar bütünüdür (Jisc, 2014; Library of Congress, 2014a). Dijital koruma bu yönüyle erişimin sürekliliğini sağlayan bir uygulamalar bütünüdür (British Library, 2013; IFLA Trend Report, 2013, s.26; National Library of Australia, 2003, s.21, Smith, 1999). Bu çerçevede yapılan araştırmalarda da kültürel bellek kurumlarının derinliklerindeki dijital kaynakların 10 yıldan daha fazla bir süre erişilebilir olmasını önemli gördüklerinin ortaya konulması bu durumu doğrulamaktadır (Library of Congress, 2014b). Dijital koruma uygulamalarının kültürel bellek kurumlarında yapılandırılmasında ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında etkisi bulunan unsurlar hizmet verilen alanın dinamik ve değişken yapısı, korunacak materyallere yönelik depolama alanları ve koşullarındaki

değişiklikler ile dijital korumanın sosyal ve kurumsal boyutlarıdır (Harvey, 2005, s.9-10). Dijital koruma uygulamaları depolama ile ilgili süreçlere ek olarak materyalin içeriğinin, biçiminin, yapısının, görünüşünün ve işlevselliğinin korunması bağlamında teknik gereklilikleri ve dikkatli bir şekilde oluşturulmuş yönetimsel planlamaları gerektirmektedir (Digital Preservation Management, 2014; Baegrie, 2004; Lee, Slattery, Lu, Tang, ve McCrary, 2002). Bu planlamalarda korunacak dijital materyallerin tahmin edilebilirlik ve kapsamlılık, birlikte işlerlik, etkileşebilirlik ve korunabilirlik kriterlerine uygunluğu önemlidir (Özbağ, 2010, s. 13). Diğer yandan doğru dijital koruma tekniklerinin kullanılmaması dijital ortamda bulunan koleksiyonun kolaylıkla erişilemez duruma gelmesine neden olabilmektedir (Becker ve Rauber, 2011).

2.3.1. Dijital Koruma Süreçleri

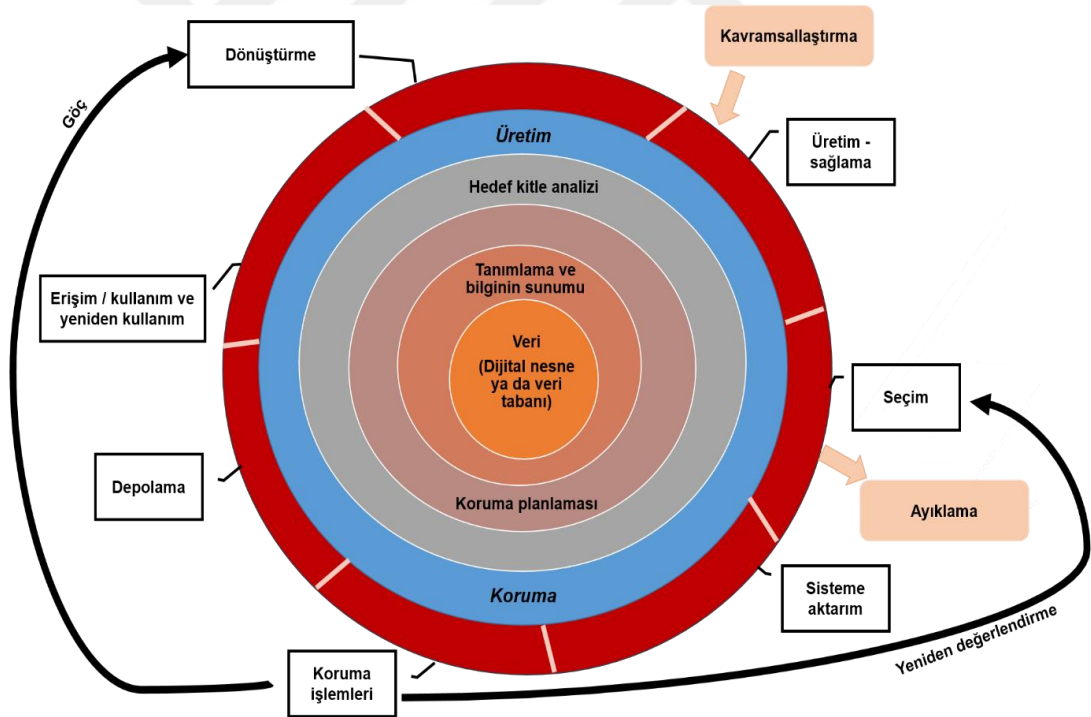
Dijital materyallerin üretiminden itibaren bir dizi işlemler bütününe içeren dijital koruma uygulamaları kültürel bellek kurumları tarafından çeşitli süreçlerin bir arada ya da arka arkaya yürütülmesi sonucunda gerçekleşen uygulamaları içermektedir. Bu uygulamalar genel hatlarıyla şu şekilde açıklanmaktadır:

- *Belirleme:* Dijital içeriğin türlerinin birbirlerinden farklılıklarının belirlenmesi işlemleri bu bileşen kapsamında yer almaktadır (DPOE Curriculum, 2012a).
- *Seçim:* Bu bileşen dijital koruma işlemlerinin uygulanacağı materyallerin belirlenmesi sürecini içerir. Bu bileşen kapsamında telif hakları, dijital koruma işlemine alınacak materyalin durumu ve bulunduğu ortamın özellikleri belirleyicidir (DPOE Curriculum, 2012b).
- *Depolama:* Bu bileşen kapsamında materyallerin depolama koşul ve tekniklerinin belirlenmesi ile sunum ve koruma kopyalarının oluşturulmasına yönelik karar verme süreçleri yer alır (DPOE Curriculum, 2012c).
- *Koruma:* Gelişen teknolojiler ve sürekli olarak artan depolama alanlarının geliştirilmesine yönelik önlemleri içeren bu bileşen kapsamında acil olarak gerçekleştirilmesi gereken yükümlülüklerin belirlenmesi gibi işlemler yer alır. Bu süreç içerisinde teknoloji ve ortam eskimesi, yeni formatlara geçiş gibi işlemler için yöntemler uygulanır (DPOE Curriculum, 2012d).
- *Yönetim:* Materyallerin durumlarının izlenmesi, bu materyallere yönelik erişim koşullarının belirlenmesi, uzun süreli koruma işlemleri ile birlikte materyallere erişilebilirliğin sürdürülmesi için gerçekleştirilen yönetim süreçlerin bu bileşen kapsamında yer almaktadır (DPOE Curriculum, 2012e).

- *Erişimin sağlanması:* Dijital içeriğin erişilebilirliği ile ilgili arayüzlerin geliştirilmesi ve kullanıcılara dijital içerik ile ilgili hangi üstverilerin gösterileceğinin belirlenerek dijital içeriğin sunumu ile ilgili süreçleri içerir. Bu kapsamda ayrıca erişim koşullarının ve hangi materyallere erişim kısıtlaması getirileceğinin belirlenmesi ile ilgili uygulamalar yer alır (DPOE Curriculum, 2012f).

Bu süreçlerin gerçekleştirilebilmesi için göç, yenileme, öykünme, yedekleme, teknoloji koruması, kalıcı/dayanıklı medya ortamlarının kullanımı, dijital arkeoloji, kapsülleme, standartlara uyum, evrensel sanal bilgisayar oluşturma gibi tekniklerin kullanıldığı bilinmektedir.

Dijital koruma uygulamalarındaki süreçler konuyla ilgili literatürde model olarak da sunulmuştur. Buna göre Digital Curation Center tarafından geliştirilen modelde dijital ortamdaki kaynaklar için koruma bağlamında tam, ardışık ve duruma göre tercih edilen süreçlerin tanımlandığı görülmektedir (Şekil 3).

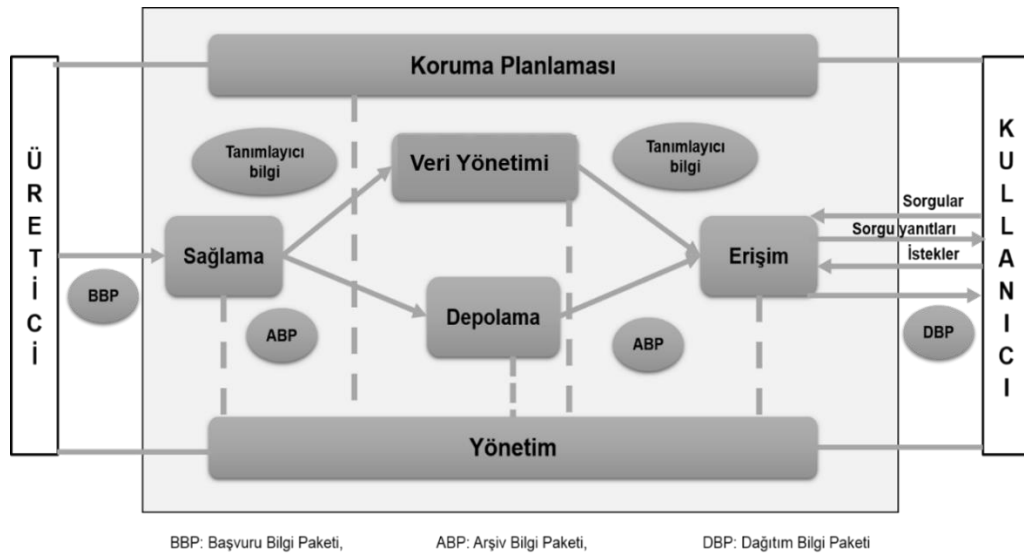

Şekil 3. Digital Curation Center Dijital Koruma Modeli (DCC, 2014)

Birbirinin içerisine geçmiş sarmal bir yapıdan oluşan model incelendiğinde ilk bölümde dijital nesnelerin tanımlanması ve bilginin sunumu süreci yer almaktadır. Bu sürecin ardından ise koruma için planlamaların yapılması ve hedef kitlenin analiz edilmesi yer almaktadır. Modelde tam yaşam döngüsü süreçleri koruma ve kürasyon işlemleri ile

sonlandırılmaktadır. Modelin bir diğer yaşam döngüsü olan ardışık döngüde ise ilk olarak kavramsallaştırma ile sisteme sağlanacak dijital nesnelere yönelik planlar oluşturulur ve sistem için dijital nesnelerin oluşturulması veya sağlanması işlemleri gerçekleştirilir. Bu işlemin ardından dijital nesneler içerisinden seçim yapılarak kürasyon ve koruma işlemlerinde kullanılacak kaynaklar belirlenmektedir. Bu bağlamda oluşturulan planlar, yasal düzenlemeler ve politikalar yol gösterici rol oynamaktadır. Bu işlemlerin ardından dijital nesnelerin arşive aktarılması ve koruma süreçlerinin başlatılmasına yönelik uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Depolama işlemlerinin ardından kaynaklara erişimin, kaynakların kullanımının ve yeniden kullanımının sağlanması modelin son aşamasını oluşturmaktadır. Model duruma göre kullanılan süreçler açısından incelendiğinde ise dijital koruma için seçilmeyen kayıtların ayıklanması, dijital kayıtların yeniden değerlendirilmesi veya bir koruma tekniği olarak da nitelendirilen göç (farklı formata taşıma) işlemlerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır.

Özellikle, 2000'li yılların başından itibaren hızlı bir gelişim gösteren dijital koruma modellerinin farklı konularda öne çıktığını gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda 1995 yılından itibaren yapılan çalışmalarla birlikte ilk olarak 2002 yılında Açık Arşiv Bilgi Sistemi (Open Archival Information System - OAIS) modelinin ISO 14721 standardına dönüştürüldüğü, 2003 yılında ise resmi olarak ISO tarafından yayınlandığı dikkati çekmektedir (ISO 14721, 2012). Diğer yandan 2012 yılında güncellenen Model (Şekil 4), dijital koruma uygulamaları ve bu uygulamaların planlanması konusunda işlevleri yansıtmaları açısından önemli bir değer taşımaktadır.

Şekil 4. Açık Arşiv Bilgi Sistemi Referans Modeli (CCSDS, 2012)

2014 yılında yayınlanan Açık Arşiv Bilgi Sistemi Referans Modeli Değerlendirmesi Rehberi'nde yer alan bileşenler şu şekilde yorumlanmaktadır (CCSDS, 2012; Lavoie, 2014):

- *Sağlama*: Üretici tarafından gönderilen bilginin sistem tarafından kabul edilebilirliği ve arşivlenmek üzere depolanması için hazırlıkların gerçekleştirilmesine yönelik işlemler bütünüdür. Koruma politikaları ile bağlantılı olan üretici, veri yönetimi ve yönetim ile doğrudan ilişkilidir.
- *Depolama*: Arşiv sisteminde uzun süreli depolamanın yönetimi ve dijital materyallerin sürekliliğinin sağlanması ile ilgili süreçlerin gerçekleştirildiği bileşendir.
- *Veri Yönetimi*: Arşiv sistemine sağlanan dijital materyallerin tanımlama bilgilerinin bulundurulduğu bölümdür.
- *Koruma Planlama*: Sistem içerisindeki verilerin ve materyallerin korunmasına yönelik tekniklere ve yöntemlere yönelik stratejileri ve bu stratejilerle ilgili adımları içeren bölümdür.
- *Erişim*: Sistemdeki materyallerin erişilebilirliğini belirleyen uygulamaları içerir. Bu bölümde kullanıcılara materyallerin nasıl sunulacağına yönelik işlemler yer alır.
- *Yönetim*: Sistem içerisindeki materyallerin günlük işlemleri ve yönetsel süreçlerini içeren bölümdür.

Açık Arşiv Bilgi Sistemi Referans Modeli, dijital koruma uygulamalarına yönelik planlamaların etkili olduğu bileşenlerin belirlenmesi ve dijital koruma uygulamalarında kullanılması gereken yöntemler hakkında yönlendirmeler içermesi bakımından önemlidir. Literatürde *Açık Arşiv Bilgi Sistemi Referans Modeli*'ni temel alarak geliştirilmiş dijital koruma modellerinin geliştirildiği görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Danimarka Kültür Bakanlığı tarafından geliştirilen bir proje olan Dijital Koruma için Maliyet Modeli (Cost Model for Digital Preservation) projesi gösterilebilir. Açık Arşiv Bilgi Sistemi Referans Modeli'ndeki dijital koruma uygulamalarında maliyet etkinliğinin sağlanmasını amaçlayan projede potansiyel maliyetlerin tahmin edilmesine yönelik süreçlere yer verilmektedir (Kejser, Nielsen ve Thirifays, 2011). Model ayrıca maliyet hesaplamalarını Açık Arşiv Bilgi Sistemi Referans Modeli'ndeki koruma planlamasıyla ilişkilendirmekte; koruma planlamasının alt başlıkları olan teknoloji ve kullanıcıların takibi, koruma stratejisi ve standartlarının geliştirilmesi ve taşıma işlemleri için paketleme süreçlerinde maliyet için kritik öneme sahip aktivitelerin belirlenmesine odaklanmaktadır.

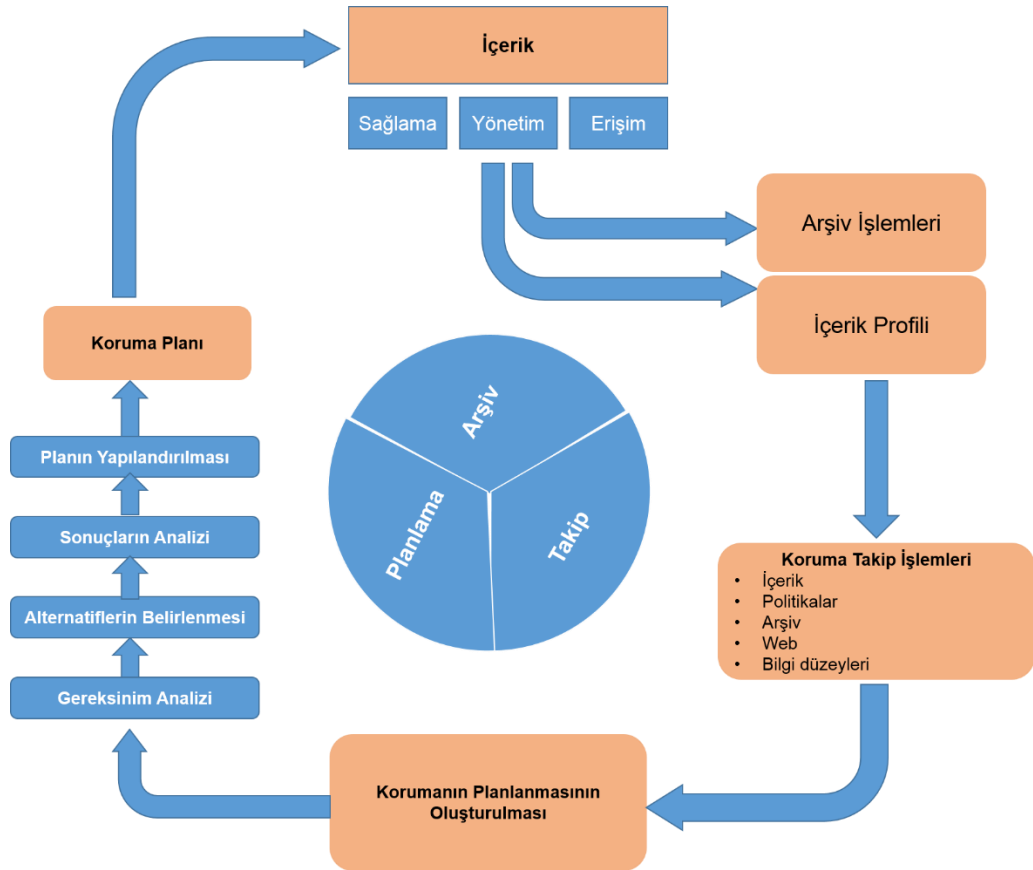
Dijital koruma ile ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmalardan biri *Elektronik Literatür için Yaşam Döngüsü Bilgisi* (Lifecycle Information for E-literature, LIFE) projesidir. Koruma işlemlerindeki maliyete yönelik bir proje olma özelliğini taşıyan LIFE projesinde dijital koruma ile dijital materyallerin yaşam döngüsünde gerçekleştirilecek işlemler listelenmektedir. Buna göre çalışmada bileşenler şu şekilde sıralanmaktadır (McLeod, Wheatley ve Ayrıs, 2006, s.90):

- *Koruma işleminin sıklığı*: Korumaya yönelik uygulamaların kültürel bellek kurumunda hangi sıklıkla gerçekleştirildiğinin belirlenmesi,
- *Teknolojinin izlenmesi*: Kültürel bellek kurumunda hangi koruma işlemlerinin gerçekleştirilmesi gerektiğinin tanımlanması ve mevcut teknolojinin takip edilmesi,
- *Araçların durumu*: Korumaya yönelik araçların hangi sıklıkla kullanılabilir durumda bulunduğu ve yeni bir aracın geliştirilmesine gerek duyulup duyulmadığının belirlenmesi,
- *Dosya formatlarının karmaşıklığı*: Koruma uygulamalarına maliyet açısından dosya formatlarının etkisinin belirlenmesi,
- *Üstverinin güncellenmesi*: Koruma araçları ve işlemlerini tanımlamaya yönelik üstverilerin kayıt altına alınması,
- *Araçların maliyeti*: Kullanılabilirlik durumuna göre koruma uygulamalarına yönelik araçların sağlanması ya da geliştirilmesi için maliyetlerin ortaya koyulması,
- *Koruma stratejileri*: Dijital nesnelerin korunmasında hangi uygulamaların ve yaklaşımların kullanılacağına karar verilmesine yönelik süreçlerin netleştirilmesi,
- *Koruma eylemleri*: Koruma işlemlerinin gerçekleştirilecek uygulamalara karar verilmesi,
- *Kalite kontrolü*: Koruma eylemlerinin etkinliğinin ve tutarlılığının test edilmesi.

Dijital koruma ile ilgili olarak konunun farklı yönlerini ele alan modellemeleri içeren çalışmalar da literatürde yer almaktadır. Bu çalışmalar arasında yer alan Blue Ribbon Task Force sürdürülebilir dijital koruma ve erişim modeli dijital koruma uygulamalarında sürdürülebilirlik ve erişilebilirlik için yöneticilerin farkındalığı, materyal seçimi, yaygınlaştırma girişimleri, erişim yönetimi uygulamalarını temel almaktadır (Blue, 2010, s.73-74).

Dijital koruma ile ilgili modeller arasında bir planlama aracı olarak da gösterilen *Koruma Planlama Aracı* (Preservation Planning Tool – PLATO) yer almaktadır. Dijital içeriğin ömrünün kısa olduğundan hareket ederek kalıcılığının ve sürekliliğinin sağlanması için

planlama süreçlerini öne çıkaran modelde içerik ürünlerine daha sonraki zamanlarda da erişimin sağlanması hedeflenmektedir (PLATO, 2014). Bu kapsamda model, kurumsal arşiv, takip ve planlama işlemlerini öne çıkarmaktadır (Şekil 5). PLATO modeli kurumsal arşiv kapsamında dijital içeriğin arşive sağlanması, yönetimi ve içeriğe erişimin sağlanması unsurlarını içermektedir. Model izleme bölümünde ise içeriğin, politikaların, kayıtların, web içeriğinin ve kullanıcı beklentilerinin takip edilmesi süreçleri yer alır. Bu kapsamda risk ve fırsat analizlerinin ardından koruma işlemlerinin planlanması süreci başlar. Bu süreçte modele göre öncelikle gereksinimler tanımlanır, ardından alternatifler değerlendirilir, sonuçlar analiz edilir ve koruma planı yapılandırılır. Bütün işlemleri kayıt altına alan bu plan ile dijital içeriğin sisteme sağlanması ve yönetimi ile döngüde yer alan diğer unsurlar süreklilik göstererek bir sonraki aşamaya geçiş sağlar.

Şekil 5. Koruma Planlama Aracı Modeli (PLATO, 2014)

Dijital koruma ile ilgili modeller genel olarak incelendiğinde dijital içeriğin yönetimi ile ilgili en önemli süreçlerden biri olan koruma sürecine yönelik boyutların dijital içeriğin niteliği ve koruma süreçlerinin maliyeti gibi farklı konulara yöneldiği görülmektedir. Bu kapsamda dijital koruma modelleri de konuyla ilgili farklı yönleri ele alarak politikaların

geliştirilmesi ve kurumsal süreçlerin yapılandırılması açılarından rehberlik etme özelliği göstermektedir.

Modellerin kültürel bellek kurumları için sürdürülebilir yaklaşımların gerekliliğini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede modellerde dijital koruma uygulamalarının koruma planlamalarının içerisinde bulunan bir süreç olarak yer aldığı dikkati çekmektedir. Modellerde ayrıca dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının sıklığı, stratejiler ve yapılan çalışmalar gibi başlıklarla da süreklilik vurgusunun yapıldığı görülmektedir.

Modeller ayrıca kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarıyla ilgili yönetsel sorunlar konusunda yol gösterici rol üstlenerek karar vericilerin farkındalıklarının artırılmasıyla ilgili yönlendirmeler içermektedir. Diğer yandan bazı modellerin ise konuyla ilgili bir plan oluşturma amacıyla tasarlandığı görülmektedir.

Geliştirilen modellerin hemen hemen hepsinde dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının planlanmasına yönelik adımlara değinildiği dikkati çeken bir diğer noktadır. Bu kapsamda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının dayanak noktalarının oluşturulması ve karar verme süreçlerinin uygulamalara başlamadan önce gerçekleştirilmesi gerekliliği modellerde öne çıkmaktadır.

2.3.2. Dijital Koruma Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar

Dijital nesnelerin korunması sürecinin politika oluşturma, kurumsal roller ve bağlantılar, yasal düzenlemeler ve entelektüel mülkiyet hakları ve üstveri gibi konularda dijital koruma kapsamında sorunların yaşandığı görülmektedir (Thibodeau, 2002). Bu başlıkların dışında korumanın yapılış amacı, ihtiyaçların belirlenmesi ve karşılanmasına yönelik konular ve farkındalıkla ilgili sorunlar da bulunmaktadır. Ayrıca genel anlamda teknik (teknoloji eskimesi gibi konular), yasal, ekonomik ve kurumsal boyutlardan oluşan dijital koruma süreçlerinde telif hakkı ve entelektüel mülkiyet hakları ile ilgili sorunlar her zaman ciddi bir sorun olarak görülmektedir (Muir, 2004).

Kültürel bellek kurumlarının dijital korumayla ilgili teknolojik sorunlar kapsamında ortam değişiklikleri, teknolojik eskime, özgünlük, depolama alanlarına yönelik ölçeklendirme, stratejiler yer almaktadır. Kurumsal boyutta yaşanan sorunlar arasında maliyet, uzmanlık, kurumsal yapılar, roller ve seçim aşamalarıyla ilgili konular bulunurken

entelektüel mülkiyet hakları, iş süreçleri ve lisanslar, erişim ve güvenlik, paydaşlarla yapılacak anlaşmalar ise yasal sorunlar altında gruplandırılmaktadır (DPC, 2014; Anbu ve Chibambo, 2009; Harvey, 2005, s.185-189).

Dijital koruma konusu ile ilgili olarak karar vericiler, teknik ve teknolojik boyutlar, kurumsal yapılar ve yasal düzenlemeler bağlamında sorunlar yaşandığı dikkati çekmektedir. Bütün bu sorunlar içerisinde ise dijital korumayla ilgili strateji/politika geliştirme sorunlarının da yer aldığı göze çarpmaktadır.

2.4. DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKALARI

Kültürel bellek kurumlarının sahip oldukları koleksiyonlarına yönelik hizmetlerin planlanmasında bu kurumlardaki politikalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu doğrultuda dijitalleştirme süreçleri ve dijital koruma uygulamalarına yönelik politikalar da kültürel bellek kurumları tarafından yapılandırılmaktadır.

2.4.1. Dijitalleştirme Politikaları

Kurumsal ve ulusal boyutlarda geliştirilen dijitalleştirme politikaları bilgi politikalarının temel bileşenleri olarak nitelendirilen bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri ve bilgi altyapısı ile (Montviloff, 1990) ilişkili bir yapıyı temsil etmektedir. Dijitalleştirme uygulamaları bilgi altyapısı çerçevesinde geliştirilen donanım ve yazılım çözümlerini içeren bilgi sistemleri aracılığıyla bilgi kaynaklarının yeniden yapılandırılması ve bu çerçevede bilgi hizmetlerinin sunulmasında bilgi politikası bileşenlerini bir araya getiren bir oluşumu yansıtmaktadır.

Kültürel bellek kurumları dijitalleştirme politikalarıyla dijital ortama aktarılmış kültürel miras ürünlerini de kapsayan dijital bilgi kaynaklarının kalıcılığını ve erişilebilirliğini bir başka deyişle sürekliliğini sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca, dijitalleştirme uygulamalarının bazı ülkelerde sosyal ve eğitim politikalarının gerçekleştirilmesi amacıyla bütçelendirilmesi de dijitalleştirme politikalarının sosyal ve eğitim politikalarıyla bağlantılı süreçleri içeren politikalar olduğunu göstermektedir (Youngs, t.y). Bu bilgilerden hareketle dijitalleştirme politikaları, kültürel bellek kurumları özelinde bilgi kaynaklarının dijitalleştirilmesi ve dijitalleştirme sonucunda geliştirilecek hizmetleri de kapsayan amaç ve hedeflere ulaşmaya yönelik strateji, plan ve düzenlemeleri içeren politikalar olarak tanımlanabilir. Geniş anlamda ise dijitalleştirme politikaları ülkelerin

kültürel mirasının gelecek kuşaklara aktarılması ve korunmasında bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı stratejiler bütünüdür.

Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme çalışmalarını sınırları ve kapsamı net bir şekilde belirlenmiş politikalarla yapmaları, yönetim ve iş süreçlerinin sürekliliğinin yanı sıra dijitalleştirme uygulamalarına yönelik iş akışlarının ve hizmetlerinin verimliliği açısından da önemlidir. Bu doğrultuda dijitalleştirme politikalarının kapsamında şu unsurlara yer verilmelidir:

- Dijitalleştirme uygulamaları ile hedeflenen unsurlar,
- Dijitalleştirmede kullanılacak koleksiyon ve koleksiyonun özellikleri,
- Kullanıcı kitlesinin genel özellikleri,
- Dijital hak yönetimi ve telif hakları ile ilgili konular,
- Dijitalleştirme çalışmalarının yapılandırılmasına yönelik bütçe olanakları ve planları,
- Kullanılacak donanım özellikleri
- Bilgi kaynaklarına yönelik yaşıatım, lisanslar ve iletişim konularındaki gereklilikler,
- Hizmet içi eğitim uygulamaları, personel eğitimi ve personelin dijitalleştirme uygulamaları ile verilecek hizmetler konusunda farkındalıklarının artırılmasına yönelik planlamalar,
- Dijitalleştirme süreçleri ile ilgili bütün unsurlar, erişim yönetimi ve yaygınlaştırma uygulamaları (Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006; National Library of Norway, 2007; Liu, 2004).

Dijitalleştirme politikalarının karar vericilerin ve üst yönetimin bu politikaların önemine yönelik farkındalıkla hareket etmeleri, geliştirilecek politikaların otorite kurumlarca onaylanması, işbirliğine dayalı süreç yönetimini destekleyen bir düzende yapılandırılması ve belirli zaman aralıklarında güncellenmesi önemlidir (*WIU Libraries*, 2009; Valm, 2007; Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006; Holley, 2004).

Dijitalleştirme politikalarıyla ilgili konularda çeşitli analizler de kurumlar tarafından karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiş ve zaman içerisinde kültürel bellek kurumlarında bu politikalara yönelik farkındalık artış göstermiştir (IMLS, 2002; 2006). Konuyla ilgili olarak kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarının geliştirildiği ve güncellendiği görülmektedir (Jones, 2008; Zuraidah, 2008; Mudzaki, 2013; Asogwa, 2011; Zuraidah ve Aliza, 2009; Wamukoya ve Mutula, 2005).

Sonuç olarak dijitalleştirme politikalarının geliştirilmesinde kurumsal farklılıkların yanı sıra bölgesel ve ülkeler özelinde de farklı uygulamaların gerçekleştirildiği literatürdeki örneklerden ortaya çıkmaktadır. Son dönemlerde de dijitalleştirme politikalarına yönelik farkındalığın artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

2.4.2. Dijital Koruma Politikaları

Kültürel bellek kurumlarında dijital bilgi kaynaklarının yönetiminde ilk ve öncü adımı dijital korumanın planlanması ve konuyla ilgili politikaların geliştirilmesi oluşturmaktadır (Kapoor, 2014). Bu politikaların içeriğinde genellikle dijital korumaya yönelik teknik ve yöntemler, seçim, tanımlama, mimari ve tarihi boyutlarla çoklu kopyalar gibi konular yer almaktadır (Digital Preservation Management, 2014; Kapoor, 2014). Ayrıca bu politikalarda dijitalleştirme ve dijital koruma yapılmasının neden gerekli olduğu, dijital materyallerin farklılıkları, elde edilecek çıktılar, insan kaynakları, kullanım koşulları, güvenlik yönetimi, sürdürülebilirlik ve maliyet ile ilgili konulara da değinilmektedir (Digital Preservation Coalition, 2012; Snawder, 2011; Sheldon, 2013; Kenney ve McGovern, 2003). Politikalarda yer alan bu konular aynı zamanda OCLC bünyesinde yer alan Araştırma Kütüphaneleri Grubu (Research Libraries Group) tarafından 2002 yılında yayınlanan Güvenilir Dijital Kurumsal Arşivlere (Trusted Digital Repositories) yönelik raporda da ele alınmıştır (McGovern, 2013; OCLC/RLG, 2002; RLG-OCLC, 2002).

Diğer taraftan dijital koruma politikalarının aşağıdaki özellikleri taşıması gerektiği ifade edilmektedir (Harvey, 2005, s.106-107; Thibodeau, 2002, s.15-16):

- Konuyla ilgili fizibilite çalışmalarını içermek,
- Koruma süreçlerini destekleyecek ve sürdürülebilir bir yapıda olma,
- Süreçlere yönelik bütçe uygulamalarıyla ilgili bilgi verme,
- Dijital koruma süreçlerini anlaşılabilir bir yapıda sunabilme,
- Mümkün olduğu kadar ileriye yönelik ve uzun süreli planlamaları içermek,
- Normal ve mevcut durumda uygulanabilir koruma işlemlerini kapsama,
- Gerçekleştirilen işlemler ve uygulanan tekniklerle ilgili açık tanımlara yer verme,
- Yaygınlıkla kullanılan ve açıkça tanımlanmış standartlara dayanma,
- Üstverilerin etkin yönetimine yönelik ifadeleri içerikte barındırma,
- Dijital korumayı aktif bir süreç olarak değerlendirme,
- Genel kullanımı olan formatları ve sistemleri temel alma.

Dijital koruma politikaları ile ilgili çalışmalar ve yaklaşımlar incelendiğinde bu politikaların oluşturulmasının kurumsal boyutlarda bir ön hazırlık gerektirdiğini söylemek mümkündür. Söz konusu politikaların oluşturulmasında yönetsel olarak konuyla ilgili farkındalığın oluşması, mevcut durumun ve olanakların analiz edilmesiyle birlikte sürdürülebilirlik özelliğinin öne çıkarılması gerekli görülmektedir. Bu kapsamda politikaların kısa, orta ve uzun vadede kurumsal yaklaşımları da yansıtması önem taşımaktadır.

2.5. TÜRKİYE'DE DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA UYGULAMALARI

Türkiye’de dijitalleştirme çalışmalarına yönelik ilk girişimler yazma eserlere yönelik kimlikleme çalışmaları ve yazma eserlerin dijital ortama aktarılması yönündedir. Bu duruma örnek olarak, Milli Kütüphane’de 1970’li yılların sonlarında başlayan ve 2000 yılına kadar sürdürülen, yazma eserlerin tanımlanmasına yönelik işlemleri içeren *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu* (TÜYATOK) projesi gösterilebilir (Odabaş, Odabaş ve Polat, 2010; Millî Kütüphane, 2011a). Ayrıca Ankara Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan yazmaların kataloglanması ve dijitalleştirilmesi projesi ve Milli Kütüphane’de bulunan 25.200 cilt el yazmasının dijital ortama aktarılması gibi çalışmalar Türkiye’deki ilk girişimler olarak nitelendirilebilir (Millî Kütüphane, 2011b; Atılgan, 2001). İlk girişimlerin dışında koleksiyonlarında yazma eser bulunduran üniversite ve halk kütüphaneleri, TBMM Kütüphanesi, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İslam Araştırmaları Merkezi (ISAM), TRT Arşivi gibi kurumların yanı sıra Topkapı Müzesi ve Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM) gibi araştırma merkezleri ve müzeler de dijitalleştirme çalışmaları yapan diğer kurumlardır (Yılmaz, 2011; Özbağ, 2010; Odabaş, Odabaş ve Polat, 2010). Müzelerdeki dijitalleştirme çalışmaları çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde sanal müzelerin de oluşturulduğu bilinmektedir.

Kurumsal boyutta kimlikleme ve dijitalleştirme çalışmalarının dışında uluslararası projelerle kültürel miras ürünlerinin uluslararası platformlarda temsil edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda LoCloud (Local Content in Europeana Cloud) ve AccessIT (Accelerate the Circulation of Culture Through Exchange of Skills in Information Technology) projeleriyle yaklaşık 50.000 kültürel ürüne ait bibliyografik künye Europeana ile paylaşılmıştır (Yılmaz, 2011). Ayrıca bir diğer uluslararası proje olan INDICATE (International Network for Digital Cultural Heritage e-Infrastructure) ve RICHES (Renewal, Innovation and Change: Heritage and European Society) projesiyle de dijitalleştirmeye yönelik altyapı politikalarının

oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür (INDICATE, 2015; RICHES, 2015). Bu projelere ek olarak Milli Kütüphane'nin gazete koleksiyonu da Europeana'ya aktarılmıştır

Türkiye'de dijitalleştirme girişimleriyle ilgili yaygınlaştırma etkinlikleri kapsamında da girişimlerin olduğu, konuyla ilgili çalıştayların düzenlendiği ve çalışma gruplarının oluşturulduğu görülmektedir (Sayısallaştırma Çalışma Grubu, 2013; UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 2013; Bilgi, 2010). Ek olarak kültürel miras ürünlerinin yönetimi kapsamında Ankara ve İstanbul ile ilgili kültürel ürünlerin envanter.gov.tr adresi üzerinden sunulmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır (envanter.gov.tr, 2016).

2.5.1. Türkiye'de Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Uygulamalarına Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Politikalar

Türkiye'de dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik yasal ve teknik çalışmalar ilk dönemlerde dağınık yapıdadır. Bu dönemde konuyla ilgili olarak sistematik ve ortak hareket etmeyi sağlayacak mekanizmalara ihtiyaç duyulmuştur (Küçük ve Alır, 2003, s.354). Bunun yanı sıra kültürel mirasın yönetimine yönelik yasalar arasında Anayasanın 63. Maddesi öne çıkmaktadır (Tarih, 1982). Bu madde kapsam olarak kültür varlıklarının korunmasına yönelik gerekliliklere yer vermektedir. Ayrıca 2003 yılında çıkarılan 4848 ve 2863 sayılı kanunlarla kültür varlıklarının yönetimiyle ilgili sorumlulukların T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmiştir (Kültür, 1983; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2003c). 2007 Yılında kanun taslağı olarak görüşülen Milli Arşiv Kanunu da kültürel miras ürünleri konusunda Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün görev ve sorumluluklarını tanımlaması açısından öne çıkmaktadır (*Millî Arşiv Kanunu Tasarısı*, 2007). Daha önce taslak olarak görüşülen Milli Arşiv Kanununun 64. Hükümet Eylem Planı'na dâhil edilmesi Türkiye'deki uygulamalar açısından önemli bir gelişmedir (T.C. Başbakanlık, 2015). Türkiye'de ayrıca dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik şu kanun ve yönetmelikler bulunmaktadır (Bilim, 2011; Çoğaltılmış, 2012; Fikir, 1951; Kamu, 1986; 2006; Kültür Bakanlığı, 2003a; 2003b; Kültür ve Turizm Bakanlığı 2003a; 2003b; Türkiye, 2010; Türkiye'de, 1988):

1. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun
2. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
3. Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu
4. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

5. Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Eserlerden Faydalanma Esasları Hakkında Tüzükte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tüzük
6. Kültür Bakanlığı Yazma Eser Kütüphaneleri Çalışma, Yazma ve Eski Harfli Basma Eserlerden Yararlanma Yönetmeliği
7. Kültür Bakanlığı Yazma Eser Kütüphaneleri Çalışma, Yazma ve Eski Harfli Basma Eserlerden Yararlanma Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
8. Türkiye'de İlmî Araştırma İnceleme Yapmak ve Film Çekmek İsteyen Yabancılar veya Yabancılar Adına Müracaat Edenler İle Yabancı Basın-Yayın Mensuplarının Tabi Olacakları Esaslar
9. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Kütüphanelerde İlmî Araştırma, İnceleme Yapmak ve Film Çekmek İsteyen Yabancılar veya Yabancılar Adına Müracaat Edenler İle Yabancı Basın Yayın Mensuplarının Tabi Olacakları Esaslara İlişkin Yönerge
10. Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Eserlerden Faydalanma Esasları Hakkında Tüzük
11. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Kütüphanelerde İlmî Araştırma, İnceleme Yapmak ve Film Çekmek İsteyen Yabancılar veya Yabancı Basın Yayın Mensuplarının Tabi Olacakları Esaslara İlişkin Yönerge.

Sıralanan yasa ve yönetmelikler Türkiye'de dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını dolaylı yoldan etkileyen bir yapıdadır. Yasal düzenlemelere göre dijitalleştirme uygulamaları, bu uygulamalara yönelik eğitim verme, eğitim ve araştırma merkezi kurma gibi görevler ise Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığının sorumluluğundadır. Ek olarak yazma eserlerin özgün kopyasına zarar vermeden çoğaltılması işlemlerinde dijitalleştirme bir yöntem olarak yasal düzenlemelerde yer almaktadır. Yasal düzenlemelerde ayrıca yazma eserlerin dijital ve dijital olmayan ortamlarda arşivlerinin oluşturulması ve bu arşivler aracılığıyla eserlerin hizmete sunulması belirtilmektedir. Yazma ve nadir eserler dışındaki eserlere yönelik uygulamalar ise *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu* kapsamında ele alınmaktadır.

Konuyla ilgili yasal düzenlemeler genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de dijitalleştirme uygulamalarının çoğunlukla yazma ve nadir eserler boyutunda ele alındığı

görülmekte; bu konuda kurulan üst kurulun da temelde yazma ve nadir eserlere yönelik çalışmalar yapması planlanmaktadır. Yasal düzenlemelerde dijitalleştirme genellikle bir koruma stratejisi olarak görülmektedir. Bu çerçevede düzenlemeler çoğunlukla dijital kopyaların kullanıma sunulmasıyla orijinal kopyaların korunmasını içermektedir. Diğer yandan yasal düzenlemelerde dijitalleştirilen eserlere yönelik olarak telif hakkı ile ilgili konularda belirsizlikler dikkati çekmektedir.

Türkiye’de dijitalleştirme uygulamalarına yönelik olarak yasal düzenlemelerde yaşanan belirsizlikler ve uygulamalara yönelik sınırların net olarak belirlenememesi bu konuda standartların oluşturulmasında da sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Türkiye’de dijitalleştirme uygulamalarına etki edebilecek standartlar incelendiğinde de konuyla ilgili olarak *TS13298 Belge Yönetimi Standardı* karşımıza çıkmaktadır (TS 13298, 2009).

Türkiye’de 2006-2010 yılları arası dönemi kapsayan *Bilgi Toplumu Stratejisi* ve *Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı*’nda, dijital bilgi ve kültürel miras konularına yönelik dolaylı ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Bu çerçevede Stratejide sosyal dönüşüm kapsamında yüksek motivasyon ve zengin içerik başlığı altında bilgi ve iletişim teknolojilerinden kültür mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında faydalanılacağı vurgusu yapılmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006a). Bilgi Toplumu Stratejisi çerçevesinde yayınlanan bir diğer belge olan Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı’nda ise dijital bilgi ve kültürel miras konusunda Türkiye Kültür Portalının oluşturulması ve kültürel ürünlerle kullanıcıların etkileşiminin artırılması konularına yer verilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006b). Bu çerçevede söz konusu belgelerde ele alınan kültürel miras yönetimine yönelik konuların altyapıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

2014-2018’ Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (Taslak) başlıklı çalışmada diğer eylem planı ve stratejiden farklı olarak dijitalleştirme konusuna doğrudan değinen eylemlere yer verilmiştir. Planda dijitalleştirme ile ilgili çalışmaların 2014-2017 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başbakanlık, YÖK, TÜBİTAK, TSE, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları (STK’ler) işbirliğinde yapılması öngörülmektedir. Bu noktada Türkiye’de 2014-2017 yılları arasında;

- Materyal çeşitliliği göz önüne alınarak dijitalleştirme standartlarının belirlenmesi,
- Dijitalleştirilen materyallere yönelik erişimi artırmak için gerekli çalışmaların yapılması,

- Dijitalleştirme standartlarının belirlenmesinde kamu kurumları arasında işbirliğinin sağlanmasına yönelik olarak koordinasyonu sağlayacak mekanizmaların oluşturulması,
- Konuyla ilgili altyapı olanaklarının donanım ve yazılım olarak geliştirilmesi ve toplu katalogların oluşturulması,
- Araştırma ve makalelerin açık bir şekilde sunumunun sağlanması için ulusal ve kurumsal düzeyde açık erişim politikalarının geliştirilmesi,
- Geliştirilen uygulamalara yönelik tanıtım etkinliklerinin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.155-157).

Yukarıda ayrıntıları verilen ve *Plan Taslağı* 2015 yılında güncellenerek 2015-2018 *Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı* adıyla yayınlamıştır. Bu plan içerisinde 50. Eylem Maddesi olan *Kültürel ve Bilimsel Nitelikte Sayısal Bilgiye Açık Erişimin Sağlanması* başlığı altında sıralanan çalışmaların 2015-2017 yılları arasında yapılması planlanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2015, s.133-134).

Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planında yer alan ifadelerin yanı sıra dijitalleştirme süreçlerini dolaylı yoldan kapsayacak ifadelerin; Kalkınma Bakanlığının beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu kalkınma planlarında yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda dijitalleştirmeye yönelik olarak sayılabilecek ifadelere kültür varlıklarının belirlenmesi, tanıtımı, konuyla ilgili eğitimlerin verilmesi ve elektronik ortama aktarılması boyutunda değinilmiştir.

Türkiye’de dijitalleştirme politikaları kapsamında ele alınabilecek politika belgelerinde kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve milli değerlerin korunması, kültür varlıklarının yaşatılması ve eğitim ve araştırma konularının ele alındığı görülmektedir. Diğer yandan Kalkınma Planlarının kurumları kültürel gelişme bağlamında bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu bilgi ve iletişim teknolojilerin kullanımında ise dijitalleştirme uygulamaları temel bir bileşen olarak nitelendirilebilir. Bilgi Toplumu Stratejisi ve özellikle Eylem Planlarında dijitalleştirme daha somut olarak ortaya koyulmakta, 2014 yılından itibaren yapılan yayınlarda da konunun önemi daha yoğun bir biçimde vurgulanmaktadır.

2.5.2. Türkiye’de Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Uygulamalarında Yaşanan Sorunlar

Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik uygulamalarda çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar arasında dijitalleştirilen materyallere ve dijitalleştirme süreçlerine yönelik standartlar, yöntemler, stratejiler tanımlanmamış olmakla birlikte dijitalleştirme politikalarının eksikliği önemli bir sorun olarak görülmektedir (Özbağ, 2010; Yılmaz, 2011, 2014). Türkiye’de dijitalleştirilmiş materyallere yönelik standart, strateji, yöntem ve yönetim süreçlerinin tanımlanmamış olmasının materyallerin ortak bir platformda derlenmesinin önüne geçtiği belirtilmektedir (Özbağ, 2010).

Türkiye’de dijitalleştirme uygulamalarında görülen bir diğer sorun ise kurumsal çalışmaların birbirinden kopuk olarak gerçekleştirilmesidir. Bu sorunun kurumlarda işlem tekrarına ve kaynakların ortak kullanılmasının engellenmesine neden olduğu belirtilmektedir (Odabaş, Odabaş ve Polat, 2010, INDICATE Projesi, 2012). Türkiye’deki Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında ayrıca personel niteliği, bütçe sorunları, tanımlama ve üstveri alanlarına yönelik sorunlar, erişim kısıtlamaları, telif hakkı ve mevzuat sorunları ile ulusal üst kurul eksikliği sorun olarak görülmektedir (Çakmak ve Yılmaz, 2012; Odabaş, Odabaş ve Polat, 2010; Bilgi, 2010; Yılmaz, 2011).

Dijitalleştirilen kaynakların tanımlanmasıyla ilgili olarak Türkiye’de özellikle yazma ve nadir eserler için sınırlı sayıda tanımlama alanı ve veri kullanıldığı belirtilmekte ve otomasyon sistemlerinin de yeni web teknolojileri çerçevesinde geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Odabaş, 2013). Bu durum Türkiye’de dijitalleştirilen materyallere yönelik tanımlama süreçlerinde oluşturulan üstveri kalitesinin çok yüksek olmadığını ortaya koymaktadır.

Kalkınma Bakanlığı 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planında dijital kütüphaneler ve dijitalleştirme ile ilgili gerekçelerde toplumsal farkındalık konusuyla birlikte kütüphanelerin fiziksel olarak öneminin azalmasına vurgu yapılmaktadır.

Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital kütüphaneler konusunda aktarım/görüntüleme hızı, renk kalitesi, ses kalitesi, dönüştürme ve kalite kontrol konularını kapsayan standartlar ve benzer dermelere sahip bilgi merkezlerinin birbirlerinin dijital koleksiyonlarına yönelik verileri paylaşabilecekleri veya aktarabilecekleri platformlar eksiktir (Anameriç, 2014). Bu

sorunların yanı sıra uluslararası standartlardan faydalanarak Avrupa Dijital Kütüphanesi Europeana gibi oluşumlara katkı sağlayan kurum/kuruluş sayısının sınırlı olması, standart ve ulusal politika eksikliğinden kaynaklı olarak işbirliği çalışmalarının gerçekleştirilememesi, ulusal/uluslararası projelerde yer alamama ve web platformlarında görünür olamama gibi sorunlar yaşanmaktadır (Özel, 2014).

2.5.3. Türkiye’de Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Uygulamalarının

Değerlendirilmesi

Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik yasal düzenlemelerin kullandırma ve koruma odaklı bir bakış açısıyla hazırlanan kararname, yönetmelik, yasa ve tüzükleri kapsamaktadır. Anayasanın 63. Maddesi ile tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunması, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca, 2003 yılında kabul edilen 4848 ve 2863 sayılı kanunlarla da kültürel varlıkların yaşatımı, geliştirilmesi, yayımı, tanıtımı, değerlendirilmesi ve tarihi değer taşıyan varlıkların tahribinin engellenmesine yönelik çalışmalar T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının sorumluluğuna bırakılmıştır. Aynı bakanlık bünyesinde yer alan Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğünde ise çalışmamızın yapıldığı dönemde 2011 yılında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı’na devredildiği ve bu tarihten itibaren de bir çalışmanın yapılmadığı bildirilmiştir. Buna göre Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları yazma eser türündeki kaynaklar, müze materyalleri, anıtlar ve arkeolojik eserlerle sınırlı kalmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı farklı genel müdürlüklerde farklı uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu durum konuyla ilgili yasal düzenlemelerin kapsam açısından net olarak anlaşılmadığını göstermektedir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının web sayfası incelendiğinde kültürel miras ile ilgili uygulamalar kazılar ve araştırmalar, müzecilik faaliyetleri, dünya miras alanları ve antik kentler ile sanal müzeler ve diğer mekânlar bağlamında ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra, bu bölümlerde kütüphanelerle ilgili bir açıklamanın olmaması ise 1000’den fazla halk kütüphanesini bünyesinde barındıran bir kurum için önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır (Somut Kültürel Miras, 2016). Diğer taraftan başka bir girişim olarak ise kültürel miras ürünlerinin tespit edilmesi ve tanımlanması için coğrafi bilgi sistemleriyle bütünleştirilmiş, etkileşimli ve web tabanlı platformların geliştirilmesi önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır (envanter.gov.tr, 2016).

Türkiye’de T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan kalkınma planlarında dijitalleştirilme ve dijital koruma uygulamalarıyla bağlantılı olabilecek ifadeler ilk başlarda kültür varlıklarının gelecek nesillere aktarılması kapsamında yer almıştır. İlerleyen dönemlerde ise Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planları ve Birlikte Çalışabilirlik Rehberiyle birlikte dijital kütüphaneler ve dijitalleştirme ile ilgili yönlendirmelere doğrudan ve daha belirgin olarak yer verilmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra 2015 yılının son dönemlerinden itibaren Milli Arşiv Kanunu, 64. Hükümet Eylem Planı içerisinde yer almıştır. Bu çerçevede TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülen Kanun Tasarısı (Milli Arşiv Kanunu Tasarısı, 2007) kapsamında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünün görev ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Buna göre Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne arşivlik belgelerin belirlenmesi, bu belgelerin milli menfaat ve kamu yararına kullanılması, tarihi, kültürel ve estetik değerlere göre koleksiyonlar yapma ve bu koleksiyonların devamlılığını sağlayacak tekniklerin (kopya çıkarma, film, mikrofilm, elektronik ortam ve diğer ileri tekniklerin) uygulanmasına ve politikaların geliştirilmesine yönelik görevlerin verilmesi, kültürel miras değeri taşıyan arşiv materyallerinin dijitalleştirilmesi ve dijital koruma programlarının yapılandırılması açısından önemli bir gelişmedir. Millî Arşiv Kanunu Tasarısı (Milli Arşiv Kanunu Tasarısı, 2007) arşiv belgelerinin korunması, bu belgelere yönelik sürdürülebilir yaklaşımların benimsenmesi ve her an kullanılabilir bir halde bulunmasına yönelik ifadeler içermesi bakımından değer taşımaktadır.

3. BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu bölümünde 1. Bölümde sıralanan kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının analizinden elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bu çerçevede bulgular araştırma modeli doğrultusunda durum belirleme ve planlama, uygulama belirleme, sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik adımları başlıkları altında sunulmaktadır.

3.1. DURUM BELİRLEME VE PLANLAMA ADIMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümdeki bulgular kurumların gereksinim analizleri, altyapı ve güvenlik, iş süreçleri ve politikalar, seçim ve ayıklama, mali kaynaklar ile insan kaynakları ve eğitim uygulamaları bağlamında ele alınmaktadır.

3.1.1. Gereksinim Analizi

Kurumların dijitalleştirmeye ilişkin ilk ihtiyaçları 1997 yılında oluşmuştur (Tablo 1). Bulgulara göre dijitalleştirme uygulamalarına ilk ihtiyaç duyan kurumlar, İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ve Ankara Üniversitesi'dir. Kurumların dijitalleştirmeye yönelik ihtiyaçlarının üçte ikisinden fazlası (10 kurum, %77) ilk 10 yıllık dönemde ortaya çıkmıştır. Kurumların üçte birinden fazlası (%38,4) dijitalleştirme uygulamalarına ilk kez 2005-2008 yılları arasında gereksinim duymuştur. Bulgular ayrıca müzelerde bu ihtiyacın diğer kurumlara göre daha sonra ortaya çıktığını göstermektedir. Konuyla ilgili bulgular literatürle ilişkilendirildiğinde arşivlerin genel olarak dijitalleştirme projelerinde daha az yer aldığı ifade edilirken (Manžuch, 2009), araştırmamızda dijitalleştirmeye ilk ihtiyaç duyan kurumlar arasında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü de bulunmaktadır. Bu durumda Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün koleksiyonunda kültürel miras ürünlerinin bulunmasının etkili olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Yazma Eserler Kurumu Başkanlığında dijitalleştirme ihtiyaçlarının 2001-2004 yılları arasında ortaya çıkması daha sonra bu kuruma bağlanan yazma eser kütüphanelerindeki uygulamalardan kaynaklanmaktadır.

Tablo 1. Dijitalleştirmeye ilk ihtiyaç duyulan yıl (N=13)

Yıl Aralığı	Kurumlar	Kurum Sayısı	%
1997-2000	İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Ankara Üniversitesi Kütüphanesi	3	23,1
2001-2004	Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı	2	15,4
2005-2008	Millî Kütüphane Başkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Atılım Üniversitesi Kütüphanesi Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi	5	38,4
2009-2012	Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü	1	7,7
2013-2015	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	2	15,4
Toplam		13	100,0

Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına genellikle materyallere erişimin artırılması, materyallerin uzun süreli korunması ve koleksiyon yönetiminin sağlanması için yöneldikleri görülmektedir (Tablo 2). Bu bulgular literatürde belirtilen hedeflerle de benzerlik göstermektedir (IMLS, 2002). Fiziksel yer kazanımı, kurum çalışanlarının ve üst yönetimin talepleri, ilerleyen yıllarda bu konunun daha büyük bir soruna neden olması ve uzun vadede söz konusu uygulamaların ekonomik ve verimli olması da kurumların yaklaşık yarısı (6 kurum) için dijitalleştirme çalışmalarına başlama nedenidir.

Tablo 2. Dijitalleştirme ve dijital koruma programına ihtiyaç duyulma nedenleri (N=14)

Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Programına İhtiyaç Nedenleri	Sayı	%
Materyallere erişimin artırılması	13	92,9
Materyallerin uzun süreli korunması	12	85,7
Koleksiyon yönetiminin sağlanması	10	71,4
Fiziksel yer kazanımı	6	42,9
Kurum çalışanlarının bu konuda talepte bulunması	6	42,9
Üst yönetimin bu konuda talepte bulunması	6	42,9
Bu konunun ileriki yıllarda önümüze daha büyük bir sorun olarak çıkmasının önlenmesi	6	42,9
Uzun vadede bu programların kurumumuzda ekonomiklik ve verimlilik sağlayacak olması	6	42,9

Kurumlarda araştırmanın yapıldığı döneme kadar toplam 29 dijitalleştirme projesi tamamlanmıştır. Konuyla ilgili 24 proje ise devam etmektedir. Dijitalleştirme ya da dijital

koruma konusunda proje yapmayan ancak söz konusu dönemde devam eden projesi bulunan iki kurum bulunmaktadır (Tablo 3). Bulgulara göre tamamlanan projeler bazında bir kurumun 5 proje tamamladığı görülürken, araştırmadaki 10 kurum en fazla 2 proje tamamlamıştır. Bu durum kurumların çoğunluğunun dijitalleştirme ve dijital koruma konularındaki proje deneyimleri düşük olduğunu göstermektedir. Tablo 3'e göre kurumlar eş zamanlı olarak birden fazla dijitalleştirme ve dijital koruma projesi yürütmektedir. Bu durum ayrıca kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma projelerini tek bir proje şeklinde yürütmeyip belirli bir yapıya (materyal türü, kurum kaynaklarının durumu gibi) göre bölümlendirerek yürütmektedir. Kurumların seçim yaparak dijitalleştirme uygulamalarını yürütmeleri aynı zamanda literatürdeki rehberlerde de önerilen bir yöntemdir (IFLA, 2002).

Tablo 3. Proje sayıları (N=14)

Tamamlanan projeler		Devam eden projeler	
Kurum Sayısı	Proje sayısı	Kurum Sayısı	Proje sayısı
2	0	3	0
3	1	6	1
5	2	3	2
1	3	1	4
2	4	1	8
1	5		
Toplam	29	Toplam	24

Kurumların üçte ikine yakını (10 kurum, %71,4) elektronik ortamda bulunan materyallere yönelik bir dijital koruma programı uygularken, dört kurumda söz konusu program planlanma aşamasında olup kısmen uygulanmaktadır. 10 kurumdan üçü 1-4 yıl, üçü ise 5-9 yıldır koruma programı uygulamaktadır. İkişer kurum da 10-14 yıl ve 15 ve daha üzeri bir süredir dijital koruma programı uygulamaktadır. Buna göre araştırmada yer alan kurumların yarısı (7 kurum) dijital koruma ile ilgili bir programı yeni uygulamakta ya da bu programı oluşturma aşamasındadır. Dört kurum ise bu konuda daha deneyimlidir.

Dijitalleştirme ve dijital koruma programı kurumların büyük çoğunluğunda (9 kurumda) %70'in üzerinde bir seviyede ihtiyacı karşılamaktadır. Üç kurumun yanıt vermediği analizlerde bir kurumda dijitalleştirme ve dijital koruma programı bu konudaki ihtiyaçlarının %20'sini, bir kurumda ise %50'sini karşılamaktadır. Bu bulgu kurumlarda yapılan dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarının konuyla ilgili ihtiyaçları tam olarak karşılamadığını göstermekte, 1. Bölümde verilen ikinci alt hipotezi doğrular şekilde kültürel

bellek kurumlarındaki dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında yetersizliklerin olduğunu yansıtmaktadır.

Kurumların yarısı bütün dermelerini elektronik ortama aktarmayı planlamaktadır. Diğer taraftan bir kurumun dijitalleştirmeye yönelik bir planı bulunmamakta, üç kurum bütçe olanakları yaratıldıkça, üç kurum ise kurumlarındaki koleksiyonlarının yapılabildiği kadarıyla elektronik ortama aktarılmasını planlamaktadır. Buna göre araştırmamızdaki kurumların yarısında dijitalleştirme uygulamalarının olasılıklara bağlı olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Dijitalleştirme uygulamalarının sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirilmediğini savunan ana araştırma hipotezini doğrular niteliktedir.

Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma programlarının planlanmasında kurumsal kaynaklar diğer unsurlara göre daha etkilidir (Tablo 4).

Tablo 4. Dijitalleştirme ve dijital koruma programlarının planlanmasında etkisi olan süreçler (N=14)

		Uygulama Yok	Etkisiz	Kısmen Etkili	Etkili
Kullanıcı analizi	S	2	4	1	7
	%	14,3	28,6	7,1	50
Belirli bir danışma kurulu	S	5	4	1	4
	%	35,7	28,6	7,1	28,6
Kurum dışı uzmanlar	S	3	4	2	5
	%	21,4	28,6	14,3	35,9
Kurum çalışanlarının görüşleri	S	0	2	1	11
	%	0	14,3	7,1	78,6
Koleksiyonun değerlendirilmesi	S	0	2	1	11
	%	0	14,3	7,1	78,6
Fiziksel koşulların analizi	S	0	4	4	6
	%	0	28,6	28,6	42,9
Mali durum analizi	S	0	3	2	9
	%	0	21,4	14,3	64,3
İnsan kaynaklarının analizi	S	1	3	1	9
	%	7,1	21,4	7,1	64,3

Bulgulara göre kültürel bellek kurumları planlama süreçlerinde kurum çalışanlarının görüşleri (%78,6), koleksiyon değerlendirmesi (%78,6), mali durum analizi (%64,3) ve

insan kaynaklarının analizine (%64,3) öncelik tanımaktadır. Kullanıcı analizi, belirli bir danışma kurulu oluşturma gibi kaynaklar ise daha düşük düzeyde etkilidir.

3.1.2. Altyapı Olanakları ve Güvenlik

Kültürel bellek kurumlarının yarısından fazlası (8 kurum, %57,1) kültür nesnelerinin yönetimi için hizmet aldıkları kurum tarafından geliştirilen otomasyon sistemlerinden yararlanırken, üç kurum (%21,4) kendi geliştirdiği otomasyon sistemini, üç kurum ise (%21,4) uluslararası bir otomasyon sistemi kullandığını belirtmiştir. Bu durum kültürel bellek kurumlarının otomasyon sistemi tercihlerinde çoğunlukla ulusal çözümlere yöneldiklerini gösteren bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik otomasyon sistemi seçimlerinde dış kaynak olarak nitelendirilebilecek unsurlar olan benzer uygulamaların analizi ve kullanıcı analizlerinin etkisi (%71,5) yüksektir (Tablo 5).

Tablo 5. Otomasyon sistemi seçiminde gerçekleştirilen çalışmalar (N=14)

		Uygulama Yok	Etkisiz	Kısmen Etkili	Etkili
Kullanıcı analizi	S	1	2	1	10
	%	7,1	14,3	7,1	71,5
Belirli bir danışma kurulu	S	1	3	2	8
	%	7,1	21,4	14,3	57,2
Kurum dışı uzmanlar	S	1	2	4	7
	%	7,1	14,3	28,6	50
Kurum çalışanlarının görüşleri	S	1	2	0	12
	%	7,1	7,3	0	85,6
Koleksiyonun değerlendirilmesi	S	1	0	2	11
	%	7,1	0	14,3	78,6
Benzer uygulama ve gelişmelerin analizi	S	1	0	3	10
	%	7,1	0	21,4	71,5
Fiziksel koşulların analizi	S	1	4	0	9
	%	7,1	28,5	0	64,3
Mali durum analizi	S	1	1	1	11
	%	7,1	7,1	7,1	78,6
İnsan kaynaklarının analizi	S	1	1	1	11
	%	7,1	7,1	7,1	78,6

Tablo 5'te belirtilen bütün ölçütlerin uygulanmasına yönelik oranlar, dijitalleştirme ve dijital koruma programına başlama konusundaki uygulamalara (Tablo 4) göre daha

yüksek oranlarda etkilidir. Her iki aşama karşılaştırıldığında kültürel bellek kurumlarında hem dijitalleştirme ve dijital koruma programının oluşturulmasında hem de dijital kaynaklara yönelik otomasyon sistemi seçiminde kurum çalışanlarının önemli ve belirleyici sorumluluklarının olduğu görülmektedir. Mali kaynakların analizi, koleksiyonun değerlendirilmesi ve insan kaynaklarının analizi her iki aşama için de önemli bileşenlerdir. Diğer taraftan otomasyon sistemi seçiminde kullanıcılara yönelik analizler dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının planlanması aşamasına göre daha yüksektir.

Kurumlar dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında kullandıkları materyaller için genellikle ayrı bir sunucu oluşturma eğilimindedir (Tablo 6). Bu durum kurumların mevcut sunucularını çeşitli nedenlerle (güvenlik ve kapasite gibi) yetersiz görmelerinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan kurumlar altyapı oluştururken yeni sunucu almaktadır.

Tablo 6. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında altyapı tercihleri (N=14)

Altyapı Oluşturma	Sayı	%
Sunucu kullanımı		
Ayrı bir sunucu kullanımı	9	64,3
Mevcut sunucuların kullanımı	5	35,7
Sunucu alımı		
Kuruma yeni sunucu sağlama	10	71,5
Hizmet alınan kurumun sunucularının kullanımı	4	28,6

Kurumların yarısı sahip oldukları kaynaklarda dijital filigran kullanmaktadır. Bulgulara göre üç kurum (%21) teknik şartnamede yer alan unsurları güvenlik uygulaması olarak kullanmakta, iki kurum (%14) ise ISO 27001 bilgi güvenliği standardı kullanmaktadır. Söz konusu bulgular bazı kurumlarda teknik şartnamelerin güvenlik uygulamalarında da bağlayıcı bir belge olarak görüldüğünü göstermekte, bilgi güvenliği ile ilgili politika uygulamalarına ihtiyaç duyulduğunu yansıtmaktadır. Kurumların büyük çoğunluğu (12 kurum, %86) tüm koleksiyon için uyguladığı güvenlik uygulamalarını dijital kaynaklar için de uygulamaktadır. Bu bulgular kurumların genel olarak dijital kaynaklar için birden fazla güvenlik önlemine başvurduklarını göstermektedir. Ayrıca, bir kurumda ise dijital kaynaklar için herhangi bir güvenlik uygulamasının bulunmaması dikkat çekicidir.

Tablo 7. Mevcut altyapı olanaklarının ve güvenlik düzeylerinin değerlendirilmesi

	Yetersiz		Orta		Yeterli	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Mevcut altyapı olanakları	1	7,1	6	42,9	7	50
Güvenlik düzeyi	3	21,4	4	28,6	7	50

Kurumların yarısında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik mevcut altyapı ve güvenlik ve altyapı olanakları yeterli görülmektedir (Tablo 7). Bu çerçevede kurumların yarısında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik güvenlik ve altyapı olanaklarının iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

3.1.3. İş Süreçleri ve Politika Geliştirme

Kültürel bellek kurumları dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını genellikle kısa, orta ve uzun vadeli planlamalarla yönetmektedir (Tablo 8). Bu durum literatürde ve çeşitli dijitalleştirme kılavuzlarında da dile getirilen ve bazı temel sorunların önceden çözülmesine yardımcı olabilecek bir uygulamadır (IFLA, 2015). Bütçe olanakları doğrultusunda kaynak yaratıldıkça ya da üst yönetimin uygun bulduğu durumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları yapan kurumlar da dikkati çekmektedir.

Tablo 8. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının gerçekleştirilme şekli (N=13)

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının gerçekleştirilme şekli	Sayı	%
Bütçe olanakları doğrultusunda kaynak yaratıldıkça	2	15,3
Üst yönetimin izin verdiği ve uygun bulduğu durumlarda	2	15,3
Kısa, orta ve uzun vadede planlamalar doğrultusunda	7	54
Dijitalleştirme ve dijital koruma programı geliştirme aşamasında	2	15,3

Kurumların büyük çoğunluğu (%86) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını kapsayan bir iş süreçlerini planlamaktadır. Bu konuda iş süreçleri planlaması bulunmayan kurum sayısı yalnızca ikidir (%14). Bulgulara göre altı kurumun (%46) konuyla ilgili yazılı bir politikası vardır. Beş kurum (%39) ise bu politika belgesini henüz oluşturma aşamasındadır. İki kurum yazılı bir politikaya sahip değilken bir kurum soruya yanıt vermemiştir. Bu çerçevede kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma programı uygulama süreleriyle ilgili bulgularla örtüşen bir durum ortaya çıkmakta, deneyimli kurumların konuyla ilgili farkındalıklarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Kurumlardaki karar vericilere göre dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki etkisi yüksektir (Tablo 9). Ayrıca

kurumlarda konuyla ilgili yazılı politikalara olan ihtiyaç yüksektir. Bu bulgular literatürde dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarının gerekliliğini dile getiren çalışmaları doğrular niteliktedir (Beagrie, Rettberg ve Williams, 2008; King, 2008; Clerason, 2006; Iwhiwhu ve Eyekpeggha, 2008). Kurumların önemli bir bölümü kendilerini politika oluşturma konusunda yüksek düzeyde bilgi sahibi olarak nitelendirmektedir. Bu konuda kendilerini düşük ve orta düzeyde değerlendiren kurumların oranları da dikkat çekicidir. Söz konusu bulgular araştırmamızda dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarına olan ihtiyaca yönelik alt hipotezi doğrulamaktadır.

Tablo 9. Dijitalleştirme ve dijital koruma politikaları

	Düşük		Orta		Yüksek	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Politikanın dijitalleştirme ve dijital koruma programı üzerindeki etkisi (N=12)	0	0	2	16,7	10	83,3
Dijitalleştirme ve dijital koruma programına yönelik yazılı politikalara olan ihtiyaç (N=14)	0	0	4	28,5	10	71,5
Dijitalleştirme ve dijital koruma politikası oluşturmaya yönelik bilgi düzeyi (N=14)	3	21,4	1	7,1	10	71,5

Kurumların yarısına yakını dijitalleştirme ve dijital koruma programlarını uygularken kendi olanaklarını kullanmaktadır (Tablo 10). Bunun yanı sıra araştırmamızdaki kurumların üçte birinden fazlası (%35,7) hizmet alımı yoluyla dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını yönetmektedir. Bulgulara göre kurumların önemli bir bölümü (11 kurum, %78,6) doğrudan dijitalleştirme süreçlerinin içinde yer alma eğilimindedir. Bu noktada kurumlar denetim, seçim ve ayıklama gibi konularda aktif rol alabilmekte ve işbirliği ile çalışmaları yürütebilmektedir.

Tablo 10. Dijitalleştirme ve dijital koruma programının uygulanması

Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Programının Uygulanma Şekli	Sayı	%
Tamamen kurumun kendi olanakları	6	42,9
Hizmet alınan kurumla ortaklaşa çalışmalar	5	35,7
Tamamen hizmet alımı	2	14,3
Diğer	1	7,1
Toplam	14	100

Bulgularda bir kurum çalışmalarının bazı durumlarda tamamen kendi olanaklarıyla bazılarının ise tamamen hizmet alımı şeklinde olduğunu belirtmiştir.

3.1.4. Seçim ve Ayıklama

Kurumların önemli bir bölümü (%78,6) dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında seçim ve ayıklama işlemi yapmaktadır (Tablo 11). Seçim ve ayıklama işlemleri sonrasında dijitalleştirme ve dijital koruma programında farklı bir donanım, teknik ya da yazılıma ihtiyaç duyan kurumların oranı yüksek düzeydedir (%78,6). Bu bulguların ortaya çıkmasında kurumların koleksiyonlarında farklı türde kültürel miras ürünlerinin (fotoğraflar, afişler, nesneler gibi) bulunması ve bu ürünlerin fiziksel durumları etkili olmaktadır.

Tablo 11. Seçim ve ayıklama uygulamaları (N=14)

	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılacak materyaller için seçim ve ayıklama uygulamaları yapılıyor mu?	11	78,6	3	21,4
Seçim ve ayıklama işlemi sonrasında dijitalleştirme ve dijital koruma programında farklı bir donanım, teknik ya da yazılım kullanımı gerekiyor mu?	11	78,6	3	21,4

Kurumlar seçim ve ayıklama işlemlerinde genellikle kendi olanaklarını ve insan kaynaklarını kullanmaktadır (Tablo 12). Bu durum konuyla ilgili uluslararası nitelikteki rehberlerde de belirtilmektedir (IFLA, 2015). Bulgular ayrıca kurumların önemli bir bölümünün (%85,7) seçim ve ayıklama sürecine dâhil olduğunu, karar verme süreçlerinde kurum çalışanlarının görüşlerinin etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 12. Seçim ve ayıklama işlemlerinin uygulanma şekli (N=14)

Seçim ve ayıklama işlemlerinin uygulanma şekli	Sayı	%
Tamamen kurumun kendi olanakları	10	71,4
Hizmet alınan kurumla ortaklaşa çalışmalar	2	14,3
Tamamen hizmet alınan kurum tarafından	2	14,3
Toplam	14	100

Kurumların neredeyse tamamı seçim ve ayıklama işlemlerinde tarihsel ve kültürel değerleri göz önünde bulundurmaktadır (Tablo 13). Materyallerin korunması, fiziksel olarak zarar görmesinin engellenmesi ve materyallerin kullanımının artırılması seçim ve ayıklama süreçleri açısından öne çıkan diğer amaçlardır. Bu bulgular konuyla ilgili yapılan çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Ebdon ve Gould, 1999). Bulgularda tarihsel/kültürel değerlerin seçim ve ayıklama ölçütlerinde öne çıkmasında Türkiye'deki yazma eser odaklı dijitalleştirme profili etkili olmaktadır. Ayrıca Tablo 13'te seçim ve ayıklama işlemlerinde

tef haklarıyla ilgili düşük oranlar dikkati çekmektedir. Bu noktada kurumların genellikle yazma eser odaklı koleksiyonlara sahip olmalarının etkisi öne çıkmaktadır.

Tablo 13. Seçim ve ayıklama işlemlerinde göz önünde bulundurulmuş unsurlar (N=14)

Unsurlar	Sayı	%
Tarihsel/kültürel değerler	13	93
Materyalleri koruma	7	50
Materyallerin kullanımını artırma	7	50
Materyallerin fiziksel olarak zarar görmesini engelleme	7	50
Depolamada yer kazanma	2	14
Materyallerin telif haklarına yönelik durumları	2	14

Seçim ve ayıklama işlemlerinin kurumlardaki gerekliliği üçer kurumda (%21) düşük ve orta düzeyde, sekiz kurumda (%57) ise yüksek düzeyde gerekli görülmektedir. Konuyla ilgili rehberlerde ve iş akışına yönelik çalışmalarda da seçim ve ayıklama işleminin öncelikli konular arasında görülmesi gerektiği vurgulanmaktadır (IFLA, 2015; Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006). Seçim ve ayıklama işlemlerinin gerekliliğiyle ilgili bulgular aynı zamanda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını bir yaşam döngüsü sürecinde yönetmeye yönelik eğilimleri yansıtmaları açısından da önem taşımaktadır.

3.1.5. Mali Kaynaklar

Kültürel bellek kurumlarının yaklaşık üçte ikisi dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını tamamen kendi olanaklarıyla gerçekleştirmektedir (Tablo 14). Bazı kurumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik bütçeler projelerle desteklenmektedir. Bunda kurumların genelde büyük ölçekli kurumlar olmasının etkisi göz önüne alınmalıdır. Söz konusu bulgular ayrıca projeden sağlanan fonların kurumların yaklaşık üçte biri tarafından tek başına yeterli görülmediği yönünde de yorumlanabilir. Ayrıca mali kaynakların yetersizliği ya da sürdürülebilir olmayışı kurumların mevcut mali kaynaklarını projelerle artırmaya çalışma ya da tamamen projelerle mali kaynak sağlama yoluna gitmelerine neden olmaktadır.

Tablo 14. Mali kaynakların sağlanması

Mali kaynak kullanım şekli	Sayı	%
Tamamen kurumun kendi olanaklarıyla gerçekleştirmektedir	9	64,3
Sadece projelerle bu programlar için fon yaratılmaktadır	1	7,1
Kurum bütçesi ile birlikte projelerden sağlanan fonlarla gerçekleştirilmektedir	4	28,6

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına kurumların yarısından fazlası sürekli bir bütçe ayırmaktadır (Tablo 15). Diğer yandan kurumların önemli bir bölümü de ihtiyaç duyulan dönemlerde fon ayırmaktadır.

Tablo 15. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayrılan fonun sürekliliği (N=14)

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayrılan fonun sürekliliği	Sayı	%
Sürekli bir fon ayrılmaktadır	8	57
İhtiyaç duyulan dönemlerde fon ayrılmaktadır	6	43

Diğer taraftan yalnızca dört kurum bütçelerinin %5, %10, %15 ve %20'lik dilimlerini dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayırmaktadır. Bu konuda yalnızca dört kurumun oran verebilmesi değerlendirme aracını dolduran yetkililerin konuyla ilgili bilgilerinin eksik olduğu ya da kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik bütçelerinin değişkenlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 16. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayrılan bütçenin yeterliliği (N=14)

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayrılan bütçenin yeterliliği	Sayı	%
Yeterli	9	64
Kısmen yeterli	4	29
Yetersiz	1	7

Kurumların önemli bir bölümünde dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayrılan bütçe yeterli görülmektedir (Tablo 16). Ancak konuyla ilgili mali kaynaklarını yetersiz ve kısmen yeterli gören kurumların oranları da dikkati çekmektedir. Mali kaynaklarını yetersiz ya da kısmen yeterli bulan kurumlar Tablo 14'te de belirtilen ve projelerle mevcut mali kaynaklarını destekleyen kurumlardır.

3.1.6. İnsan Kaynakları ve Eğitim

Araştırmamızda yer alan kurumların dörtte üçüne yakınında (10 kurum, %71) sadece dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için bir bölüm bulunmaktadır. Diğer taraftan üç kurum (%21) bir bölüme sahip değilken, bir kurum ise böyle bir birimin kurulmasına yönelik planlamalar yapmaktadır. Dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik birimlerin oluşturulması ya da bu işlemler için planlamaların yapılması konuyla ilgili süreklilik gösteren yaklaşımlara yönelik girişimler olarak yorumlanabilir.

Kurumların yarısından fazlasında dijitalleştirme ve dijital koruma işlemleri yalnızca konuyla ilgili personel tarafından gerçekleştirilmektedir (8 kurum, %57). Dört kurumda (%28) ise hizmet alımı yapılan kurum çalışanları ile birlikte konuyla ilgili tam zamanlı personel kaynağı kullanılmaktadır. Bir kurumda (%7) söz konusu süreçlerde yalnızca hizmet alımı yapılan kurum personeli, bir diğer kurumda (%7) ise yalnızca proje tabanlı görevlendirmelerle dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları yürütülmektedir. Bu doğrultuda kurumlar dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında sahip oldukları insan kaynaklarından hizmet alımında da faydalanmakta ve işbirliği yoluyla da olsa kendi kaynaklarını kullanma eğilimi göstermektedir.

Kurumların yarısından fazlası dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında görev alan insan kaynaklarını yeterli düzeyde görmektedir (Tablo 17). Diğer taraftan kurumların yarısına yakınında söz konusu süreçlerde görev yapan personelin nicelik açısından yetersiz bulunmaktadır. Bu durum insan kaynaklarının niceliği açısından dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik kurumların farkındalıkları ve sürdürülebilir yaklaşımlarda bulunmadıklarını doğrulayan bir bulgu olarak nitelendirilebilir. Araştırmamızdaki bu bulgular ayrıca literatürde belirtilen personel sorunlarıyla da benzerlik göstermektedir (Lopatin, 2006).

Tablo 17. Dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında görev yapan personele ilişkin değerlendirmeler (N=14)

		Yetersiz	Kısmen Yeterli	Yeterli
Farkındalık düzeyleri	S	2	4	8
	%	14	29	57
Yeterlilik düzeyleri	S	2	4	8
	%	14	29	57
Personel sayısının yeterlilik düzeyi	S	6	4	4
	%*	43	29	29

Kurumların altısında (%43) dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında yer alan personel daha önce bu konuyla ilgili hizmet içi eğitim almıştır. Bunun dışında araştırmamızda personel eğitimlerini yalnızca bazı projeler kapsamında veren altı kurum (%43), hem hizmet içi eğitimle hem de proje eğitimleriyle personele eğitim sağlayan iki kurum (%14) bulunmaktadır.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik eğitimler kurumlarda çoğunlukla (%64) belirli çalışmalar/projeler kapsamında gerçekleştirilmektedir (Tablo 18). Düzenli olarak eğitim uygulayan kurum sayısı yalnızca üçtür.

Tablo 18. Kurumlarda verilen eğitimin sıklığı (N=14)

Eğitim sıklığı	Sayı	%
Yalnızca belirli çalışmalar/projeler kapsamında konuyla ilgili eğitimler verilmektedir	9	64,3
Düzenli olarak yıl içerisinde belirli dönemlerde bu konuda eğitimler verilmektedir	3	21,4
Kurumumuzda bu konuda bir eğitim düzenlenmemektedir	2	14,3

Bulgular ayrıca eğitimlerin yalnızca dönemlik ihtiyaçları karşılamak için verildiğini göstermektedir. Bu durum, kurumların önemli bir bölümünün (11 Kurum, %78,6) araştırmamızın temel hipotezi olan kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında sürdürülebilirlik gösteren bir yaklaşımda olmadıklarını eğitim uygulamaları açısından doğrulamaktadır.

3.2. UYGULAMA BELİRLEME ADIMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmamızın bu kısmında kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma ile ilgili uygulamalarının betimlenmesi öne çıkmaktadır. Bu kapsamda sunulan bulgular kurumların telif hakları, teknoloji/donanım standartları, üstveri tasarımı ve tanımlama süreçleri ile erişim yönetimi konularındaki uygulamalarını ortaya koymaktadır.

3.2.1. Telif Hakları

Telif hakları ile ilgili uygulamalarda kurumların üçte ikisi (9 kurum, %64,3) telif hakkı olan kaynakları dijitalleştirme programına almamaktadır. Beş kurum ise telif hakkı bulunan kaynakları dijitalleştirdiğini belirtmiştir. Bu durumun oluşmasında dijitalleştirme işlemlerinin genellikle yazma eser odaklı olmasının etkisi bulunmaktadır.

Kurumların bir bölümü (4 kurum, %28,6) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kaynakların sahiplerinden izin alarak bu çalışmaları gerçekleştirmektedir (Tablo 19). Diğer seçeneğini işaretleyen kurumlardan üçü telif hakkı bulunan kaynakları dijitalleştirme ve dijital koruma programında kullanmamaktadır. Bir kurum ise “Anayasanın 63. maddesi ile bu çalışmaya konu dijitalleştirme yapılan kültür varlıkları “Devlet Mali” niteliğinde olup, 4848 ve 2863 sayılı yasalar ile bu varlıkların korunması ve

tespitine ilişkin görev Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmiştir.” ifadesine dayanarak dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Bu noktada bulgular incelendiğinde kurumların telif hakkı ile ilgili konularda farklı uygulamalarda bulundukları anlaşılmaktadır. Bu durumun oluşmasında ise kurumların farklı türde bilgi kaynaklarına sahip olmaları etkilidir.

Tablo 19. Dijitalleştirme uygulamalarında kurumların telif hakkı uygulamaları (N=14)

Telif hakkı uygulaması	Sayı	%
Kaynakların sahiplerinden ödeme yapılmaksızın izin alınarak uygulanmaktadır	4	28,6
Telif hakkı durumuna bakılmaksızın uygulanmaktadır	2	14,3
Telif hakkı ödemesi gereken kaynaklar programdan çıkartılmaktadır	2	14,3
Kaynakların, sahiplerine telif hakkı ödemesi yapılarak uygulanmaktadır	2	14,3
Diğer	4	28,6

Kültürel bellek kurumlarının yarısı telif hakları konusunun yürüttükleri dijitalleştirme ve dijital koruma programına sorun yaratacak düzeyde bir etkisinin olmadığını düşünmektedir. Konuyla ilgili olarak üç kurum (%21) ise telif haklarının birinci derecede ve öncelikli etkisi olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan dört kurum (%28) ise telif haklarının dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında önemli düzeyde etkisinin olduğunu, ancak bu konudaki sorunun çözümlenebilecek nitelikte olduğunu dile getirmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular da bir önceki soruya benzer şekilde kurumların telif hakkı konusuna farklı yaklaşımlarının olduğunu doğrulayan bir bulgudur.

Telif hakkı uygulamaları kapsamında kurumların büyük çoğunluğu (13 kurum, %93) bir sorun yaşamadığını belirtmiştir. Bunun dışında bir kurumda dijitalleştirme ve dijital koruma programındaki kaynakların kullanıcıya sunulup sunulmayacağı, telif ücretinin ödenip ödenmeyeceği ve dijital verinin çoğaltılmasına yönelik karar verme ve erişim yönetimiyle ilgili sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca telif hakkıyla ilgili konuların kurumların hem seçim ölçütlerinde yer alması hem de telif haklarıyla ilgili uygulamalardaki yaklaşım farklılıkları literatürdeki çalışmalarda vurgulanan noktalarla benzerlik göstermektedir (Küçük ve Alır, 2003).

3.2.2. Teknoloji ve Donanım Standartları

Teknoloji ve donanım standartları kapsamında kurumların üçte ikisinden fazlasında (on kurum, %71,5) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için bir teknik yönerge bulunmaktadır. Bu durum kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında

bağlayıcılık niteliği taşıyan dokümanlar oluşturma eğiliminde olduklarını gösteren bir diğer bulgudur. Bir başka açıdan da kurumların hizmet alımı yoluna sıklıkla başvurdıklarını göstermektedir.

Teknik yönergeye sahip olan kurumların yedisi (%70) bu dokümanı tek başına hazırlamaktadır. Diğer kurumlarda ise (üç kurum, %30) bu doküman hizmet alınan kurumla birlikte hazırlanmaktadır. Burada da seçim ve ayıklama işlemlerinde olduğu gibi kurumların yoğunlukla kendi kaynaklarıyla teknik yönergeleri oluşturma yoluna gittikleri veya bu dokümanın hazırlanması için hizmet alınan kurumla işbirliği yaptıkları ortaya çıkmaktadır.

Kültürel bellek kurumları teknik yönergelerde en yoğun olarak, dijitalleştirme tekniği, formatlar ve depolama alanları ile ilgili konulara yer vermektedir (Tablo 20). Sıkıştırma teknikleri, çözünürlük oranları ve donanım ve yazılımla ilgili konuların teknik yönergelerde ele alınma oranları nispeten yüksektir. Platform uyumlulukları ve karşılıklı işlerlik teknik yönergelerde daha az geçen konulardır.

Tablo 20. Teknik yönergelerde yer alan konular (N=14)

Konular	Sayı	%
Dijitalleştirme tekniği	10	100
Formatlar	10	100
Depolama alanları	9	90
Sıkıştırma tekniği	8	80
Donanım	7	70
Çözünürlük oranları	7	70
Yazılım	6	60
Platform uyumlulukları (mobil cihazlardan görüntüleme gibi)	5	50
Karşılıklı işlerlik ile ilgili konular (z39.50, OAI-PMH gibi protokoller)	4	40

Tablo 20'deki bulgular araştırmamızın temel hipotezini doğrular şeklide teknik yönergelerde yer alan konuların dijitalleştirme ve dijital koruma sürecine yönelik konuları içerdiğini, sürecin sürdürülmesiyle ilgili konularda (karşılıklı işlerlik, platform uyumlulukları) eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, açık erişim ve erişilebilirlik ile ilgili konuların teknik şartnamelerde daha az yer alması da çarpıcı bir bulgudur. Çalışmamızda elde edilen bu sorunların literatürde değinilen ve yazılım seçiminde uyumluluk sorunları olarak nitelendirilen sorunlar olduğu görülmektedir (Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006).

Kurumlar teknoloji ve donanım standartlarının belirlenmesinde birden çok yöntem kullanmaktadır. Tablo 21'de sunulan bulgular teknoloji ve donanım standartlarının

belirlenmesinde kurumların otomasyon sistemi seçimindeki süreçlere benzer şekilde kendi içlerindeki çözümler kadar kurum dışı uygulamalara yöneldiklerini göstermektedir.

Tablo 21. Teknoloji ve donanım standardı seçiminde uygulanan yöntemler (N=14)

Uygulanan yöntemler	Sayı	%
Kurum dışı profesyonellerden görüş alımı	11	78,6
Kurum çalışanlarının görüşlerini alarak	11	78,6
Kurumdaki daha önceki çalışmaları inceleyerek	11	78,6
Konuyla ilgili benzer nitelikteki girişimleri ve yeni eğilimleri inceleyerek	11	78,6
Belirli bir danışma kurulundan görüş alımı (kurum içi)	8	57,1
Kullanıcı araştırması (anket, görüşme, gözlem gibi)	5	35,7

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında teknik şartnameler kurumların 12'si tarafından gereksinim duyulan, 2'si tarafından da kısmen gereksinim duyulan bir doküman olarak görülmektedir. Bu bulgular kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında politikalara benzer şekilde bağlayıcılığı bulunan dokümanlara olan ihtiyacı yansıması açısından önem taşımaktadır.

Kurumlar dijitalleştirme ve dijital koruma programında kullandıkları teknolojiyi genellikle (on kurum %71,5) yeterli bulmaktadır. Bu konuda üç kurum teknoloji olanaklarını kısmen yeterli bir kurum ise yetersiz olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, altı kurum (%43) mevcut teknoloji olanaklarının 3-5 yıllık bir süre için yeterli olacağını öngörmektedir. Mevcut teknoloji olanaklarının 10 yıl daha yeterli olacağını düşünen kurumların sayısı üçtür. Bir kuruma göre ise mevcut teknoloji olanakları 20 yıllık bir süre için yeterli görülmektedir. Dört kurum ise konuyla ilgili bir öngörüye sahip değildir. Araştırmamızda elde edilen bu bulgular kurumların bir bölümünün sürdürülebilirlik açısından kısa süreli bir öngörülerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.3. Üstveri Tasarımı ve Bilgi Kaynaklarının Tanımlanma Süreçleri

Araştırmamızda kurumların yarısından çoğunda tanımlama işlemleri dijitalleştirme ve dijital korumayla eş zamanlı olarak yapılmaktadır (Tablo 22). Dört kurumda ise tanımlama işlemleri dijitalleştirme ve dijital koruma programından sonra yapılmaktadır. Dijitalleştirme programıyla ilgili rehberlerde tanımlama işlemlerinin dijitalleştirme programıyla birlikte yapılması gerektiği belirtilmekte, bu sayede kaynakların yeterince ayrıntıyı içerecek biçimde tanımlanabileceği dile getirilmektedir (IFLA, 2015). Bu doğrultuda araştırmamızdaki sekiz kurumun bu rehberlere uygun çalışmalar yaptığı

görülmesine rağmen tanımlama işlemlerini yapmayan ya da dijitalleştirme programından sonra yapan kurumların sayısı da dikkat çekicidir. Diğer seçeneğini işaretleyen bir kurum projelerde dijitalleştirme programından sonra, kurum içi çalışmalarda ise dijitalleştirme programıyla eş zamanlı olarak tanımlama işlemi yapılmaktadır. Bu durum söz konusu kurumda tanımlama işlemlerinde sabit bir uygulamanın olmadığını ve projelerde farklı çalışmaların yapıldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 22. Tanımlama işlemlerinin zamanlaması (N=14)

Tanımlama zamanı	Sayı	%
Dijitalleştirme/ dijital koruma programı ile eş zamanlı olarak yapılmaktadır.	8	57
Dijitalleştirme/dijital koruma tamamlandıktan sonra yapılmaktadır.	4	29
Kurumumuzda herhangi bir tanımlama işlemi yapılmamaktadır.	1	7
Diğer	1	7

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında tanımlama süreçleri kültürel bellek kurumları için önemli süreçlerden biri olarak gösterilmektedir (Federal, 2009). Dijital ortama aktarılan materyallere yönelik tanımlama işlemleri bu materyallerin varlık nedenlerinin çağın gerektirdiği ortamlara aktarılmasını da sağlamaktadır. Bu çerçevede dijitalleştirme işlemleri ile birlikte yürütülen tanımlama süreçlerinde kimlerin görev aldığı da önemlidir. Bulgulara göre kurumların yarısından fazlasında (8 kurum, %57) tanımlama işlemleri yalnızca uzman kurum personeli tarafından yapılmaktadır. Kurumlar ayrıca tanımlama işlemlerini tamamen hizmet alınan kuruma yaptırabilmekte ve bu çalışmaların denetimini üstlenebilmektedir. Araştırmamızda bu durumda olan dört kurum (%29) bulunmaktadır. İki kurum (%14) ise bütün tanımlama sürecini sadece hizmet alımı yoluyla gerçekleştirmektedir.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurumların yarısı tanımlama standardı olarak MARC (MACHine Readable Cataloging) standardını kullanmaktadır. Beş kurum (%35) Dublin Core standardını dijitalleştirme ve dijital koruma programındaki kaynakların tanımlanması için tercih etmektedir. Bunun dışında ObjectID ve IPTC (International Press Telecommunications Council) Fotoğraf standartları araştırmamızdaki birer kurum tarafından kullanılan standartlardır. Konuyla ilgili olarak üç kurum (%21) ise belirli bir tanımlama standardı kullanmamaktadır. Buna göre kullanılan tanımlama standartlarında kurumların koleksiyonlarına göre birden fazla tanımlama standardı kullanma eğiliminde oldukları görülmektedir. Ayrıca kurumların ObjectID gibi daha çok güvenlik ve tarihi eser kaçakçılığını engellemek amacıyla kullanılan standartların araştırmamızdaki müze

türündeki kurumlarca tercih edildiği görülmektedir (ICOM, 2016). Bu durum söz konusu kurumların tanımlama standardı seçimlerinde farkındalık eksikliklerinin olduğunu yansıtmaktadır. Bulgularda IPTC gibi standartların tercih edilmesi kurumların içinde bulundukları sektörün de tanımlama standardı seçiminde etkili olduğunu göstermektedir.

Kurumların çoğunluğunda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki kaynakların tanımlama süreçlerinde hangi özelliklerinin tanımlanacağı belirlenmiştir. Bulgular ayrıca bu kaynaklar için koruyucu üstverilerin kurumlarda çoğunlukla tutulduğunu ortaya koymuştur (Tablo 23). Ancak bu konuda kurumların bir bölümünde araştırmaya katılan yöneticilerin fikrim yok seçeneğini işaretlemeleri konuyla ilgili bilgi eksikliğini yansıtmaları açısından önemlidir.

Tablo 23. Tanımlama süreçleri (N=14)

Tanımlama işlemleri		Evet	Hayır	Fikrim Yok
Tanımlama alanları belirlenmiş midir?	S	9	2	3
	%	64,3	14,3	21,4
Dijital materyaller için koruyucu üstveri tutuluyor mu?	S	8	3	3
	%	57,1	21,4	21,4

Kurumların çoğu (dokuz kurum, %64) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki kaynaklara yönelik tanımlama alanlarını yeterli bulmaktadır. Bu alanları tanımlama işlemlerinde kısmen yeterli bulan kurum sayısı dörttür. Bir kurum ise söz konusu alanları yetersiz bulmaktadır. Bu bulgular Tablo 23'de sunulan bulgularla ilişkilendirildiğinde tanımlama alanlarını belirlemiş kurumlardaki yöneticilerin tanımlama alanlarını yeterli buldukları, bu alanları belirlememiş olan kurumlarda ise kısmen yeterli ve yetersiz görme eğiliminde oldukları ortaya çıkmaktadır.

3.2.4. Erişim Yönetimi

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılan kaynaklar kurumların bir bölümünde (4 kurum, %29) web sayfası üzerinden erişime açılmaktadır (Tablo 24). Bunun dışında kurumlarda dijitalleştirilen bilgi kaynaklarına erişimde üyelik sistemi, kurum içerisinden ya da belirli bir bölge/yerleşke üzerinden erişime sunma gibi uygulamalar da bulunmaktadır. Diğer seçeneğini işaretleyen kurumlarda erişim uygulamalarına paydaşlarla ve kurum içi birimlerle birlikte karar verildiği, bu doğrultuda kullanıcıların özelliklerine göre gruplandırılarak yetkilendirildiği belirtilmiştir. Bir kurumda ise erişim yönetimi uygulamalarının planlanma aşamasında olduğu belirtilmiştir.

Tablo 24. Erişim uygulamaları (N=14)

Erişim uygulamaları	Sayı	%
Kullanıcılar her yerden kurumun web sayfası aracılığıyla bu kaynaklara erişebilirler.	4	28,6
Kullanıcılar kurumumuz sistemine üye olarak bu kaynaklara erişebilirler.	3	21,4
Kullanıcılar yalnızca kurum içerisinde bu kaynaklara erişebilirler.	2	14,3
Dijital kaynaklar dış kullanıcılar açılmamaktadır.	1	7,1
Kullanıcılar yalnızca belirli bir bölge/yerleşkede bu kaynaklara erişebilirler.	1	7,1
Diğer	3	21,4

Kurumların erişim uygulamalarında farklı uygulamaların yapıldığı ve bu uygulamaların kurumların kendi içlerinde de farklılık gösterebildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda kurumsal uygulamaların dışında kurum içi çalışanlar ve paydaşlar gibi farklı unsurların da etkisinin olması kurumlarda bu kaynaklara yönelik erişim süreçlerinin sürdürülebilir olmadığını yansıtmaktadır. Bu da araştırmamızın temel hipotezini erişim yönetimi açısından doğrulayan bir bulgudur.

Kurumların yarısı sahip olduğu dijital kaynakların belirli bir bölümünü kullanıcı erişimine açarken belirli bir bölümünü de özel izinle kullanıma sunmaktadır (Tablo 25). Bu durum kurumların koleksiyon bazında ya da bilgi kaynağının türüne göre farklı erişim politikaları uyguladıklarını göstermektedir. Bütün dijital kaynakları kullanıcı erişimine açan üniversite kütüphaneleridir.

Tablo 25. Dijital kaynaklara yönelik erişim politikaları

Erişim politikaları	Sayı	%
Kurumumuzdaki kaynakların bir kısmı kullanıcı erişimine açık, bir bölümü özel izin ile kullanıma sunulmaktadır.	7	50
Kurumumuzdaki bütün dijital kaynaklar kullanıcı erişimine açıktır.	5	35,7
Kurumumuzdaki kaynaklar yalnızca arşivleme amacıyla tutulmakta kaynaklara yalnızca kurum içi personel yetkilendirmelerle erişilmektedir.	1	7,1
Diğer	1	7,1

Erişim uygulamalarında kurumların yarıdan fazlası (8 kurum, %57) herhangi bir ücretlendirme ya da kayıt sistemi kullanmaksızın kaynaklara erişim sağlamaktadır. Kaynaklara erişimde belirli bir ücretlendirme sistemi kullanan kurum sayısı üçtür (%21). Bunun dışında iki kurumda (%14) kullanıcılar sisteme üye olarak dijital kaynaklara erişebilmektedir. Bir kurum ise dijitalleştirme çalışmaları tamamlandığında kaynaklara bir ücret politikası ile erişim sağlanacağını belirtmiştir. Buna göre kurumların bir bölümünün dijital kaynaklara erişimde herhangi bir erişim kısıtı uygulamadığı görülmektedir. Diğer

tarafından ücretlendirme ve üyelik gibi kısıtlamalar koyan kurumların sayısı da dikkat çekicidir. Bu çerçevede kurumlarda erişim kısıtlamalarıyla ilgili farklı uygulamaların olduğu anlaşılmaktadır.

Kurumların büyük bir bölümü dijital kaynakların bibliyografik künyesini ve kaynağın görüntüsünü kullanıcılara sunmaktadır (12 kurum, %86). Diğer taraftan kurumların yarısından fazlası (sekiz kurum, %57) bu kaynakların elektronik ortam üzerinden çıktısının alınmasına izin vermektedir. Dokuz kurum (%64) dijital kaynağın belirli bir formatta bilgisayara indirilmesine olanak tanıdığını belirtmiştir. Altı kurumda (%43) kaynağın yeniden kullanımına öncelik tanımaktadır. İki kurumda ise bu konudaki çalışmalar devam etmektedir. Konuyla ilgili bulgulardan kurumların dijital kaynakların kayıt altına alınması ile ilgili konularda erişime izin verme oranlarının daha düşük olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 26).

Tablo 26. Dijital kaynaklara erişim uygulamalarında kullanıcılara sunulan olanaklar (N=14)

Erişim uygulamalarında kullanıcılara sunulan olanaklar	Sayı	%
Kaynağın bibliyografik künyesinin gösterimi	12	85,7
Kaynağın elektronik ortamda görüntülenmesi	12	85,7
Kaynağın elektronik ortam üzerinden çıktısının alınması	8	57,1
Kaynağın belirli bir formatta bilgisayara indirilmesi	9	64,3
Kaynağın yeniden kullanımı	6	42,9
Diğer	2	14,3

Kurumların tamamında dijital kaynakların kullanım istatistikleri sistemde tutulmaktadır. Kurumlar ayrıca dijital kaynaklara yönelik olarak kullanım haklarıyla ilgili bilgilendirmeleri genel bir bildirimle web sayfası üzerinden ya da kullanıcılar kuruma geldiklerinde yüz yüze iletişimle yapmaktadır (Tablo 27). Bu konuda kayıt bazında bilgilendirme yapan bir kurumun bulunması kurumların konuyla ilgili farkındalıklarının düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 27. Kullanım haklarıyla ilgili bilgilendirmeler (N=14)

Kullanım hakkı bilgilendirmesi şekli	Sayı	%
Genel olarak koleksiyonla ilgili web sayfamızda	6	42,9
Kullanıcılar kuruma geldiklerinde bu bilgilendirmeyi yapıyoruz	5	35,7
Her kayıt için ayrı bir şekilde tanımlama alanlarında	1	7,1
Bu konuda bir bilgilendirmemiz bulunmuyor	1	7,1
Planlama aşamasında	1	7,1

Tablo 27'deki bulgular haklarla ilgili tanımlama alanlarının kurumlar tarafından zorunlu tutulan alanlar olmadığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda söz konusu alanların Europeana Veri Modeli (Europeana Data Model – EDM) gibi spesifikasyonlarda uluslararası platformlarda görünürlük için zorunlu alan olarak tanımlanması araştırmamızdaki kurumların önemli bir bölümünün konuyla ilgili eksikliklerinin olduğunu göstermektedir (Europeana, 2016, s. 40). Ayrıca literatürdeki çalışmalarda da kaynakların sahiplik bilgilerinin ve kullanıcıların keşfedebileceği bütün bilgilerin bibliyografik künyelerde yer alması gerektiği vurgulanmaktadır (Kupfer ve O'Donovan, 2011). Buna göre kurumların dijital bilgi kaynakları için ürettikleri bibliyografik künyelerde eksikliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu da araştırmamızda kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında eksikliklerinin olduğunu vurgulayan alt hipotezi doğrulamaktadır.

3.3. SONUÇLANDIRMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ADIMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında devamlılığın sağlanması ile ilgili analizlere yer verilmektedir.

3.3.1. Depolama ve Uzun Süreli Koruma Uygulamaları

Depolama ve uzun süreli koruma uygulamaları kapsamında dijitalleştirilen kaynakların orijinalleri kurumların yarısı tarafından kısıtlı/özel izinli olarak kullanıma sunulmaktadır. Üç kurum (%21) kaynakların orijinallerini doğrudan kullanıma açarken, dört kurum (%29) orijinal kopyaların kullanımına izin vermemektedir. Bu doğrultuda kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında korumaya yönelik amaçları öne çıkmaktadır. Bulgular ayrıca kurumların orijinal kaynakların kullanımında dijital kaynaklara göre daha katı bir tutumda oldukları şeklinde de yorumlanabilir.

Kurumlar çoğunlukla (10 kurum, %71), dijital kaynakların orijinal kopyaları için özel saklama koşulları oluşturmaktadır. Bu durum kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerinde kullandıkları kaynaklarda öncelik olarak özel koruma gerektirecek kaynakları seçtiklerini ortaya koymaktadır. Kurumların ikisi bütün koleksiyonunu özel saklama koşullarında, ikisi ise diğer kaynaklarla birlikte özel bir saklama koşulu uygulamaksızın depoladığını belirtmiştir. Bu bağlamda kurumlarda kaynakların özel saklama koşullarında tutulması eğiliminin dijital ortama aktarılan kaynakların genellikle yazma eser olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Kurumlar ayrıca fiziksel depolama koşullarını yeterli görmektedir (9 kurum, %64). Fiziksel depolama koşulları üç kurumda (%21) kısmen yeterli düzeydedir. Bu koşullar iki kurumda (%14) ise yetersizdir.

Araştırmamızda kurumların dörtte üçünden fazlası (11 kurum, %79) birden fazla formatta dijital kopya üretmektedir. Sadece tek formatta dijital kopya üreten üç kurumdan (%21) ikisi üniversite kütüphanesi, biri ise koruma/arşivleme amacıyla dijitalleştirme yapan Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüdür. Kurumların genellikle birden fazla formatta çıktı üretmeleri hem erişim hem de koruma amacına yönelik girişimlerde bulunduklarını göstermektedir. Bu kapsamda birden fazla formatta çıktı oluşturma dijitalleştirme çalışmalarının aynı kaynaklar için tekrarlanmamasında, insan gücünün ve mali kaynakların etkin kullanılmasında önemlidir. Diğer taraftan tek formatta kayıt üreten kurumlarda aynı kaynakların tekrar dijitalleştirilmesine ihtiyaç duyulma ihtimali bulunmaktadır.

On kurum (%71) depolama ile ilgili bir sorun yaşamamaktadır. Kurumların depolama süreçlerinde sorun belirtmemelerinde dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının altyapısını yeni oluşturmalarının etkisinin olduğu söylenebilir. Depolama ve uzun süreli koruma konusunda sorun yaşayan dört kurum bulunmaktadır. Bu sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sunucu ve altyapı sistemlerinin yetersizliği, DVD ve disklerde kapasite yetersizlikleri ve güvenlik sorunları ve bu unsurların yönetimi,
- Dijital kaynaklara yönelik teknik açıdan erişim sorunları,
- Fiziksel alanların yetersizliği,
- Dijital kaynakların ömrünün tespit edilememesi,
- Dijital ortamda disklerle ya da DVD, CD gibi ortamlara depolanan kaynakların teknolojik ortam eskimesi/bozulması ya da donanım eskimesinden dolayı kaybolması,
- Depolama alanlarının hem fiziksel hem de elektronik olarak hızlı bir şekilde yetersiz hale gelmesi,
- Dijital ortama aktarılan kaynakların yedeklenmesine yönelik belirsizlikler.

Depolama ve uzun süreli koruma uygulamalarında kurumların yaşadıkları sorunların bir kısmının sürdürülebilirlikle ilgili kaygılardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Dijitalleştirme ve dijital koruma rehberlerinde dijital kopyaların farklı yerlerdeki sunucularda yedeklenmesi

gerektiği vurgulanmaktadır (IFLA, 2015). Bu konuda kurumlarda belirsizliklerin olması kurumların eksikliklerini göstermektedir.

Araştırmamızdaki bulgulara göre göç ettirme, öykünme, dijital arkeoloji gibi dijital koruma teknikleri kurumların büyük çoğunluğu tarafından (13 kurum, %92) kullanılmamaktadır. Kurumların dijital koruma uygulamalarındaki farkındalıklarının düşük olduğu ve programlarda dijital koruma tekniklerine çok fazla yer verilmediği anlaşılmaktadır. Bu noktada elde edilen sonuçların literatürde belirtilen sorunlarla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır (Lopatin, 2006). Diğer taraftan kurumların dijital koruma tekniklerini kullanmamaları, konuyla ilgili acil durum ya da felaket planlamalarının ve politikalarının da olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum araştırmamızda kültürel bellek kurumlarında dijital koruma tekniklerinin kullanımı konusunda eksikliklerinin olduğunu belirten alt hipotezi doğrulamaktadır.

Kurumlar elektronik ortamdaki depolama olanaklarını çoğunlukla (8 kurum, %57) yeterli görmektedir. Bunun yanı sıra depolama olanaklarını kısmen yeterli gören kurum sayısı beştir. Bir kurum ise bu soruya yanıt vermemiştir. Bu bulgular yaşanan sorunlarla ilişkilendirildiğinde mevcut durumda yeterli görülen depolama olanaklarının ilerleyen dönemlerde yetersiz hale gelebileceğine bir başka deyişle sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik kaygıların yaşandığını söylemek mümkündür.

3.3.2. Yaygınlaştırma, İşbirliği ve Tanıtım

Yaygınlaştırma, işbirliği ve tanıtım uygulamaları kapsamında kurumların neredeyse tamamı (13 kurum, %92) işbirliği yaparak dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerini yönetmektedir. Bu işbirlikleri genellikle (12 kurum, %85) hizmet alımı yoluyla bir başka kurumla çalışma şeklindedir. Bunun dışında mali kaynak sağlama amacıyla işbirliğinde bulunan iki kurum (%14) bulunmaktadır. Üç kurum (%21) ise Avrupa Dijital Kütüphanesi Europeana'ya kayıt aktarımı için işbirliğinde bulunmuştur. Bulgulara göre kurumların işbirliklerinde genellikle dijitalleştirme ve dijital koruma programının yürütülmesi öncelikli olarak görülmektedir. Araştırmada üç kurumun Europeana'ya kayıt aktarımı için işbirliğinde bulunması bu kurumların tanıtım ve yaygınlaştırma amacıyla da işbirliğinde bulunduklarını göstermektedir. Bu bulgular literatürdeki çalışmalarda ve rehberlerde yer alan yönlendirmelerle örtüşmektedir (IFLA, 2015; Bašić, Hasenay ve Krtalić, 2010). Ayrıca kurumların birden çok amaca yönelik işbirliğinde bulundukları bulgularda ortaya çıkan bir diğer noktadır.

Yaygınlaştırma ve tanıtım uygulamaları kapsamında kurumların yarısı (yedi kurum) bülten, basın duyurusu, konferans, panel ve çalıştay gibi etkinlikler düzenlemektedir.. Diğer yandan 5 kurum (%36) herhangi bir tanıtım etkinliğinde bulunmazken, iki kurum bu etkinlikleri gelecekte yapmayı planladığını belirtmiştir. Bu durum yapılan çalışmaların görünürlüğü ve kullanıcılarda konuyla ilgili farkındalığın oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda yaygınlaştırma ve tanıtım uygulamasında bulunmayan kurumların olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Kurumların üçü (%21) Europeana ve benzeri platformlarda yer almaktadır. Söz konusu bulgular, kurumların bazılarının konuyla ilgili farkındalıklarının diğerlerine göre nispeten daha yüksek olduğunu göstermektedir.

3.3.3. Etki Değerlendirmesi

Onbir kurum (%79) dijital koleksiyonlarına yönelik etki değerlendirme çalışması yapmaktadır. Değerlendirme çalışmalarında çoğunlukla elektronik kullanım istatistikleri (%79) ve kullanıcı sayılarının (%64) analizi gibi nicel değerlendirmelere yer verilmektedir (Tablo 28). Nicel analizlerin yapılmasının dijitalleştirme ve dijital koruma programlarının geleceği için önemlidir (Lee, 2001).

Tablo 28. Etki değerlendirmeleri (N=14)

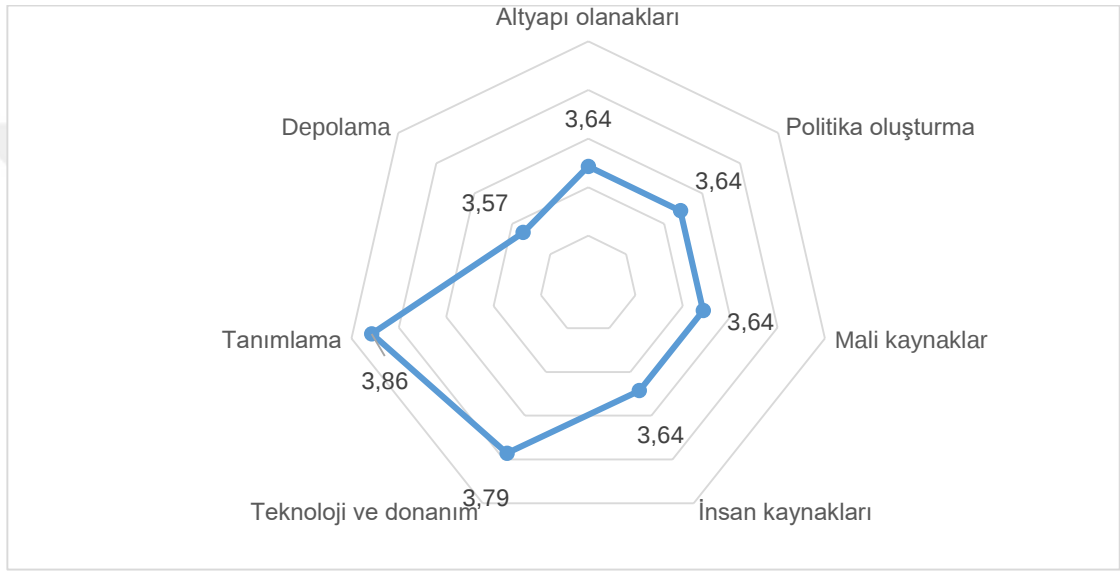
Değerlendirme Türleri	Sayı	%
Elektronik kullanım istatistikleri	11	79
Kullanıcı sayılarının analizi	9	64,3
Fiziksel kullanım analizleri	5	35,7
Kullanıcı araştırması (anket, görüşme, gözlem gibi)	3	21,4
Herhangi bir değerlendirme çalışması yapılmamaktadır.	3	21,4

Kurumların bir bölümünde değerlendirme işlemleri yapılmamakta ya da nitel analizlere daha az yer verilmektedir. Konuyla ilgili rehberlerde nitel değerlendirmelerin yapılmasının daha zor olduğu belirtilmekte, bu analizler nicel değerlendirmelere göre daha önemli bulunmaktadır (IFLA, 2015). Bu doğrultuda etki değerlendirme çalışmalarında nitel analizlerin yapılmaması dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarının sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkileyecek bir durumdur.

3.4. GENEL DEĞERLENDİRME

Buraya kadar araştırma modelinde yer alan üç temel başlık ve bu başlıklar altında yer alan alt başlıklardan hareketle araştırmamıza konu olan 14 kurumun dijitalleştirme ve

dijital koruma ile ilgili genel yeterlilik durumları ortaya konulmuştur. Bu çerçevede alt başlıklar içerisinde verilen beşli Likert ölçekli soruları göz önüne alarak Türkiye’de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki genel yeterlilik düzeyleri belirlenmiştir. Buna göre yeterlilik düzeyleri; altyapı olanakları, politika oluşturma, mali kaynaklar, insan kaynakları, teknoloji ve donanım, tanımlama ve depolama (elektronik) konuları kapsamında değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili analizler doğrultusunda aritmetik ortalama değerlerine göre kurumların genel yeterlilik düzeyleri Şekil 6’da verilmiştir.

Şekil 6. Aritmetik ortalama değerlerine göre kurumların genel yeterlilik düzeyleri

Kültürel bellek kurumları belirtilen alt başlıklar kapsamında düzey olarak dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında orta seviyelerdedir (Şekil 6). Aritmetik ortalama değerlerine göre kurumların kendilerini en yeterli gördükleri alt başlıklar sırasıyla tanımlama (3,86) ve teknoloji ve donanımdır (3,79). Altyapı olanakları, politika oluşturma, mali kaynaklar ve insan kaynakları alt başlıklarında ise hesaplanan aritmetik ortalama değerleri eşit düzeydedir (3,64). Diğer taraftan kurumların yeterlilik düzeyi olarak en düşüktür (3,57).

Bu kapsamda kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarda depolama ile ilgili koşullardaki yetersizliklerin biraz daha öne çıktığını söylemek mümkündür. Şekil 6’da verilen radar grafikten de hareketle kurumların analiz edilen bütün süreçlerde iyileştirmeye gereksinim duydukları anlaşılmaktadır. Bu durumun en belirgin olduğu bileşenin depolama süreçleri olması kurumların dijital kaynakları barındırmayla ilgili önlemlerini artırmaları gerektiğini göstermektedir. Tanımlama süreçlerindeki iyileştirme gereksinimlerinin ise

üstveri kalitesinin geliştirilmesi ve tanımlama standartlarının kullanımı gibi konularda olduğu analizlerin yanı sıra literatürdeki çalışmalardan da anlaşılmaktadır (Özel, 2014; Anameriç, 2014).

3.4.1. Durum Belirleme ve Planlama Adımlarına Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurumların bu uygulamalara ihtiyaç duydukları süre açısından üçe ayrıldığını söylemek mümkündür. Bunlar deneyimli kurumlar (1997-2004 yılları arasında ihtiyaç duyan), orta düzeyde deneyime sahip olan kurumlar (2005-2012 yılları arasında ihtiyaç duyan) ve yeni ihtiyaç duyan (2012-2015 yıllık süre içerisinde) kurumlardır. Kurumların bu uygulamalarında kaynakların korunması, erişilebilirliğinin artırılması ve koleksiyon yönetimi ile ilgili hedefleri öne çıkmaktadır.

Kurumlar dijitalleştirme uygulamalarını genellikle projelerle yapılandırmaktadır. Bu durum dijitalleştirme uygulamalarının planlanmasına yönelik süreçleri daha önemli bir konuma getirmektedir. Fakat analiz edilen kurumların yarısında bütçe olanaklarının yetersizliği ve dijitalleştirme uygulamalarının sürdürülebilirliği ile ilgili yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır. Söz konusu uygulamaların planlanmasında kurum içi çalışanların görüşleri, koleksiyon analizi, mali durum analizi ve insan kaynaklarının analizi gibi çalışmalar etkilidir.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurumlar genellikle ayrı bir altyapı geliştirme sürecine girmektedir. Bu kapsamda kullanılacak otomasyon sistemine yönelik karar verme süreçlerinde kurum içindeki bilgi akışı kadar kurum dışı kaynakların analizi de etkili olmaktadır. Analizler kurumların birden fazla güvenlik uygulaması kullanmasına karşın bu uygulamaların yeterli olmadığını göstermiştir.

Kurumlar iş süreçleri açısından dijitalleştirme ve dijital koruma politika belgelerini ihtiyaç duyulan belgeler olarak nitelendirmektedir. Dijitalleştirme uygulamaları iş süreci olarak iki şekilde (tamamen kurum bünyesinde veya hizmet alınan kurumla ortak çalışmalarla) gerçekleştirilmektedir.

Analizlerde kurumların dijitalleştirme süreçlerinde kullanacakları materyallerin seçiminde kaynakların tarihi ve kültürel değerlerinin öncelikli olduğu anlaşılmıştır. Dijitalleştirme uygulamalarının önemli adımlarından biri olan seçim ve ayıklama süreçlerinde

kurumların büyük bir bölümü kendi olanaklarını kullanmaktadır. Diğer taraftan bazı kurumların bu çalışmayı doğrudan hizmet alınan kuruma bırakması veya seçim ve ayıklama yapmaması önemli bir eksikliklerdir.

Mali konularla ilgili olarak kurumlar çoğunlukla kendi bütçelerini kullanmaktadır. Bu konuda sorun yaşayan kurumlarda ise projelerle finansal destek sağlama yoluna gidilmektedir. Diğer taraftan mali açıdan dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını sürekli uygulamalar olarak görmeyen ve sürekli bir fon ayırmak yerine ihtiyaç duyulduğunda bütçelerinde bu uygulamalara yer veren kurumların sayısı da dikkat çekicidir.

Analiz sonuçları bazı kurumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik birimlerin oluşturulduğunu ve kurumsal yapılanmayla ilgili önemli adımların atıldığını yansıtmaktadır. Buna karşın kurumlarda eğitim planları ve personel sayısında eksiklikler göze çarpmaktadır.

3.4.2. Uygulama Belirleme Adımlarına Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Kültürel bellek kurumlarında gerçekleştirilen analizlerde ilk olarak telif haklarıyla ilgili konular öne çıkmaktadır. Analizlere göre telif hakkı ve izinlerle ilgili konular bazı kurumlarda kaynakların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarından çıkarılmasına yol açmaktadır.

Dijitalleştirme ve dijital korumayla ilgili uygulamalarda bağlayıcılığı bulunan dokümanlar olan teknik şartnamelerde yazılım, platform uyumlulukları ve harmanlama protokolleriyle ilgili konulara daha az yer verilmektedir. Bulgular kurumların depolama, dijitalleştirme tekniği ve formatlarla ilgili konulara yöneldiklerini göstermekte; erişilebilirlikle ilgili konularda eksikliklerinin olduğunu yansıtmaktadır. Konuyla ilgili olarak teknik standartların belirlenmesinde ise kurumlar kendi kaynaklarını kullanmaya yönelmekle birlikte kullanıcı araştırması ve belirli bir uzman grubundan görüş alınması dışındaki kurum dışı kaynaklardan da faydalanmaktadır.

Kültürel bellek kurumlarının bazılarında dijital materyallerin tanımlama süreçlerinde zamanlama açısından eksiklikler bulunmaktadır. Ayrıca kurumlarda koleksiyona özgü olarak farklı tanımlama standartları kullanılabilmektedir. Tanımlama süreçleri, kurum

personeli tarafından ya da hizmet alımı sonrasında yapılan çalışmaların kontrol edilmesi şeklinde yürütülmektedir.

Kültürel bellek kurumları dijital materyallere yönelik farklı erişim yönetimi uygulamalarında bulunmaktadır. Bulgular incelendiğinde korumaya yönelik yaklaşımların etkisi hissedilmekte; üyelik sistemi, ücretlendirme politikaları, belirli bir alana göre erişim uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Konuyla ilgili olarak kurumların koleksiyon bazında bile proje amaç ve kapsamı, paydaşlarla ilişkiler gibi nedenlerle farklı uygulamaları erişim yönetimi kapsamında gerçekleştirdikleri görülmektedir. Erişim yönetimi bağlamında kurumlarda kullanım haklarının kullanıcılara aktarılmasında ise kaynak merkezli bir yapı yerine genel bilgilendirme yöntemleri kullanılmaktadır.

3.4.3. Sonuçlandırma ve Sürdürülebilirlik Adımlarına Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Kültürel bellek kurumlarında sürdürülebilirlik uygulamaları kapsamında yer alan ilk bileşen uzun süreli koruma uygulamalarıdır. Bu kapsamda kurumların kaynakların orijinallerini kullandırma uygulamaları farklılık göstermektedir. Bazı kurumlar izinli ya da doğrudan kullanıma izin verirken bazı kurumlarsa orijinal kaynağı kullanıma sunmamaktadır. Bununla birlikte kurumlar genellikle birden fazla amaca yönelik kopya üretmekte ancak dijital koruma tekniklerini kullanmamaktadır. Bu nedenle de dijital bilginin kaybolması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.

Yaygınlaştırma, işbirliği ve tanıtım faaliyetlerinde ise kurumların işbirliklerinin hizmet alımı ve Europeana gibi platformlara kayıt aktarımı şeklinde geliştiği anlaşılmaktadır. Erişilebilirlikle ilgili bir adım olarak değerlendirilebilecek Europeana gibi platformlara kayıt aktarımları incelendiğinde Türkiye’den üç kurumun bu platforma kayıt aktardığı bilinmektedir. Ancak Milli Kütüphane’den aktarılan kayıtların yalnızca tanımlama bilgileri Europeana’da yer almakta, kayıtlara ulaşmayı sağlayacak bağlantılar çalışmamakta ve küçük görseller görüntülenememektedir. Bu durumda tanımlama kalitesinde ve teknik konularda eksikliklerin olduğunu söylemek mümkündür.

Kültürel bellek kurumlarında gerçekleştirilen analiz sonuçları kurumların yaygınlaştırma faaliyetinde bulunduklarını göstermektedir. Diğer yandan dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik etki değerlendirmeleri çoğunlukla nicel değerlendirmelere

odaklanmaktadır. Değerlendirmelerde kullanıcı araştırmalarına diğer analizlere göre daha az yer verilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde sunulan bulgular ve değerlendirmelerden hareketle çalışmamızın *“Türkiye’de bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital korumayla ilgili planlamalarındaki, karar verme süreçlerindeki ve uygulamalarındaki (mali kaynaklar, kurumlar arası iletişim, erişim yönetimi, teknik, eğitim) yaklaşımları sürdürülebilir değildir.”* şeklindeki hipotezi doğrulanmıştır.

Çalışmamız kültürel bellek kurumlarının, dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik ihtiyaçların belirlenmesinde, teknik yönergelerin oluşturulmasında farklı önceliklere yer verdiklerini ve farklı nedenlerle bu uygulamalara başladıklarını göstermektedir. Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında altyapı, personel (nicelik, yeterlilik ve farkındalık açılarından), erişim yönetimi uygulamaları, dijital koruma tekniklerinin kullanımı, eğitim, etki değerlendirmeleri ve haklarla ilgili konularda yetersizlikler bulunduğu çalışmamızda ortaya çıkan bir diğer sonuçtur.

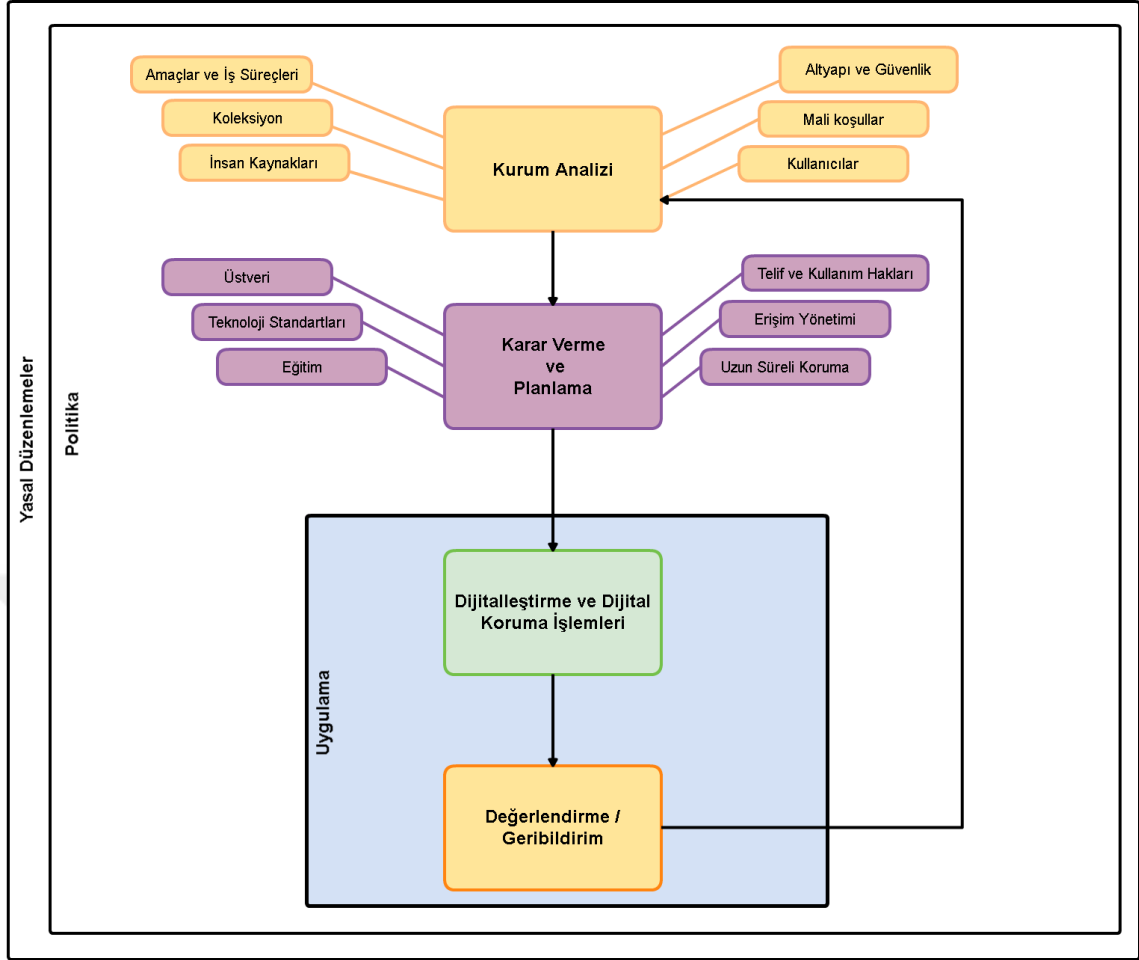
4. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARINDA DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKALARI İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ

Çalışmamızda, Türkiye’de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma programları için göz önünde bulundurmaları gereken süreçleri gösteren bir politika, literatür, yasal düzenlemeler ve 3. Bölümde sunulan analiz sonuçları doğrultusunda modellenmiştir.

Çalışmamızın modeli, dijitalleştirme ve dijital korumayla ilgili literatürde yer alan diğer modeller, Türkiye’de yaşanan gelişmeler ve uygulama sorunları, Türkiye’deki kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik yaptığımız analizler doğrultusunda geliştirilmiştir. Geliştirilen ve Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında kullanılacak ve uygulamalara yol gösterecek dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7’de verilen modeldeki bakış açısına göre, kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma politikası oluşturmalarında öncelikli olarak yasal düzenlemeleri dikkate almaları uygulamaların yasal dayanak noktalarıyla gerçekleştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Şekil 7. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli

Modelde politikanın ilk bileşeni olarak yer alan kurum analizi başlığı, dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurumun mevcut olanaklarını ve durumunu yansıtan unsurları kapsayan bir bileşendir. Burada amaçlanan kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki olanaklarının ve söz konusu çalışmalarda yaklaşımlarının betimlenmesidir. Diğer taraftan bu bölümdeki yaklaşımlar dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki karar verme süreçlerini etkilemektedir. Önerilen modelde Kurum Analizi başlığı altında yer alan altbileşenler şunlardır:

- *Amaçlar ve İş Süreçleri*: Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurumun hangi amaçlarının ve önceliklerinin bulunduğu, hangi işlemlerin hangi amaçlara yönelik olarak gerçekleştirildiği, planlama aşamasında hangi kurumsal önceliklerin olduğu bu unsur kapsamında yer alır.
- *Koleksiyon Analizi*: Kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullandığı kaynak türlerinin neler olduğu (kitaplar, haritalar, fotoğraflar, yazma

eserler, görsel işitsel materyaller, mikrofilmler gibi) tanımlanır, bu türler içerisindeki seçim aşamasında hangi önceliklerin (tarihsel kültürel değerler, fiziksel özellikler gibi) göz önüne alınacağı belirlenir.

- *İnsan Kaynakları:* Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarından sorumlu birimlerin tanımlanması, kurumun hangi birimlerinden destek/yardım alınabileceği ve hizmet alım uygulamalarında insan kaynağı kullanımına yönelik bilgiler bu unsur altında verilir.
- *Altyapı ve Güvenlik:* Kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında hangi altyapı olanaklarına sahip olduğu (sunucu uygulamaları, otomasyon sistemi gibi) ve güvenlik uygulamalarının neler olduğu (dijital filigran, uygulanan standartlar gibi) ve risk değerlendirmelerinin yapıp yapılmadığına ait bilgiler bu alt bileşende sunulur.
- *Mali Koşullar:* Kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma programında hangi mali olanakları nasıl sağladığına yönelik açıklamalar bu bölümde yer alır.
- *Kullanıcı Analizi:* Bu unsorda kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarıyla hangi kullanıcılara ulaşmaya çalıştığı ve hedef kitlenin kim olduğu sorusuna yanıt verilir.

Kurum analizi bileşeninde tanımlanan mevcut durum ve yaklaşımlardan hareketle kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına karar verme süreçlerini içeren aşamadır. Bu bölümde bulunan alt bileşenler şunlardır:

- *Üstveri:* Dijitalleştirme ve dijital koruma programında yer alan kaynakların tanımlanmasında hangi üstveri standartlarının kullanıldığı ve tanımlama işlemlerinin yapıldığı zamanıyla ilgili bilgiler bu kapsamda verilir.
- *Teknoloji Standartları:* Üstveri modeline benzer şekilde dijitalleştirme ve dijital koruma programına yönelik donanım, çözünürlük ve formatlarla ilgili bilgiler bu bileşende yer alır.
- *Eğitim:* Dijitalleştirme ve dijital koruma programı kapsamında eğitimlerin planlanması ve eğitim uygulamalarının hangi dönemlerde nasıl uygulanacağına yönelik bilgilerin bulunduğu bileşendir.
- *Telif ve Kullanım Hakları:* Kurumun dijitalleştirilen kaynaklara yönelik telif hakkı uygulamaları, kullanım hakları ve lisanslara yönelik bilgilendirmeler burada verilir.
- *Erişim Yönetimi:* Kullanıcıların dijitalleştirme ve dijital koruma programındaki kaynaklara nasıl erişebilecekleri, varsa hangi yetkilendirmelerin yapılacağı,

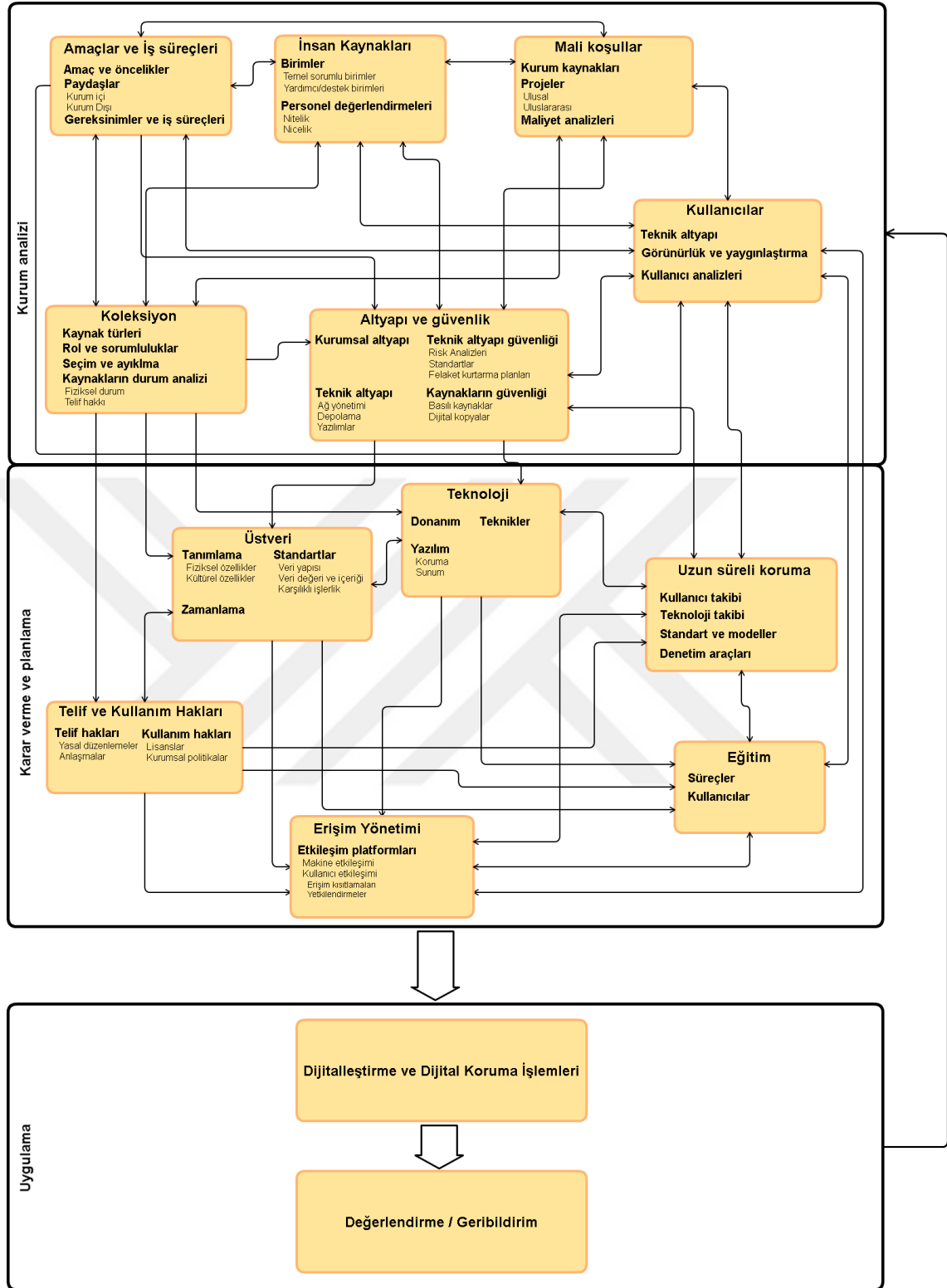
kullanıcıların bu kaynakların hangi bilgilerini görüntüleyebilecekleri veya hangi işlemleri yapma hakkına sahip oldukları ve karşılıklı işlerlik ve harmanlama protokolleriyle ilgili bilgiler bu bileşende yer alır.

- *Uzun Süreli Koruma:* Bu unsur kapsamında dijital kaynaklar ve bu kaynakların orijinallerine yönelik depolama koşulları, dijital koruma tekniklerine yönelik kararlar, arşivleme koşulları, koruma formatlarıyla ilgili bilgiler verilir.

Modelin iki temel bileşeninde belirtilen uygulamalar “Dijitalleştirme ve Dijital Koruma İşlemleri” başlığı altında gerçekleştirilmektedir. Söz konusu uygulamaların değerlendirilmesi ve geribildirimler ise kurumun uygulamalarında iyileştirmelerin yapılmasını ve politikaların güncellenmesini sağlamaktadır. Buna göre dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarının bir bileşeni olan uygulamalar politikanın tam olarak ortaya konulmasında ve kurumun bu konudaki vizyonunun yansıtılmasında etkili olmaktadır.

Modelde verilen bileşenlerle tanımlanan dijitalleştirme ve dijital koruma politikasında gerektiğinde ilişkili başka politikalara (koleksiyon politikası, kataloglama politikası gibi) yönlendirmelere yer verilmesi bu politikaların diğer politikalarla bütünlük oluşturması açısından gereklidir. Konuyla ilgili olarak kültürel bellek kurumları için rehberlik edebilecek ilkeler Ek-2’de verilmiştir.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarıyla ilgili birbiriyle bağlantılı çok sayıda altbileşenden oluşan bu model Şekil 8’de daha ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

Şekil 8. Ayrıntılandırılmış dijitalleştirme ve dijital koruma modeli

Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarına yönelik bileşenlerde belirtilen süreçler programın uygulanması konusunda bir yol göstericidir.

Çalışmamızda önerilen politika modelinde yer alan kurum analizi ile karar verme ve planlama başlıklarını taşıyan ana bileşenler birbiriyle bağlantılı, ancak zamanlama açısından farklı süreçlerde gerçekleştirilen altbileşenleri kapsamaktadır.

Önerilen modelde yer alan ilk ana bileşen olan kurum analizi dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları öncesinde kurumların mevcut olanaklarını değerlendirmelerine yönelik gereklilikleri içermektedir. İkinci ana bileşen olan karar verme ve planlama adımları ise bir önceki ana bileşende gerçekleştirilmesi önerilen çalışmalara bağlı olarak dijitalleştirme ve dijital koruma programı uygulanırken ve bu programın sonrasında gerçekleştirilmesi planlanan karar verme süreçlerini içermektedir. Bu doğrultuda kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları öncesinde mevcut durumlarını değerlendirmeleri ve buna bağlı olarak konuyla ilgili karar verme süreçlerini planlamaları beklenmektedir. Daha genel bir ifadeyle modelde yer alan ilk ana bileşen dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılacak olan kurum kaynaklarını, ikinci ana bileşen ise bu kaynakların kullanılmasında uygulanacak süreçlerin planlanmasını içermektedir.

Modelde yer alan kurum analizi başlığı altındaki bileşenlerin tamamı dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları öncesinde kurumlar tarafından değerlendirilmesi gereken bileşenlerdir. Diğer taraftan karar verme ve planlama başlığı altında yer alan bileşenlerden üstveri bileşenine yönelik gerekliliklerin dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları öncesinde belirlenmesi gerekirken, bu bileşen kapsamındaki tanımlamaların dijitalleştirme çalışmalarıyla eş zamanlı olarak gerçekleştirilmesi gerekli görülmektedir (IFLA, 2015). Üstveri bileşeni altyapı ve güvenlik uygulamalarıyla bağlantılı bir bileşendir. Bu bileşen aynı zamanda telif ve kullanım haklarıyla ilgili bilgilendirmeleri içermekte, erişim yönetimi uygulamaları aracılığıyla da etkileşim platformlarında kullanılmaktadır. Koleksiyondaki kaynak türleri de üstveri uygulamalarını etkilemektedir.

Üstveriyle ilgili uygulamalara benzer şekilde teknoloji standartları da kurum analizi çerçevesinde koleksiyona yönelik analizler sonucunda ortaya çıkan duruma göre belirlenen süreçleri içermektedir. Diğer yandan uzun süreli korumaya yönelik analizler, teknoloji ve kullanıcı takibi, erişim yönetimi, altyapı ve güvenlik uygulamaları teknoloji standartlarıyla ilgili karar verme süreçlerini etkilemektedir.

Eğitim bileşeni kapsamındaki uygulamalar kurumların doğrudan dijitalleştirme ve dijital koruma süreci sırasında gerçekleştirdikleri önceden planlanmış uygulamalardan biridir. Bu

bileşen kapsamındaki uygulamalar kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki bilgi ihtiyacını karşılarken insan kaynaklarının da nitelik olarak dijitalleştirme ve dijital korumaya süreçlerindeki gelişimini sağlamaktadır. Diğer yandan eğitimlerle kullanıcıların da dijital kültürel miras ürünlerine yönelik hizmetlerle ilgili farkındalıklarının artırılması mümkün olmaktadır.

Telif ve kullanım hakları dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında kullanılacak materyallerin belirlenmesinde etkili olan bir bileşendir. Kurumlar koleksiyonlarının seçim ve ayıklama işlemlerinde, mali konularla ilgili uygulamalarında ve erişim yönetimi süreçlerinde bu bileşene göre hareket etmektedir. Telif ve kullanım hakları bileşeninin bu noktada dijitalleştirme ve dijital koruma programlarının bütün evrelerinde (program öncesi, programın yürütülmesi ve program sonrasında) etkili olan bir bileşen olduğunu söylemek mümkündür.

Politika içerisinde erişim yönetimi süreçlerinde ise karar verme süreçleri daha çok dijitalleştirme ve dijital koruma programı sonrasında ortaya çıkacak ürünlere yöneliktir. Bu doğrultuda erişim yönetimi sürecinde kullanıcılarla (makine ve insan boyutunda) kurulacak etkileşimin neler olacağı ve buna uygun altyapı olanaklarının sağlanması gibi konular öne çıkmaktadır. Bu bileşen kapsamında verilecek kararların hedef kitle tarafından kabul edilebilir bir düzeyde olması ve kurumun amaçlarını yansıtacak nitelikte olması önemli görülmektedir.

Modelde kültürel miras ürünlerinin dijital ortama aktarılmasından sonraki süreçler için uzun süreli koruma bileşeni yer almaktadır. Uzun süreli koruma uygulamalarında kurumların kullanıcıları ve teknolojiyi izlemeleri öne çıkmaktadır. Sunulan hizmetlere ve dijital kopyalara yönelik teknik ve donanımsal konuların altyapı ve güvenlik uygulamalarıyla bir bütün olarak risk değerlendirmesi araçlarıyla ölçülmesi bu noktada önem taşımaktadır.

4.1. KURUM ANALİZİ

Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında mevcut olanakların, etkileşimde bulunulan ortamların ve paydaşların tanımlanmasını içeren kurum analizi bölümü kapsamında kurumdan kuruma farklılık gösterecek alt bileşenler yer almaktadır. Bu bölümdeki alt bileşenler dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarına başlamadan önceki süreçleri içermektedir (IFLA, 2002; Federal, 2009). Ayrıca bu bölüm

konuyla ilgili modellerden biri olan PLATO Koruma aracında koruma uygulamalarındaki üç bileşenden birini oluşturmaktadır (Becker, Kulovits, Rauber ve Hofman, 2008).

4.1.1. Amaçlar ve İş Süreçleri

Kültürel bellek kurumları belirli amaçları gerçekleştirmek için dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmaları yapmaktadır. Bu doğrultuda dijitalleştirme çalışmalarıyla ilgili ihtiyaç analizlerinin yapılması, paydaşların belirlenmesi ve paydaşlarla anlaşmaların yapılması gibi süreçler öne çıkmaktadır.

Araştırmamızda elde edilen bulgularda kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına başlamalarında materyallere erişimin artırılması, materyallerin uzun süreli korunması ve koleksiyon yönetiminin sağlanmasının amaçlandığı ortaya çıkmıştır. Bu durum kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarındaki politika belgelerinde önceliklerinin belirtilmesi açısından önem taşımaktadır. Buna göre kurumların hangi süreçlerde kurum içi ve kurum dışı kaynaklara öncelik verdiklerinin tanımlanması dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının sürdürülebilirliği için önemlidir.

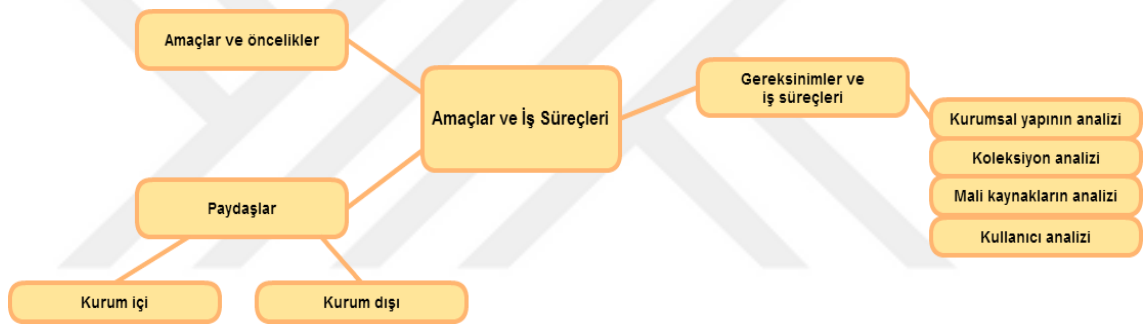
Kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarına başlamadan önce gereksinim analizler yapmaları bu çalışmaların kapsamının ve sınırlarının çizilmesi açısından gereklidir (IFLA, 2002; 2014; Archives New Zealand Government Record Keeping Group, 2005; Kupfer ve O'Donovan, 2011). Ayrıca bu bölümde belirlenen kriterler hem dijital hem de dijitalleştirilmiş kaynakları kapsayacak düzeyde olmalıdır (Kupfer ve O'Donovan, 2011). Bu doğrultuda kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarındaki amaçları genel anlamda aşağıdaki gibidir:

- Kaynaklara erişimi sağlamak,
- Teknoloji eskimesi ve kullanımdan kaynaklanan yıpranmadan bilgi kaynaklarını korumak,
- Bilgi kaynaklarını çalınmasını ve doğal afetler gibi tehditlere karşı korumak
- Kaynakları sergileme, yayın üretme ve web kullanımını sağlamak
- Kullanıcı gereksinimlerini karşılamak
- İş süreçlerini desteklemek (Federal, 2009; Hirtle, 2002).

Modelde yer alan bu bileşen aynı zamanda PLATO modelinde dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının planlanmasında öncelikli süreçler arasında yer alan

gereksinimlerin tanımlanması bileşeni ile benzerlik göstermektedir (Becker, Kulovits, Guttentbrunner, Strodl, Rauber ve Hofman, 2009).

Bunun dışında dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarının yapılandırılmasında kurumlar farklı paydaşlarla işbirliklerinde bulunmaktadır. Bu paydaşlar bazı durumlarda kurum içerisinde olabileceği gibi kurum dışından da olabilmektedir. Örneğin, araştırmamızdaki bulgulara göre kültürel bellek kurumlarının gereksinim analizlerinde kurum içi çalışanlar öne çıkarken, otomasyon sistemi ve altyapı ile ilgili karar verme süreçlerinde kurum dışı paydaşların etkisinin olduğu saptanmıştır. Bu tür durumlarla ilgili olarak dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında paydaşların belirlenmesi ve paydaşlarla yapılacak çalışmalara ilişkin bir anlaşmanın yapılması gerekli görülmektedir (UCLA Library, 2013). Buna göre kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında amaçlar ve iş süreçleri kapsamındaki uygulamaları Şekil 9'da yer almaktadır.

Şekil 9. Türkiye'de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli - amaçlar ve iş süreçleri

Şekil 9'dan hareketle kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik amaçlarında ve iş süreçlerinde aşağıdaki soruları yanıtlanması etkilidir:

1. Dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarıyla hangi hedeflere ulaşılabilecek?
2. Bu çalışmalarda kurumsal öncelikler neler?
3. Bu çalışmaların yapılabilmesi için kurum içi ve kurum dışındaki paydaşlar kim?
4. Çalışmaların hangi süreçlerinde hangi paydaşlardan daha fazla yararlanılacak?
5. Çalışmaların yapılabilmesi için kurumsal yapı, koleksiyon, mali kaynaklar ve kullanıcılar açısından mevcut durum nasıldır?

Bu aşamada kurumsal yapının, deneyimlerin ve kurum kültürünün analiz edilmesi, mevcut koleksiyonun ne kadarının dijitalleştirme ve dijital koruma programında kullanılacağına belirlenmesi, mevcut ve potansiyel olarak hangi mali olanakların

bulunduğunun tespiti ve kullanıcı analizleri sürecin yönetiminde önemli olmaktadır. Bu doğrultuda örnek olarak Ek 2’de sunulan ilkelerin ilk bölümü oluşturulmuştur.

4.1.2. Koleksiyon

Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında koleksiyon en önemli bileşenlerden birini oluşturmaktadır. Koleksiyona yönelik çalışmalar dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmaları için sürecin ne şekilde devam ettirileceğini ve diğer karar verme adımlarında nelerin yapılacağını belirleyen çalışmalardır. Bu süreçte bir önceki aşamada yer alan kurumsal öncelikler, amaçlar ve mevcut duruma bağlı olarak kurumun sahip olduğu koleksiyonun özelliklerinin belirlenmesi öne çıkmaktadır (NEDCC, 2016). Koleksiyona yönelik analizler ve seçim süreçleri, dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarının en önemli bileşenlerinden biridir (IFLA, 2015). Koleksiyonla ilgili süreçlerde kaynakların içeriği, fiziksel durumları ve kullanıcıların kaynaklara olan ilgilerine yönelik konular da öne çıkmaktadır (DPOE Curriculum, 2012b; IFLA, 2002).

Koleksiyon bileşeni kapsamındaki süreçler araştırmamızdaki kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında yüksek oranda (%85,7) gerekli görülmektedir. Ayrıca dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik modellerin hemen hemen tamamında koleksiyon, seçim ve ayıklama süreçlerine yer verilmektedir. Bu konuyla ilgili bileşenler bazı modellerde dijitalleştirme ve dijital koruma sürecini başlatan bileşenler olarak yer almaktadır. Bu doğrultuda koleksiyonla ilgili süreçlerden seçim süreci Dijital İçerik Yaşam Döngüsünde dijital içeriğin yönetiminin ilk bileşeni olan üretim bileşenine yardımcı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (DigitalNZ, 2014). Digital Curation Center tarafından geliştirilen dijital koruma yaşam döngüsünde ise bu işlemler ardışık döngü içerisinde bulunmaktadır (DCC, 2014). Bu modellere ek olarak OAIS Modelindeki koruma planlaması ve sağlama aşamalarında koleksiyon analizleri, kaynakların seçimi ve ayıklanmasına yönelik uygulamalar yer almaktadır (CCSDS, 2012). Konuyla ilgili bir diğer model olan Blue Ribbon Task Force sürdürülebilir dijital koruma ve erişim modelinde seçim ve ayıklama süreçleri sürdürülebilirlik ve erişilebilirlik adımları kapsamındadır (Blue, 2010). PLATO modelinde de bu bileşenler içeriğin yönetimi kapsamında ele alınmıştır (PLATO, 2014).

Modeller, literatür ve bulgulardan hareketle çalışmamızda önerilen dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modelinde koleksiyona yönelik süreçler Şekil 10’da verilmektedir.

Şekil 10. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – koleksiyon

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında koleksiyonla ilgili süreçlerde öncelikli olarak rol ve sorumlulukların belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu konuyla ilgili olarak kurumda görev yapan uzman ve profesyonellerin koleksiyonla ilgili seçim ve ayıklama süreçlerinde yer almaları önem taşımaktadır (IFLA, 2015). Araştırmamızdaki bulgulara göre kurumların çoğunluğunda kurum personelinin görev yapması bu duruma uygun bir yapının olduğunu göstermektedir.

Koleksiyon analizlerinde kurumun sahip olduğu bilgi kaynaklarının neler olduğunun belirlenmesi aynı zamanda kullanılacak dijitalleştirme ve dijital koruma ekipmanına da karar verilmesini sağlayan bir süreçtir. Araştırmamızda elde edilen bulgulara da kurumların çoğunlukla nadir ve yazma eser odaklı bir dijitalleştirme ve dijital koruma çalışması yaptıkları anlaşılmıştır.

Koleksiyon kapsamında hangi kaynakların dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında yer alacağının belirlenmesinde kurumdan kuruma farklılıklar görülebilmektedir. Kaynakların belirlenmesinde içerik değerinin ve aşağıdaki konuların göz önüne alınması gerekir (NEDCC, 2016; IFLA, 2002; Ebdon ve Gould, 1999):

1. Dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında kullanılacak koleksiyon kurumun bu konudaki hedeflerine uygun mu?
2. Kaynak türünün özellikleri nelerdir?
3. Kaynaklar kurumun öncelikleriyle uyumlu mu?
4. Kaynakların dijital ortamda sunulması kullanıcı beklentilerini karşılayacak mı?
5. Kaynaklara mevcut erişim olanaklarının yeterlilik düzeyi nedir?

6. Kaynaklara yönelik ilgi düşükse dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmaları bu ilgiyi artırmada yeterli olacak mı?
7. Kaynakların teknik olarak (OCR vb. uygulamalarla) geliştirilmesine ihtiyaç duyulacak mı?

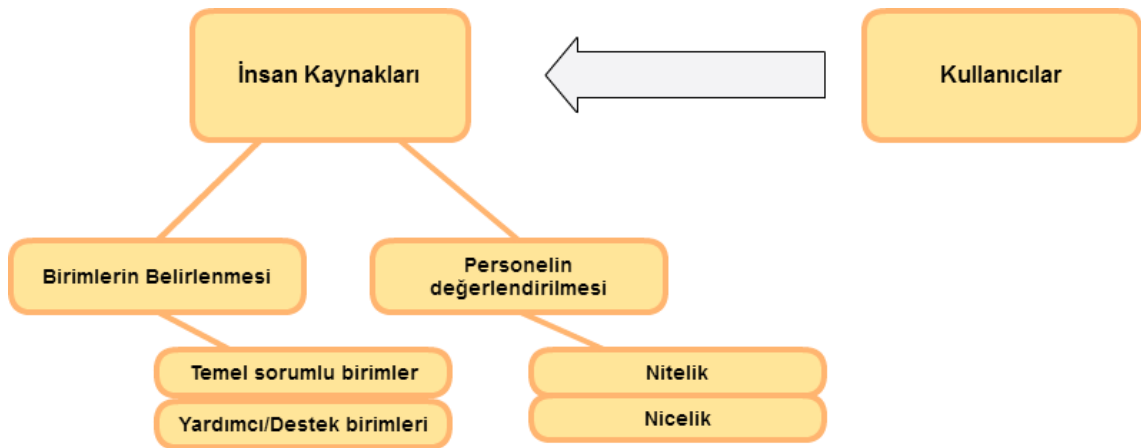
Araştırmamızda elde edilen bulgulara göre kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanacakları kaynakların seçiminde tarihsel ve kültürel değerler önceliklidir. Diğer yandan kurumların yer aldıkları projeler ve işbirlikleri de dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarına dâhil edilecek kaynakların seçimini etkileyebilmektedir.

Koleksiyona yönelik analizlerde önemli olan çalışmalardan biri de dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında yer alacak kaynakların fiziki durumlarının belirlenmesidir. Bu doğrultuda kaynakların yıpranma düzeyleri belirlenmektedir. Kaynaklara yönelik fiziksel durum analizi aynı zamanda dijitalleştirme çalışmalarının kurum içerisinde mi yoksa kurum dışı başka bir yerde mi yapılacağına yönelik karar verme süreçlerini de etkilemektedir. Bu çalışmalar ayrıca dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında hizmet alımıyla ilgili konuların da netleştirilmesini sağlayabilmektedir.

Kaynakların telif hakkı durumları ve yasal düzenlemeler de seçim aşamasını etkilemektedir (IFLA, 2015). Bu doğrultuda araştırmamızdaki bazı kurumlarda telif hakkı uygulamaları nedeniyle kaynakların dijitalleştirme ve dijital koruma programından çıkartıldığı bilinmektedir.

4.1.3. İnsan Kaynakları

İnsan kaynakları dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarından sorumlu birimleri ve bu birimlerde görev yapacak personeli içermektedir. Genellikle kurum çalışanlarından oluşan bu bileşen araştırma bulgularından da anlaşılabileceği gibi dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında birçok karar verme sürecinde en etkilidir. Bir başka ifadeyle kurum içi kaynak olarak değerlendirilen insan kaynakları kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarına yön veren bir unsurdur. Bu çerçevede insan kaynaklarıyla ilgili süreçler Şekil 11’de verilmiştir.

Şekil 11. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli - İnsan kaynaklarıyla ilgili süreçler

Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmaları genellikle sorumlu bir birimin yönetiminde gerçekleştirilmektedir. Araştırmamızda incelenen kurumların önemli bir bölümünde dijitalleştirme ve dijital koruma işlemlerinden sorumlu bir birimin oluşturulduğu görülmektedir. Kurumlarda ayrıca bu çalışmaların birden çok süreci içermesinden dolayı farklı birimlerden de destek alınabilmektedir. Bu doğrultuda modelde insan kaynakları kapsamında dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalara destek verecek birimlerin ya da hizmet alımıyla sağlanan insan kaynağının tanımlanması önemli görülmektedir.

İnsan kaynaklarına yönelik uygulamalarda mevcut personelin niteliği ve niceliği dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının yürütülmesinde önemlidir. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında yaşanan sorunlar arasında yer alan nitelikle ilgili sorunlar konuyla ilgili eğitim planlarının yapılması ya da hizmet alımıyla sağlanacak destek açısından önem taşımaktadır. Ayrıca personel sayısı açısından eksikliklerin olması kurumların bu çalışmalarda hizmet almalarına neden olmaktadır. Araştırmamızda elde edilen bulgularda da kurumların personel sayısı açısından yetersiz düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durumlarda modelin önceki aşamalarında belirtilen durumları (seçim ve ayıklama süreçleri gibi) dikkate alarak bir personel politikasının oluşturulması önem taşımaktadır. Konuyla ilgili ilkeler Ek 2’de verilmiştir.

Diğer taraftan teknolojik gelişmelerle birlikte kullanıcı etkileşiminin de artış gösterdiği bilinmektedir. Kültür kurumları da kullanıcı etkileşimini artırmak için kullanıcıların içerik

üretebileceği (user generated content) platformlar oluşturmakta ve kullanıcıların dijital kültür ürünleriyle ilgili içerik üretimini teşvik etmektedir. Konuyla ilgili araştırmalar kurumların bu tür platformlarla dijital kültür ürünlerinin kullanımını ve kullanıcı etkileşimini artırma, pazarlama ve tanıtım amaçlarını gerçekleştirdiklerini yansıtmaktadır (Wieneke ve Hazan, 2014). Dolayısıyla dijitalleştirme ve dijital korumayla ilgili politikalarda kullanıcıların içerik üreten ve geliştiren bir insan kaynağı olabileceği dikkate alınmalıdır.

4.1.4. Altyapı ve Güvenlik

Altyapı ve güvenlik uygulamaları kültür kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarının yapılmasını sağlayan bileşenlerden biridir. Bu bileşen kurumların sadece dijital ortama aktarılan bilgi kaynakları için değil, aynı zamanda dijitalleştirme işlemlerinden sonra bu kaynakların sürekliliğinin ve erişilebilirliğinin sağlanması açısından da önemlidir.

Araştırmamızda önerilen model kapsamında yer alan altyapı ve güvenlik bileşeni yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda altyapı açısından kurumsal ve teknik altyapı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Şekil 12). Kurumsal altyapının oluşturulmasıyla ilgili bileşenlere modelde kurum analizi başlığı altında değinilmektedir. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında altyapı ve güvenlik bileşeninde teknik altyapı planlama süreçlerinde yer alması gereken bir bileşendir (Trivedi, 2010; Kejsen, Nielsen ve Thirifays, 2011).

Şekil 12. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli - altyapı ve güvenlik uygulamaları

Araştırmamızda kurumlar dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmaları için yeni bir teknik altyapı oluşturmaktadır. Teknik altyapı kapsamında ağ yönetimi uygulamaları, depolama üniteleri ve yazılımlar/otomasyon sistemleri kurumlarda yapılandırılmaktadır. Teknik

altyapı uygulamaları çerçevesinde ağ yönetimi uygulamalarıyla kurumlar erişimle ilgili süreçlerin yönetimini sağlamaktadır. Araştırmamızdaki kurumların sistemlerini farklı yetkilendirme seçenekleriyle kullanmaları teknik altyapı anlamında bir ağ yönetimi gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Diğer yandan, kurumların dijital içeriğin yönetiminde kullanacakları depolama alanları ve koşulları teknik altyapı uygulamalarının en önemli bileşenlerinden biridir (Rieger, 2008). Depolama alanlarının felaket kurtarma planları, standartlar ve hukuki çerçeveye uygun bir şekilde oluşturulması teknik altyapının güvenliğinin sağlanmasında da önem taşımaktadır. Teknik altyapı kapsamında kullanılan yazılımlar/otomasyon sistemleri kurumların koleksiyonlarındaki kültürel miras ürünlerinin yönetimini de ve görünürliğünde kullanılan araçlardır. Buna göre kurumların dijital koleksiyonlarına yönelik yazılım ve otomasyon sistemlerinin şu özellikleri taşıması sürdürülebilirlik açısından önemlidir:

- Üretilecek dijital içerik ürünlerine yönelik teknik spesifikasyonlarla uyumlu
- Uluslararası tanımlama ve karşılıklı işlerlik standartlarını destekleme,
- Mobil platformlarla uyumluluk,
- Ürettiği veri formatlarıyla veri aktarımına olanak tanıma,
- Açık veri kaynaklarıyla ilişkilendirme.

Otomasyon seçiminde araştırmamızdaki bulgular kapsamında kurumların kurum çalışanları ve diğer kurumsal kaynaklarla birlikte uzmanlardan görüş alımı ve örnek uygulamaların izlenmesi gibi çalışmalar yapması teknik altyapı oluşturma konusundaki ek bilgi ihtiyaçlarını göstermektedir. Diğer yandan araştırmamızda kurumların mevcut teknoloji altyapı olanaklarının yeterlilik süresini 3 ile 5 yıl gibi sürelerde görmeleri teknik altyapı olanaklarında yetersizliklerin olduğunu göstermektedir.

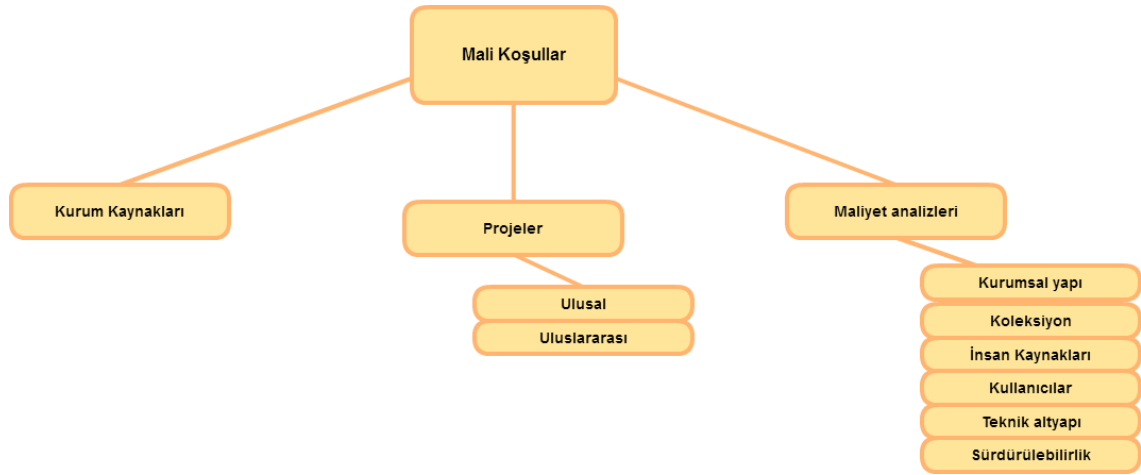
Kültürel bellek kurumlarında güvenlik uygulamaları teknik altyapı ve dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında kullanılan kaynaklar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda kurumlarda teknik altyapı olanakları risk analizleriyle değerlendirilmekte ve bu konudaki rehberlerden yararlanmaktadır (UCLA Library, 2013). Teknik altyapının güvenliğinin sağlanması kapsamında önemli araçlardan biri de konuyla ilgili standartlardır. Söz konusu standartlarla kültürel miras ürünlerine yönelik verilerin saklanması, gizliliği, paylaşımı, güvenliği ve sürekliliği sağlanabilmektedir. Bununla ilgili olarak ISO 27001 gibi bilgi güvenliği standartlarının, politikalarının ya da düzenlemelerinin kurumlarda kullanıldığı araştırmamızdaki bulgularda ortaya çıkmaktadır.

Teknik altyapının güvenliğini sağlanmasında önemli unsurlardan biri felaket kurtarma planlarıdır. Dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında kullanılan kaynakların depolanması ve kullanıcılara sunumu sistemler açısından bir dizi kritik işlemin gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Bu işlemlerin kesintiye uğramaması için kurumların farklı konumlardaki depolama ünitelerini kullanmaları ve bu verileri birden çok yerde depolamaları gerekir (IFLA, 2015). Bu çerçevede teknoloji altyapılarının güvenliğini sağlanmasında felaket koruma planlarının yapılması önemlidir.

Dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında kullanılan kaynakların güvenliğini sağlanması teknik altyapının güvenliğiyle birlikte kültürel bellek kurumları için önemli süreçlerden biridir. Bu kapsamda kurumlar basılı kaynaklar için özel saklama koşulları oluşturmaktadır. Araştırmamızda elde edilen bulgular kurumların koleksiyonlarındaki kaynaklara göre özel saklama koşulları oluşturduklarını göstermektedir. Diğer taraftan dijital kopyaların güvenliği açısından teknik altyapı güvenliğine yönelik uygulamalara ek olarak hak yönetiminin ve dijital filigran kullanımının kurumlar tarafından genellikle tercih edildiği bilinmektedir. Bu doğrultuda dijital filigranların ana görüntüyü engellememesi önemlidir (IFLA, 2015).

4.1.5. Mali Koşullar

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları kültürel bellek kurumları için ciddi bir bütçe ve yatırım gerektiren uygulamalardır (Astle ve Muir, 2002). Söz konusu çalışmaların maliyetinin belirlenmesi önceden tahmin edilemeyen faktörler nedeniyle zor bir süreçtir (Bia, Munoz ve Gomez, 2010). Konuyla ilgili ilk çalışmalarda maliyet belirlemeye yönelik tam bir modelin olmamasından kaynaklanan sorunların yaşandığı dile getirilmiştir (Puglia, 1999). Dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında maliyet tahminine yönelik çalışmalarda öncelikle konuya yönelik süreç planlamalarının gerekliliği vurgulanmıştır (Hampson, 1998; Lee, 2001). Daha sonraki dönemlerde ise maliyet hesaplamalarıyla ilgili modellerin ve hesaplama araçlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar öne çıkmıştır (Kejser, Nielsen ve Thirifays, 2011; Bia, Munoz ve Gomez, 2010). Bu doğrultuda modelin mali koşullar bileşeninde yer alan süreçler Şekil 13'te verilmiştir.

Şekil 13. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli - mali koşullar

Şekil 13’te yer alan kurum kaynakları başlığı kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarına yönelik bütçe olanaklarını içermektedir. Bu konuyla ilgili bulgular araştırmamızdaki kurumların bir bölümünde konuyla ilgili sürekli bir bütçelerinin olmadığını, ihtiyaç duyulan dönemlerde kaynak sağlanmaya çalıştıklarını göstermektedir. Diğer taraftan maliyet analizlerinde dijitalleştirilmesinde iş akışıyla ve teknik olanaklara ve kurumsal yapıyla ilgili süreçlere yönelik maliyetler ve entellektüel mülkiyet haklarıyla ilgili konular dikkate alınmalıdır (Astle ve Muir, 2002; Waters, 2003).

Mali koşullar altında yer alan projeler kurumların hem mevcut bütçelerine destek sağladıkları hem de tamamen dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında kullandıkları bir unsurdur. Konuyla ilgili olarak ulusal ve uluslararası kapsamlı projelerin kültürel bellek kurumlarınca gerçekleştirildiği bilinmektedir. Dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarına yönelik proje desteklerinde aşağıdaki konular göz önüne alınmaktadır (Ray, 2001):

- Ulusal ya da uluslararası etki değeri,
- Konuyla ilgili süreçlerin net ifade edilişi,
- Bütçe planlarının gerçekçiliği,
- Personel özellikleri,
- Koruma uygulamaları ve sürdürülebilirlik süreçleri.

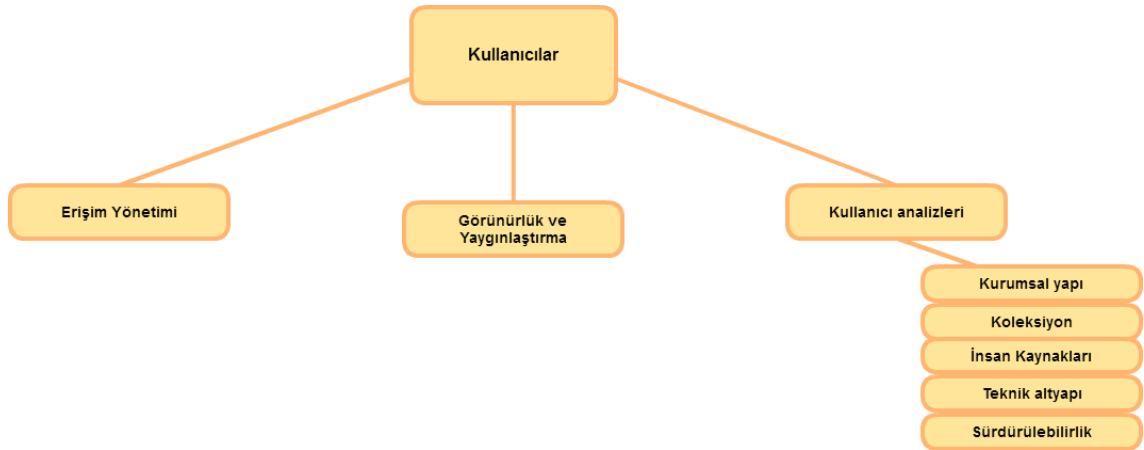
Araştırmamızda elde edilen bulgularda da kurumların mevcut bütçe olanaklarını projelerle destekleme yoluna gittikleri ya da koleksiyonlarına yönelik dijitalleştirme çalışmalarını projelerle gerçekleştirdikleri görülmektedir. Diğer yandan dijitalleştirme,

dijital koruma ve dijital kütüphane konusuyla ilgili çalışmaların ulusal ve uluslararası boyutta çeşitli kurumların öncelikli proje destekleri arasında yer aldığı bilinmektedir. Türkiye’de de bu konuda kalkınma ajansları gibi kurumlardan proje destekleri alınabilmektedir. Araştırmamızda analiz edilen kurumların bazıları bu doğrultuda uluslararası ve ulusal projelerle dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmaları yapmıştır.

Mali koşulların bir diğer unsuru olan mali analizler ise hem dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik mali koşulların hem de daha sonraki aşamalarda izlenecek yolların belirlenmesinde etkilidir. Bu analizlerde kurumsal amaçların ve önceliklerin etkisi olmakla birlikte koleksiyondaki kaynakların özellikleri, fiziksel durumları ve türleri dijitalleştirme ve dijital koruma sürecinin ne şekilde yapılacağını belirlemektedir. Ayrıca kullanıcıların beklentileri, insan kaynaklarının niteliği, teknik altyapı gereklilikleri ve bu süreçlerin sürdürülebilirliğine yönelik hesaplamalar dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarının mali boyutunu oluşturmaktadır. Bu analizlerde mali koşullarla dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmaları sonucunda elde edilecek çıktılar analiz edilmelidir (Hampson, 1998; Bia, Munoz ve Gomez, 2011).

4.1.6. Kullanıcılar

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kaynaklara erişimi artırma ya da kültürel değeri bulunan kaynakların gelecek kuşaklara aktarılması için korunması gibi temel amaçlar kısa ve uzun vadede kullanıcı bileşenini içermektedir. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları kullanıcı beklentilerini karşılarken kullanıcıların kullanım ve araştırma yapma biçimlerinde değişikliklerin olmasına neden olmaktadır (Hirtle, 2002). Bu doğrultuda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanıcı önemli bir faktördür. Model kapsamında önerilen diğer bileşenler incelendiğinde de hemen hemen bütün bileşenlerin içeriğinde kullanıcılara yönelik uygulamalar ya da analizler yer almaktadır. Çalışmamızda kullanıcılar Şekil 14’teki gibi modellenmektedir.

Şekil 14. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli - kullanıcılar

Kütüphanelerde özellikle büyük ölçekli dijitalleştirme uygulamalarında mümkün olan en geniş kullanıcı grubuna ulaşmaya yönelik çalışmaların yapılması ve konuya yönelik girişimlerde bulunulması bir ilke olarak belirlenmiştir (Association of Research Libraries, 2010). Bu doğrultuda Europeana ve Worldcat gibi platformlar kültürel bellek kurumlarının dijital kaynakları geniş kullanıcı gruplarına ulaştırmaları anlamında avantajlar sağlamaktadır. Araştırmamızda da üç kurumun Europeana’da Türkiye’yi temsil etmektedir. Fakat bu kurumlardan ikisinin Europeana’da yer alan kaynaklarında içerik ve teknik özellikler açısından eksikliklerin olması ve bağlantıların çalışmaması (Özel, 2014) kullanıcılara ulaşma anlamında bir olumsuzluktur. Buna göre seçim ve ayıklama işlemleri, personel niteliği, tanımlama süreçleri ve teknik altyapı olanakları dolaylı olarak da mali koşullar kullanıcılara ulaşabilirliği etkileyen unsurlar olarak yorumlanabilir.

Kullanıcılara yönelik uygulamalar dijitalleştirme ve dijital koruma modelleri açısından ele alındığında Digital Curation Center tarafından geliştirilen dijital koruma yaşam döngüsü kapsamındaki hedef kitlenin takibi öne çıkarılmaktadır. Ayrıca modele göre dijital veriler hedeflenen bütün kullanıcılar tarafından erişilebilir olmalıdır (DCC, 2014). Bu doğrultuda erişim yönetimi uygulamalarının ve kısıtlamaların kullanıcılarca kabul edilebilir düzeyde olması önemlidir. Açık Arşiv Bilgi Sistemi Referans Modeli’nde ise kullanıcılarla etkileşim sorgulama ve arama stratejileriyle gerçekleşmektedir (CCSDS, 2012).

Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirilen koleksiyonlarla kullanıcıların beklentilerinin karşılanması ve kullanıcılara nasıl ulaşılabileceğinin belirlenmesi önemlidir (Coyle, 2006). Araştırmamızdaki bulgular dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarındaki çeşitli karar verme süreçlerinde kullanıcı analizlerinin yapıldığını göstermektedir.

Kullanıcılar genellikle pasif konumda görülmelerine rağmen tasarlanan hizmetlerde analiz edilen ya da beklentileri karşılanmaya çalışılan gruplardır. Bu süreçte kullanıcı analizleriyle beklentilere uygun amaçlar, bilgi kaynakları ve beklentilere uygun nitelikte hizmet sunacak insan kaynağının oluşturulması önemlidir. Kurumların kullanıcılarca üretilen içerikleri (user generated content) sistemlerle bütünleştirerek kullanıcıları aktif bir konuma getirdikleri ve bu bağlamda kampanyalar düzenledikleri bilinmektedir. Ayrıca burada dijitalleştirilen kaynakların görünürlüğünün artırılması ya da kullanıcıların bu kaynaklar ve hizmetlerden haberdar olmasının sağlanması gereklidir. Diğer taraftan kurumların erişim yönetimi uygulamaları da kaynakların erişilebilirliği ve dijital ortamlarda kullanımında etkili olmaktadır. Araştırmamızdaki bulgulara göre de sistemlerde platform uyumluluklarına az yer verilmesi ve erişim uygulamalarına paydaşların ve projelerin yön vermesi kullanıcıları etkileyebilmektedir.

4.2. KARAR VERME VE PLANLAMA

Kuruma ve çevresine yönelik tanımlamaların ardından dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerindeki karar vermeye ve planlamaya yönelik uygulama adımları modelin ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde yer alan bileşenler bir önceki bölümdeki bileşenlere bağlı olarak oluşturulan dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerini içermekte ve konuyla ilgili kurumların uygulamalarını betimlemektedir. Böylelikle dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik bir politika belgesinin kurumun ve çevresinin tanımlanmasından başlayarak ilgili uygulamaları yapılandırma süreçlerini içermesi hedeflenmiştir.

4.2.1. Üstveri

Üstveri bileşeni kapsamında yapılacak çalışmalar kurumların koleksiyon ve üstveri politikalarıyla bağlantılı olmalıdır. Dijitalleştirilen ve dijital koruma çalışmalarına alınan kaynakların tanımlanması, standartlara uygunluğu ve tanımlamanın yapılış zamanı önem taşımaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – üstveri

Üstveri bileşeninde yer alan tanımlama unsuru kültürel bellek kurumları açısından farklı uygulamaların yapılabileceği bir unsurdur. Burada özellikle kaynak türlerine ve kurumsal yapıya göre farklı özelliklerin ön plana çıkacağı göz önünde bulundurulması gereklidir. Bu nedenle modelde üstveriyle ilgili belirlemelerin kurumun üstveri ve koleksiyon politikalarıyla ilişkilendirilmesi gerekir. Tanımlama sürecinde kaynakların fiziksel özelliklerinin nitelenmesinin dışında kültürel özelliklerinin ortaya çıkarılması ve konuyla ilgili ayrıntılı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Kaynakların genel özelliklerinin tanımlanmasının yanı sıra kaynak içeriğinin ve bulunduğu dönemin analiz edilerek objektif bir yaklaşımla dönemin koşulları da göz önüne alınarak yorumlanması kültürel miras değerinin ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Bu konuda araştırmamızdaki kurumların bazılarında eksiklikler bulunmaktadır.

Üstveri bileşeni kapsamında öne çıkan alt bileşenlerden bir diğeri standartlardır. Kültürel bellek kurumlarında kaynakların tanımlanması için standartların kullanımı uluslararası platformlarda görünürlük ve veri aktarımı gibi süreçlerde önemlidir. Araştırmamızda kurumların tanımlama süreçlerini belirli standartlara göre yaptıkları ve materyal türlerine göre farklı tanımlama standardı kullandıkları görülmektedir. Bu bulgular kurumların sahip oldukları kaynak türleri için farklı tanımlama alanlarına ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Kurumlar bu noktada Dublin Core, MARC, ObjectID, IPTC gibi veri yapısı standartlarını kullanmaktadır. Burada önemli olan kurumun bulunduğu alan ve sahip olduğu kaynaklara uygun tanımlama alanlarını içeren standardı seçmesidir. Bu aşamanın sonrasında ise standarttaki hangi alanların nasıl kullanılacağı (zorunlu ve isteğe bağlı alanlar) belirlenmesi tanımlama işlemlerinin kalitesi açısından önem taşımaktadır.

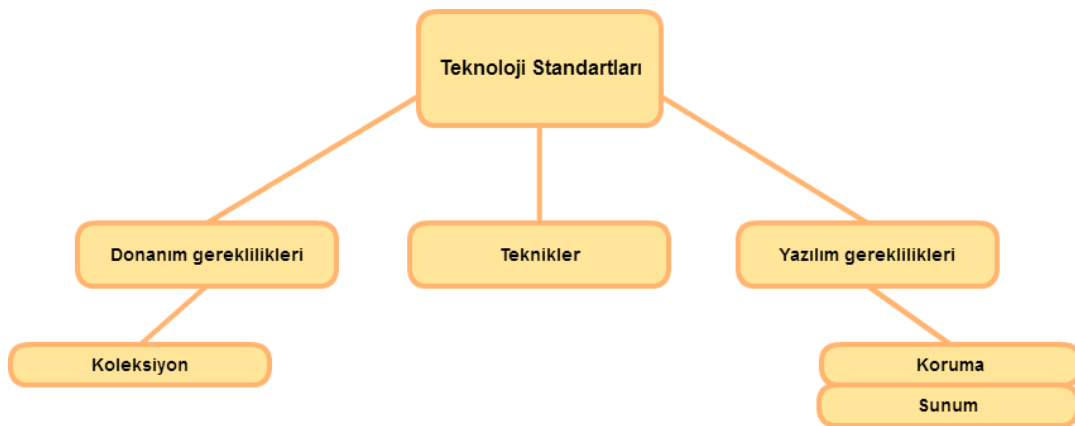
Araştırmamızdaki bulgular kurumların tanımlama alanlarını bu kapsamda belirlediğini göstermektedir. Tanımlama sürecinde ayrıca kaynaklara dijital tanımlayıcıların (DOI, Handle ve PURL gibi) verilmesi bu kaynakların dijital ortamdaki kalıcılığının, bir başka deyişle sürdürülebilirliğinin sağlanmasında etkili olmaktadır (IFLA, 2015).

Altyapı uygulamalarıyla da bağlantılı bir bileşen olan üstveri bileşeni altyapı uygulamalarıyla da bağlantılı olarak kültürel bellek kurumlarında karşılıklı işlerlik ve veri aktarım protokollerini destekleyen bir sistemin yapılandırılmasında önemlidir.

Dijitalleştirilen kaynaklarla ilgili olarak tanımlama işlemlerinin yapılış zamanı önemli bir süreç olarak değerlendirilmekte ve bu işlemlerin dijitalleştirme süreciyle eş zamanlı olarak yapılması önerilmektedir (IFLA, 2015). Bu noktada araştırmamızdaki kurumların da bazı durumlarda dijitalleştirme çalışmalarından sonra tanımlama işlemini yaptıkları bilinmektedir.

4.2.2. Teknoloji Standartları

Dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında teknoloji standartları genellikle kaynakların tarama süreci ve bu süreç sonrasında üretilecek çıktıların kalitesiyle ilgili konuların belirlenmesini kapsar. Tarama işlemlerinin yapılacağı ekipmanın seçimi, üretilecek çıktıların formatı ve kullanılacak çözünürlük oranları gibi konular dijital kopyaların kalıcılığı ve sürekliliği açısından önem taşımaktadır (IFLA 2015). Araştırmamızdaki kurumların neredeyse tamamında teknik bir yönergenin bulunması konuyla ilgili farkındalığı yansıtmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda modelde teknoloji standartları Şekil 16'daki unsurlardan oluşmaktadır.

Şekil 16. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – teknoloji standartları

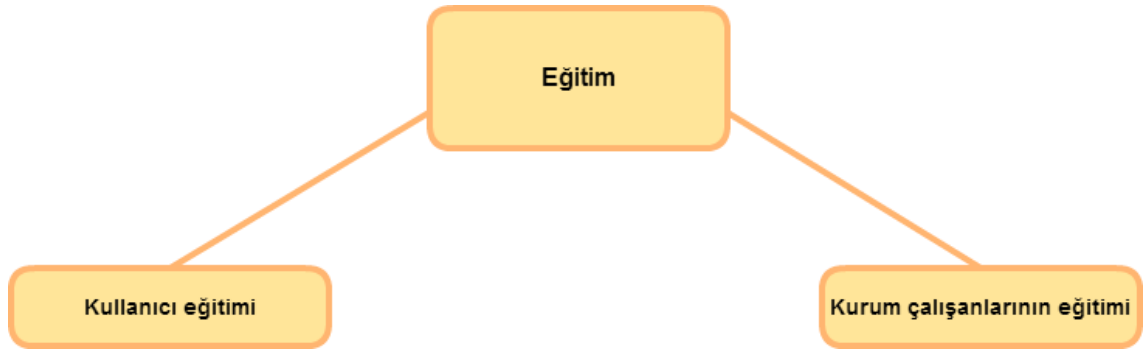
Teknoloji standartları bileşeninde yer alan donanım gereklilikleri kaynakların dijital ortama aktarılması için ihtiyaç duyulan araçları içermektedir. Modelin kurum analizi aşamasındaki bileşenler (özellikle koleksiyon analizi ve kullanıcılar) doğrultusunda belirlenen çıktı özellikleri kullanılacak ekipmanın seçiminde etkili olmaktadır. Araştırmamızdaki bulgulara da kurumların teknik yönergelerde çıktı formatlarına daha çok yer verdikleri görülmektedir.

Koleksiyona ve kullanıcı beklentilerine uygun donanımın sağlanmasının yanı sıra dijitalleştirme ve dijital koruma sürecinde uygulanacak olan teknikler de önemli bir alt bileşendir. Burada kaynakların fiziksel özellikleri ve genel durumları göz önüne alınarak tarama işlemi sonucunda üretilcek kopyaların istenen kalitede olması için uygun ısı ve ışıklandırma koşullarının oluşturulması, renk ve fon düzenlemeleri ve çözünürlük oranları gibi tarama sürecine yönelik işlemler yapılır.

Yazılımla ilgili gerekliliklerde ise kaynakların sunum ve koruma kopyalarına yönelik farklı formatlarda çıktılar oluşturulmaktadır. Araştırmamızdaki kurumlarda da sunum ve koruma için ayrı kopyaların üretildiği görülmektedir. Bu bölümde önemli olan sunum kopyalarında orijinal kopyadan bazı özellikler düşürülerek sunum yapıyorsa bu bilginin kullanıcıya verilmesidir (IFLA, 2015). Ayrıca üretilen çıktılarının kalitesinin dijital kopyaların koruma ve sunum süreçlerinde sürekliliği sağladığının da göz önüne alınması gerekir. Diğer yandan bütün bu süreçlerin planlanmasında kurum çalışanlarının ve profesyonellerin bulunması konuyla ilgili doğru kararların alınmasında etkili olmaktadır.

4.2.3. Eğitim

Dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında eğitim uygulamaları hem kullanıcılar hem de profesyoneller için ihtiyaç duyulan süreçlerden biridir. Bu doğrultuda çalışmamızda önerilen modelde yer alan eğitim bileşeni Şekil 17’de verilmiştir.

Şekil 17. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – eğitim

Kullanıcı eğitimi ve kurum çalışanlarının eğitimi alt bileşenlerinden oluşan eğitim sürecinde dijitalleştirme ve dijital koruma modelinde yer alan insan kaynakları ve kullanıcı unsurları ilişkili bir yapıdadır. Bu doğrultuda dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarıyla geliştirilen hizmetlerin tanıtımı kullanıcıların konuyla ilgili farkındalıklarının sağlanması açısından önem taşımaktadır. Araştırmamızda analiz edilen kurumların hizmetlerini yaygınlaştırmaları için çalıştay ve panel gibi etkinlikler düzenlemeleri kullanıcı eğitimi örneği olarak gösterilebilir.

Kurum çalışanlarının eğitimi yeni hizmetlerin geliştirilmesi ve kurum çalışanlarının dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerinde daha bilinçli davranmalarını sağlamaktadır (Astle ve Muir, 2002; Lopatin, 2006). Bu doğrultuda dijitalleştirme ve dijital koruma eğitimleri, konuyla ilgili iş süreçlerinin bir parçasıdır (Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006). Kurum çalışanlarına verilen eğitimler ilgili süreçlerde yaşanan sorunların azalması açısından da önemlidir (Dahlström ve Doracic, 2009). Konuyla ilgili olarak üniversitelerde de dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerini içeren derslere yer verildiği bilinmektedir

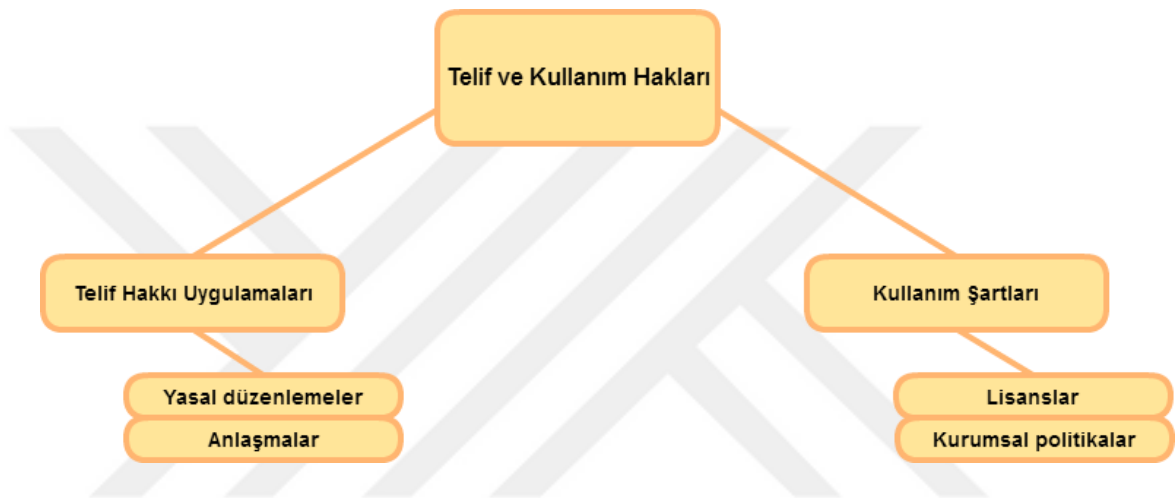
Kurum çalışanlarına verilecek eğitimlerde dikkate alınması gereken unsurlardan biri eğitimlerin verileceği zamandır. Bu bağlamda eğitimlerin çalışanların yoğun iş programına uygun bir zaman planlamasıyla verilmesi önemlidir (Jones ve Sandore, 2002). Konuyla ilgili olarak kurumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları özellikle son dönemlerde kısa eğitimler (tutorial) şeklinde web tabanlı olarak da hazırlanmaktadır.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarıyla ilgili eğitimlerin hem kurum çalışanları hem de kullanıcılar için süreklilik gösterecek bir yapıda planlanması konuyla ilgili yeniliklerin takip edilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu konuyla ilgili olarak

araştırmamızdaki bazı kurumlarda eğitimler süreklilyken bazılarında ise sadece yürütülen iş sürecine yöneliktir.

4.2.4. Telif ve Kullanım Hakları

Telif hakları ve kaynakların sahipliğine yönelik konular dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında en önemli süreçlerden biridir. Bu konuda kültürel bellek kurumlarında sorunlar yaşanmaktadır (Lopatin, 2006; IFLA, 2002; Astle ve Muir, 2002). Çalışmamızda önerilen modelde telif ve kullanım hakları bileşeni Şekil 18’de verilmektedir.

Şekil 18. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – telif ve kullanım hakları

Telif ve kullanım hakları dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kaynakların seçim sürecini ve mali koşulları etkileyen bir unsurdur (Waters, 2003; Muir, 2004). Araştırmamızdaki telif haklarıyla ilgili bulgular da bu durumu doğrulamaktadır.

Kaynakların dijitalleştirilmesi, yayımı ve tekrar kullanılması gibi konuların fikri mülkiyet ve gizlilik konularıyla bağlantılı olması söz konusu çalışmalarda yasal düzenlemeleri gerektirmektedir. Araştırmamızdaki bulgular bu konuda kurumlar arasında farklılıkların olduğunu yansıtmaktadır. Bu durumla ilgili olarak telif hakkıyla ilgili uygulamalarda yasal düzenlemelere ve hak sahipleriyle yapılan anlaşmalara göre hareket edilmesi, projelerde ve hizmet alımında kullanım şartlarına çok dikkat edilmesi gerekmektedir (IFLA, 2015).

Kullanım şartları konusunda kaynakların kullanımıyla ilgili lisans modellerinin ve kurumsal düzenlemelerin belirlenmesi önemlidir. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik politikalarda telif hakları dijitalleştirme sürecinin

gerçekleştirilmesiyle ilgili düzenlemeler veya dijital koruma çalışmalarına alınan kaynaklara yönelik süreç ve bilgilendirmeleri içermesi gereklidir.

Dijitalleştirme ya da dijital koruma çalışmaları sonrasında elde edilen çıktıların kullanımıyla ilgili bilgilendirmeler tanımlama alanlarıyla yapılmaktadır. Kurumların tanımlama alanlarını belirlerken haklarla ilgili alanları zorunlu alanlar olarak belirledikleri bilinmektedir. Ayrıca Europeana gibi uluslararası görünürlük sağlayan platformlarda da kullanım koşullarıyla ilgili bilgilendirmelerin eser bazında verilmesi bir gerekliliktir (Europeana, 2016). Bu yönüyle telif hakları bileşeninin modelin üstveri bileşeniyle de bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür.

Kullanım şartlarının belirlenmesi için kurumlar geliştirilmiş uluslararası geçerliliği olan lisans modellerinden faydalanmaktadır. Bu kapsamda Creative Commons lisanslarının yanı sıra kültürel miras ürünlerine yönelik RightsStatements.org lisansları da tercih edilebilmektedir. Diğer taraftan kurumların kaynakların kullanım koşullarını gösteren lisansları seçilebilmeleri için teknik araçlar geliştirilmiştir. Kurumlar bu araçlarda yer alan sorulara yanıt vererek koleksiyonları için uygun olan lisans modelini belirleyebilmektedir (Europeana Pro, 2015). Bunun dışında kurumlar kendi politikaları kapsamında da kullanım haklarını oluşturabilmektedir.

4.2.5. Erişim Yönetimi

Erişim yönetimi uygulamaları modelde verilen diğer bileşenlerle de bağlantılı olarak kaynakların dijitalleştirme ya da dijital koruma uygulamaları sonrasındaki kullanımıyla ilgili süreçleri içermektedir. Bu doğrultuda modelin erişim yönetimi bileşenindeki uygulamalar Şekil 19'da yer almaktadır.

Şekil 19. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – erişim yönetimi

Çalışmamızda önerilen model kapsamında erişim yönetimi uygulamalarında öncelikli olarak kurumların erişime sunacakları dijital kültürel miras ürünleri için kullanacakları platformların belirlenmesi gereklidir. Bu platformların belirlenmesinde teknik altyapıyla ilgili uygulamaların yanı sıra kurumsal altyapıya yönelik planlamalar da önem taşımaktadır. Kurumların bu kapsamda literatürdeki modellerde de belirtildiği gibi hangi etkileşim platformlarını ne düzeyde ve hangi amaca yönelik olarak kullanacaklarını önceden belirlemeleri erişim yönetimi uygulamaları açısından önemlidir. Araştırmamızdaki analizlere göre kurumların erişim yönetimi uygulamaları çeşitli faktörlere bağlı olarak belirlenmektedir. Bu kapsamda kurumların bazılarında her yerden erişime izin verilirken bazı kurumlarda kısıtlı erişim olanaklarının (belirli bir yerden erişim, üyelik ve ücretlendirme sistemi gibi) kullanıcılara sunulduğu görülmektedir. Diğer yandan kurumların erişim yönetimi uygulamalarında projelerin etkisi de bulunmakta, projede kullanılan koleksiyona proje amaçları çerçevesinde erişim sağlanabilmektedir. Kurumların erişim uygulamalarında kaynağın kullanıcılar tarafından kaydedilmesine yönelik özellikler genellikle daha az tercih edilmektedir. Ayrıca kurumların teknik yönergelerinde karşılıklı işlerlik ve ilgili platformlarla ilgili bilgilerin yer almaması erişimli yönetimiyle ilgili bir olumsuzluk olarak değerlendirilebilir. Konuyla ilgili olarak Türkiye’den Europeana gibi platformlara kaynak aktarımında sorunların yaşanması ve kurumların otomasyon sistemi gibi temel erişim sistemlerinde değişiklik yapmaları ve aktarılan kaynaklara yönelik bilgilerin yetersizliği etkileşim platformlarına yönelik önceden alınan kararlardaki eksiklikleri göstermektedir (Yılmaz, Külcü, Çakmak ve Ayaokur, 2015; Özel, 2014).

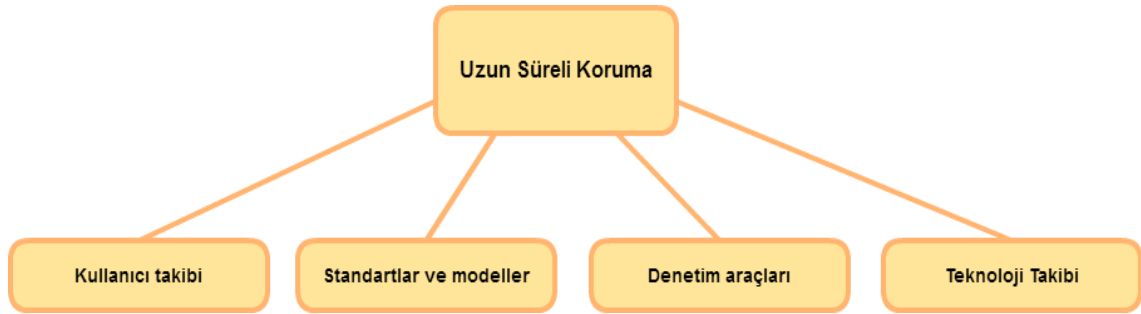
Dijitalleştirilen ve dijital koruma çalışmalarında kullanılan kaynaklara yönelik etkileşim platformlarında model önerimize göre kurumların makine ve kullanıcı etkileşimini göz önüne almaları söz konusu kaynakların görünürlüğü ve erişilebilirliğinin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Erişim yönetiminde makine etkileşimi kapsamında kurumların harmanlama protokolleri ve veri değişim formatı standartlarıyla uyumlu sistemler üzerinden kültürel miras ürünlerini sunmaları arama motorları ve diğer sistemlerle etkileşim açısından gereklidir. Ayrıca dijital kaynaklara yönelik bilgilerin sunumunda standartlara dayanan veri yapılarının kullanılması bu kaynaklara yönelik bilgilerin paylaşımını ve diğer veri kaynaklarıyla ilişkilendirilmesini sağlamaktadır.

Kullanıcı etkileşimi kapsamında ise kurumlarda kaynaklara yönelik erişim kısıtlamalarıyla ilgili yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Araştırmamızdaki kurumlarda üyelik ve ücretlendirme sistemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Kullanıcılara sunulan olanaklar genellikle tek yönlü bir yapıda, yalnızca kaynağın belirli bölümlerinin künye bilgilerinin web sayfası aracılığıyla gösterimi şeklindedir. Ancak konuyla ilgili olarak dijital kültürel miras ürünlerinin sosyal medya araçları üzerinden de erişime sunulmasına yönelik örnekler bulunmaktadır. Buna göre kurumların kullanıcı kitlelerini takip etmeleri, kullanıcılar tarafından kabul edilebilir uygulamalar gerçekleştirmeleri ve kaynakların kullanımlarıyla ilgili bütün süreçleri belirtmeleri etkileşim açısından önemlidir.

Erişim yönetimi uygulamalarında etkileşim platformlarının belirlenmesinin yanı sıra bu platformlar üzerinden gerçekleştirilecek uygulamalara yönelik güvenlik önlemleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

4.2.6. Uzun Süreli Koruma

Uzun süreli koruma kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki öncelikli amaçlarından biridir. Bu kapsamda modelde uzun süreli koruma bileşeniyle ilgili ayrıntılar Şekil 20'de yer almaktadır.

Şekil 20. Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modeli – uzun süreli koruma

Uzun süreli koruma işlemleri süreç olarak kaynakların kullanılabilirliğinin sürdürülmesine dayandığından kullanıcıların takibi bu aşama için de önem taşımaktadır. Bu doğrultuda koruma koşulları ve orijinal kopyaya yönelik uygulamalar da dâhil olmak üzere kullanıcı beklentilerinin belirlenmesi kültürel bellek kurumları açısından bir gerekliliktir.

Uzun süreli koruma uygulamaları kurumun altyapısıyla bağlantılı olarak kaynakların özgünlüğü ve kalıcılığını sağlamak için maliyet ve insan kaynağı gerektiren süreçleri içermektedir. Bu kapsamda kültürel bellek kurumlarına rehberlik edecek çeşitli modeller (Dijital Koruma Yaşam Döngüsü Modeli, Açık Arşiv Bilgisi Sistemi Modeli gibi) ve standartlar (ISO 14721:2012, ISO 16363:2012, ISO16919:2014 gibi) geliştirilmiştir. Diğer yandan yasal düzenlemelerle de kültürel miras ürünlerini belirleme ve muhafaza etme gibi konulara değinilmektedir.

Kurumların dijital ortama aktardıkları kaynakları ve bu kaynakların depolandıkları ortamı denetlemeleri dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının sürdürülebilirliği için önemlidir. Bu kapsamda dijital korumaya yönelik modellerde ve güvenilir dijital arşivler/kütüphaneler oluşturmaya yönelik çalışmalarda kontrol listeleri geliştirilmiştir (DCC, 2014). Konuyla ilgili olarak kurumların risk analizleri yapmaları, felaket kurtarma planları oluşturmaları da önemlidir. Söz konusu planlamalar ve ölçümler kurumların dijital koruma süreçlerinde hangi durumlarda hangi tekniklerin kullanılacağına belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu uygulamaların politikalarda yer alması araştırmamızdaki analizlerde kurumların farkındalık düzeylerinin düşük olduğu dijital koruma teknikleri kullanımını da etkileyecektir.

Uzun süreli koruma uygulamaları altyapı ve güvenlikle de bağlantılıdır. Bu doğrultuda teknik altyapı süreçlerindeki depolama uygulamaları (dijital kopyaların farklı yerlerde

saklanması yönelik girişimler gibi), kullanılan formatlar, standartlar ve ekipman kaynakların dijital ortamdaki kalıcılığını etkilemektedir. Kurumlar bu konuda göç ve koruma stratejileri de oluşturmaktadır (CCSDS, 2012).

4.3. POLİTİKA MODELİNİN UYGULANMASI

Çalışmamızda kültürel bellek kurumları için önerilen dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modelinin üçüncü bölümü politikanın uygulanmasıdır. Bu bölümde uygulamalar “dijitalleştirme ve dijital koruma işlemleri” ve “değerlendirme/geribildirim” süreçlerini içermektedir.

4.3.1. Dijitalleştirme ve Dijital Koruma İşlemleri

Dijitalleştirme ve dijital koruma işlemleri modelin kurum analizi ile karar verme ve planlama bölümlerindeki süreçlerin gerçekleştirilmesini içermektedir. Bu doğrultuda kurum analizi bölümünde belirtilen çalışmalar yapılarak mevcut olanaklar belirlenir. Ayrıca bu çalışmalarla kurumda iyileştirilmesi gereken konular ve ihtiyaçlar da ortaya çıkarılır.

Modelin bir diğer bölümü olan karar verme ve planlama bölümü dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki süreçlerin nelere dikkat edilerek gerçekleştirileceğini göstermektedir. Genel bir ifadeyle karar verme ve planlama bölümü kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının neler olduğunu gösteren bölümdür. Burada kurumlar verecekleri kararlar ile sürecin nasıl yürütüleceğini ve süreç sonrasında ortaya çıkacak ürün ve hizmetlerin niteliğini belirlemektedir. Modelin bu bölümünde verilen kararlar ve planlamalar doğrultusunda dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmaları gerçekleştirilir. Bu bölümde yapılan planlamalar çerçevesinde kurum içi ve dışı işbirlikleri yapılır. Diğer yandan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan ürün ve hizmetlerle kullanıcı ya da makine etkileşimi bu bölümde gerçekleşir.

4.3.2. Değerlendirme/Geribildirim

Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma işlemlerinin değerlendirilmesi gerçekleştirilen uygulamaların etkisinin belirlenmesi ve karşılaşılan sorunlara yönelik önlemlerin alınması için önemlidir. Bu süreçte dijitalleştirme ve dijital koruma sürecinin değerlendirilmesi, bu işlemler sonucunda ortaya çıkan ürün ve hizmetlerin etkililik düzeyinin analizi ve yaygınlaştırma çalışmaları bulunmaktadır.

Kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma işlemlerine yönelik değerlendirmeler modelin önceki bölümleri doğrultusunda planlanan süreçlerdeki sorunların ya da eksikliklerin tespit edilmesini sağlar. Bu değerlendirmeler sonraki uygulamalar için gerekli önlemlerin alınması açısından önemlidir.

Bu sürecin bir diğer bileşeni olan etki değerlendirmeleri de dijitalleştirme ve dijital koruma süreçleri sonucunda ortaya çıkan ürün ve hizmetlerle ilgili etkileşime yönelik geribildirim sağlamaktadır. Bu aşamada kurumların sistemlere ve kullanıcılara yönelik etkililik ölçümleri yapmaları, nicel analizlerin yanı sıra nitel analizlere de ağırlık vermeleri önerilmektedir (IFLA, 2015).

Kurumların bu aşamada dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerindeki çalışmaları yaygınlaştırma faaliyetleriyle (duyurular, haberler, bültenler ve bilimsel etkinliklerle) sunmaları kullanıcı farkındalığını artırmakla birlikte hizmetlere yönelik farklı görüşlerin toplanmasını da sağlamaktadır. Bu etkinlikler kullanıcıların dijitalleştirme ve dijital koruma süreçleriyle ilgili farkındalıklarını artırırken konuyla ilgili geribildirim almayı da sağlamaktadır. Araştırmamızdaki analizler de kurumların bu tür aktivitelerde bulunarak dijitalleştirme ve dijital korumaya dönük etki değerini artırma girişimlerinde bulunduklarını göstermektedir.

Modelin bu bileşeni kurumun mevcut durumunda ve planlama süreçlerinde değişikliklerin veya iyileştirmelerin yapılmasını sağlamaktadır.

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kültürel miras ürünlerinin yönetimi birden çok alanla bağlantılı karar verme ve uygulama süreçlerini içermektedir. Bu noktada kültürel bellek kurumları yasal ve idari düzenlemeler, kurumsal politikalar, teknolojik gelişmeler ve kullanıcı beklentileri doğrultusunda girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimler içerisinde kültürel miras ürünlerinin dijital ortama aktarılması ve bu ürünlerin dijital ortamda kalıcılığının sağlanması önemli bir yer tutmaktadır. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları olarak adlandırılan bu işlemler kültürel bellek kurumlarının toplumsal boyutta amaçlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Ancak bu işlemlerin gerçekleştirilmesinde birçok sorun yaşanabilmekte, kurumlar mali ve idari açıdan çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Özellikle bazı kültürel miras ürünlerinin doğası gereği bir daha kullanılamama riskinin bulunması dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının önceden planlanması kültürel bellek kurumlarının ilgili süreçleri daha etkin yönetmelerini sağlamaktadır. Kültürel bellek kurumlarının bu uygulamadaki süreçleri yapılandırılmaları ve başarılı bir şekilde yönetebilmeleri için uluslararası boyutta geçerliliği bulunan dijitalleştirme ve dijital koruma modelleri, rehberleri ve kontrol listeleri geliştirilmiştir. Diğer taraftan kültürel bellek kurumları da sahip oldukları kültürel miras ürünlerine yönelik dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için politika belgeleri oluşturarak ilgili süreçlerin yönetimini sürdürülebilir ve süreklilik gösteren bir boyuta taşımaktadır. Bu politikalar kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki her süreci ayrıntılarıyla açıklayarak yapılacak çalışmalar hakkında bilgi vermekte ve süreçlerin şeffaf bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır. Bazı kültürel bellek kurumlarının söz konusu politikaları web sayfası üzerinden erişime sunması kullanıcıların da konuyla ilgili süreçler hakkında bilgi edinmesine imkân tanımaktadır.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kültürel miras ürünlerinin yönetimiyle ilgili olarak idari ve yasal düzenlemeler geliştirilmiştir. Ancak bu düzenlemeler genellikle kültürel miras ürünlerinin tespit edilmesi, korunması ve kullanımı odağında yapılandırılmıştır. Yayımlanan kalkınma planlarında da kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirilmesi ve dijital koruma uygulamaları dolaylı olarak yer alırken son dönemlerde yayımlanan bilgi toplumu stratejisi eylem planlarında konu daha çok doğrudan ele alınmıştır. Ayrıca genel olarak yazma eser odaklı bir koleksiyon yapısının bulunduğu

Türkiye’de dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki süreçlerde sorunlar yaşanmaktadır.

Çalışmamız kapsamında Türkiye’de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını betimlemek amacıyla kütüphane, arşiv ve müzelerden oluşan 14 kurum analiz edilmiştir. Bu analizler kurumların yalnızca kültürel miras ürünlerine yönelik dijitalleştirme uygulamalarıyla sınırlandırılmıştır. Belge yönetimi uygulamaları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Analiz sonuçları kurumların karar verme süreçlerinde öncelik verdikleri unsurları ortaya koymuştur. Buna göre kurumlar karar verme aşamalarında dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerine göre farklı unsurlara öncelik vermektedir. Bu doğrultuda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının başlatılmasında ve planlanmasında kurum içi çalışanların görüşleri öne çıkarken kullanıcı etkileşimine yönelik konularda (örneğin otomasyon sistemi seçimi) kurum dışı bilgi kaynaklarına yönelinmektedir.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurumlar mali kaynaklarla ilgili konularda farklı yaklaşımlar göstermektedir. Bu kapsamda kurumların bir bölümünde mali kaynaklar süreklilik gösterecek bir yapıda planlanmaktadır. Bazı kurumlarda ise dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarıyla ilgili ihtiyaçların farkedilme durumu mali kaynakların oluşturulmasında belirleyicidir. Bu sonuçlar araştırmamızda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını mali açıdan sürdürülebilir görmeyen kurumların olduğunu göstermektedir.

Kurumların bir bölümünde dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarıyla ilgili sorumluluklar genellikle bu işlemlere yönelik olarak oluşturulan birimlere aittir. Kurumların bu çalışmalarla ilgili birimler oluşturmaları dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının sürdürülebilir bir boyutta algılandığını göstermektedir. Ayrıca bu uygulamalar kurumların konuyla ilgili insan kaynakları açısından da önemlidir. İnsan kaynaklarıyla bağlantılı bir süreç olan eğitim uygulamalarında ise kurumların bazılarında iyileştirmelere ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçlar eğitimlerin süreklilik gösterecek bir düzende yapılandırılmasına yöneliktir.

Kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki önemli bileşenlerden biri koleksiyondur. Bu doğrultuda araştırmamızda elde edilen sonuçlara göre telif haklarıyla ilgili uygulamalar dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılan kaynakları etkilemektedir. Ayrıca kurumların bazıları uygulamalarda kullanılacak kaynaklara yönelik seçim ve ayıklama işlemleri yapmamakta ya da bu süreçlerin içinde yer almamaktadır. Bu durum dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının söz konusu kurumlarda sürekliliği olmayan uygulamalar olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra kurumların önemli bir bölümünde dijitalleştirilen kaynakların kullanım haklarıyla ilgili bilgilendirmelerde eksiklikler bulunmaktadır.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurumların hazırladıkları teknik yönergelerin içeriğinde mobil platformlara uyum, yazılımlar ve harmanlama/karşılıklı işlerlik protokolleri çok fazla yer almamaktadır. Buda kurumların dijitalleştirdikleri kaynakların görünürlüğüyle ilgili olumsuz bir durumdur. Sonuçlar ayrıca dijital ortama aktarılan materyallerin tanımlanması süreçlerinde dijitalleştirme uygulamalarıyla bütünlük bir işleyişte olmayan kurumların olduğunu da ortaya koymaktadır. Kültürel bellek kurumlarının dijital kaynaklara yönelik erişim uygulamalarında birden çok unsurun etkisi bulunmaktadır. Bu uygulamalar kurumdan kuruma değiştiği gibi kurum içerisinde koleksiyon bazında da değişiklik gösterebilmektedir. Sonuçlara göre uygulamalardaki bu farklılıklara paydaşlar, kurum içi düzenlemeler, dijitalleştirme projesinin amaç ve kapsamı gibi unsurlar neden olmaktadır.

Kültürel bellek kurumlarında sürdürülebilirlik kapsamında öne çıkan bileşenlerden biri uzun süreli korumadır. Bu konuyla ilgili olarak kurumların kaynakların orijinallerini kullandırma uygulamaları farklılık göstermektedir. Ayrıca kurumların bazılarında dijital kopyaların depolandığı ortamda bulunamaması gibi durumların yaşanması bu kurumların uzun süreli koruma uygulamaları kapsamında teknoloji takibi yapmaları ve denetim araçlarından (periyodik risk analizleri gibi) yararlanmaları gerektiğini yansıtmaktadır. Kurumlar genellikle birden fazla amaca yönelik kopya üretmekte, ancak dijital koruma tekniklerine yönelik farkındalık düzeyleri düşüktür.

Kültürel bellek kurumlarında gerçekleştirilen analiz sonuçları kurumların yaygınlaştırma faaliyetinde bulunduklarını göstermektedir. Diğer yandan, dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik etki değerlendirmeleri çoğunlukla nicel değerlendirmelere odaklanmaktadır. Etki değerlendirmelerinde kullanıcı araştırmalarına diğer analizlere

göre daha az yer verilmektedir. Ancak dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik rehberlerden hareketle kurumların nitel analizler de yapmaları gerekmektedir.

Sonuçlar kültürel bellek kurumlarında süreklilik içeren ve belirli zaman dilimlerinde güncellenen, durum belirleme ve planlama, karar verme, sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik süreçlerini kapsayan politikalara dijitalleştirme ve dijital koruma programlarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Ayrıca analiz sonuçlarından bazı kurumlarda bu politikaların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamasının yürütüldüğü dönemde ya da yürütüldükten sonra geliştirildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu analizler kurumların farklı özelliklerinin farklı bileşenlerde öne çıktığını göstermektedir. Buna göre araştırmamızdaki kurumlardan üniversiteler çoğunlukla açık erişimi destekleyen uygulamalarla öne çıkarken T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü yasal uygulamalarla dikkati çekmektedir. Buna karşın aynı bakanlığa bağlı birimler arasındaki farklı uygulamalar ise standart bir planlama aşamasına veya bir stratejiye ihtiyaç duyulduğunu ortaya koyan önemli bir göstergedir.

Kültürel bellek kurumlarının koleksiyonlarının görünürlüğünü artırmada ve gelişen teknolojiye uygun hizmetler vermelerinde dijitalleştirme ve dijital koruma programlarının önemli bir yeri vardır. Dijitalleştirme ve dijital koruma programları kültürel bellek kurumları için bilgi nesnelerinin yeniden kullanılmasını sağlamakla birlikte orijinal kopyaların korunmasına yönelik bir tedbirdir. Bu çerçevede modeller, yasal düzenlemeler, raporlar, rehberler ve bilimsel etkinlikler kültürel bellek kurumları için yol gösterici araçlardır. Kültürel bellek kurumları bu araçlardan faydalanarak dijitalleştirme ve dijital koruma programlarını geliştirdikleri politika belgeleriyle yapılandırmaktadır. Aynı zamanda, kültürel bellek kurumları geliştirdikleri politikalarla dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında uygulanan süreçlere yönelik bağlayıcılığı bulunan bir belgeye de sahip olmaktadır.

Çalışmamızda konuyla ilgili literatür, rehberler ve geliştirilen modeller ve analiz sonuçlarından hareketle kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarını geliştirirken dikkate almaları gereken süreçleri içeren bir model önerilmiştir. Bu model kapsamında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının planlanması ve bu uygulamalardaki karar verme aşamaları ayrıntılandırılmaktadır. Modelde kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları öncesinde mevcut kaynaklarını (koleksiyon, bütçe, kullanıcı, insan kaynakları, altyapı, amaçlar) analiz etmeleri ve bu analizlere göre dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını planlamaları önerilmektedir. Modelin ikinci

bölümünde yer alan karar verme ve planlama süreçleri kurumların mevcut kaynaklarını kullanarak gerçekleştirecekleri uygulamaları içermektedir. Bu uygulamalar sonucunda ortaya çıkan ürünler ve hizmetlerle de kurumun mevcut kaynaklarında değişikliklerin olması muhtemeldir. Bu noktada modelin bir döngüyü temsil ettiği ve dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının da kültürel bellek kurumlarının kaynaklarını (koleksiyon, insan kaynağı, kullanıcı, bütçe, altyapı ve amaçlar kapsamında) etkilediğini söylemek mümkündür.

Modelin ilk bölümü kurumun mevcut olanaklarını ve yapısının analizine dayanmaktadır. Bu bölümdeki süreçler dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında bir ön çalışma niteliğindedir. Bu bölümde kurumsal amaç ve ihtiyaçların belirlenmesine, koleksiyondaki kaynak türlerine ve kaynakların durumlarına, mali koşullara, insan kaynaklarına, altyapı olanaklarına ve hedef kitleye yönelik tespitlerin yapılması önemlidir. Bu tespitler kurumların dış kaynaklanma süreçlerine, kullanılacak ekipmana, altyapı koşullarına ve teknik konulara karar vermelerine yardımcı olmaktadır.

Modelin karar verme ve planlama bölümü bir önceki bölümde yapılan ön çalışmalara bağlı olarak dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının nasıl gerçekleştirileceğinin belirlenmesini kapsamaktadır. Bu bölümdeki süreçler kültürel bellek kurumlarının aşağıdaki konulara karar vermelerini sağlamaktadır.

- Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının kurum içerisinde mi yoksa kurum dışında mı gerçekleştirileceği,
- İnsan kaynaklarının nasıl kullanılacağı,
- Eğitim planlamalarının nasıl olacağı,
- Uygulamalarda kullanılacak koleksiyonun nasıl belirleneceği,
- Hangi donanım, yazılım ve standartların (tanımlama ve teknik) tercih edileceği,
- Çıktıların özelliklerinin neler olacağı,
- Dijitalleştirme süreçleri sonrasında kaynaklara erişim sağlanacağı,
- Uzun süreli koruma uygulamalarının neler olacağı.

Modelin birinci ve ikinci bölümlerindeki bileşenler doğrultusunda yapılması planlanan çalışmalar modelin üçüncü bölümünde yapılır. Bu bölümdeki uygulamaların tamamı önceki bölümlerdeki kararlara ve olanaklara dayanmaktadır. Uygulama bölümünde önemli olan konulardan biri değerlendirme/geribildirim almaya yönelik çalışmalardır. Bu çalışmalar dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının etkililiğinin, süreçlerdeki

sorunların belirlenmesini sağlamak ve kurumun mevcut kaynaklarında değişikliklere neden olmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen uygulamaların güçlü ve zayıf yanlarının belirlenmesi sonraki uygulamaların planlanması ve bu uygulamalar için yeni olanakların yaratılması açısından önemlidir. Değerlendirme çalışmaları aynı zamanda yeniliklerin takip edilmesi ve kurumdaki ilgili süreçlere adaptasyonu açısından da gereklidir.

Çalışmamızda elde edilen sonuçlar çerçevesinde Türkiye’de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik geliştirilen öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Öncelikle kurumlar dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modelindeki bölümleri ve bileşenleri de kapsayan yazılı bir politika geliştirmeli ve bu politikayı belirli zaman aralıklarında gözden geçirmelidir. Geliştirilen bu politika kurumdaki diğer ilgili olabilecek politikalarla ilişkilendirilmelidir.
- Kültürel bellek kurumlarında kültürel miras ürünlerinin korunmasının ve erişilebilirliğinin etkinliği için dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları kullanıcı merkezli ve sürdürülebilir bir yaklaşımla yürütülmelidir. Politikaların oluşturulmasında da bu yaklaşım göz önüne alınmalıdır.
- Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları bütünsel bir bakış açısıyla planlanmalı, kurumun tüm birimleriyle birlikte yasal düzenlemelere uygun kurum kültürü ve kimliğini temsil edecek yaklaşımlarda bulunulmalıdır.
- Politika belgeleri uygulamalara temel oluşturan belgeler olarak görülmeli ve dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik uygulamalar politika belgesine göre belirlenmelidir.
- Kültürel bellek kurumları diğer politikalarla birlikte benimsedikleri ilkeleri ve uygulamaları web sayfaları gibi platformlarda yayınlayarak hizmet verdikleri her konuyla ilgili yaklaşımlarını kullanıcılarıyla paylaşmalıdır.

Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik politikaların yapılandırılması bu süreçlerde sorun yaşanmayacağı anlamına gelmemektedir. Ancak belirli bir politikaya göre hareket edilmesinin daha az sorun yaşanmasını ve kurumsallaşmayı sağlayacağını göz önünde bulundurmak gerekir. Çalışmamızda da kültürel bellek kurumlarının kültürel miras ürünlerine yönelik dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanabilecekleri veya kendi uygulamalarına göre uyarlayabilecekleri bir ilkeler Ek 2’de sunulmaktadır.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında geliştirilen politikaların kurumsal uygulamalarla test edilmesi ve etki değerlendirmelerinin yapılması hem uygulamalar hem de politikanın güncellenmesi açısından değer taşımaktadır. Ayrıca dijitalleştirme ve dijital koruma uygulayan kurumlardaki süreçlerin belirli dönemlerde durum çalışmalarıyla betimlenmesi (kullanılan teknoloji, bilgi mimarisi, kullanılabilirlik testleri ve üstveri kalitesi) sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Söz konusu çalışmaların planlanmasında ise dijitalleştirme ve dijital koruma politikası bir gerekçe ya da dayanak noktası olarak yer almalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. ve Ünsal, D. (Yay. haz.). (2012). *Kültürel miras yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Anameriç, H. (2014). Arşiv malzemesi türleri ve organizasyonu: Tanımlama ve koruma. *ÜNAK 2014 Kültürel Mirasın ve Kültürel Bellek Kurumlarının Yönetimi Kongresi*'nde sunulan bildiri. İstanbul: DAGM.
- Anbu, K. J. P. ve Chibambo, M. L. N. (2009). Digital preservation: issues and challenges. *Trends in Information Management*, 5(1), 42–58.
- Archives New Zealand Government Record Keeping Group. (2005). *S-6 ARchiveS New Zealand's Standard for digitising non-electronic records for recordkeeping purposes and retention of non-electronic records in electronic form only*. Yeni Zelanda: Archives New Zealand.
- Association of Research Libraries. (2010). *Principles to guide vendor/publisher relations in large scale digitization projects of special collections materials*. 6 Mayıs 2016 tarihinde http://www.arl.org/storage/documents/publications/principles_large_scale_digitization.pdf adresinden erişildi.
- Asogwa, B. E. (2011). Digitization of archival collections in Africa for scholarly communication: Issues, strategies, and challenges. *Library Philosophy and Practice*. 13 Mart 2014 tarihinde <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/651> adresinden erişildi.
- Assmann, J. (1988). Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität. J.Assmann ve T. Hölscher (Yay. haz.) *Kultur und Gedächtnis* içinde (s. 9-19). Frankfurt: Suhrkamp.
- Assmann, J. (1992) *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: Beck.
- Astle, P.J. ve Muir, A. (2002). Digitization and preservation in public libraries and archives. *Journal of Librarianship and Information Science*, 34(2), 67-79.

- Atılğan, D. (2001). Yazma eserlerin bilgisayar ortamına aktarılması ve hizmete sunulması: DTCF Kütüphanesi deneyimi. *Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı* içinde (s.155-159). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Barace, I. (2008). *Questionnaire design: how to plan, structure and write survey material for market research (2.bs.)*. Birleşik Krallık: Kogan Page.
- Bašić, J., Hasenay, D. ve Krtalić, M. (2010, 25-27 Ocak). What is worth of digitizing: the selection criteria. *BOBCATSSS 2010 Conference: Bridging the digital divide: libraries providing access for all?* konferansında sunulan bildiri. Parma: Università degli Studi di Parma. 23 Aralık 2011 tarihinde http://dspace-unipr.cilea.it/bitstream/1889/1283/1/Basic_paper.pdf adresinden erişildi.
- Baş, T. (2013). *Anket nasıl hazırlanır?*. Ankara: Seçkin.
- Bayram, N. (2004). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi*. İstanbul: Ezgi.
- Beagrie, N. (2004). The Continuing access and digital preservation strategy for the UK Joint Information Systems Committee (Jisc). *D-Lib Magazine*, 10(7/8). 17 Nisan 2015 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/july04/beagrie/07beagrie.html> adresinden erişildi.
- Beagrie, N., Rettberg, N. ve Williams, P. (2008, 28-30 Ekim). Digital preservation policy: a subject of no importance?. *IPRES 2008*'de sunulan bildiri. 19 Ekim 2011 tarihinde http://www.bl.uk/ipres2008/presentations_day1/01_Beagrie.pdf adresinden erişildi.
- Beagrie, N., Semple, N., Williams, P. ve Wright, R. (2008). *Digital preservation policies study: Part 1: Final report October 2008*. Londra: Jisc.
- Becker, C., Kulovits, H., Guttenbrunner, M., Strodl, S., Rauber, A. ve Hofman, H. (2009). Systematic planning for digital preservation: evaluating potential strategies and building preservation plans. *International Journal on Digital Libraries*, 10(4), 133-157.

Becker, C., Kulovits, H., Rauber, A. ve Hofman, H. (2008). *Plato: A service oriented decision support system for preservation planning*. 12 Mart 2016 tarihinde <http://www.ifs.tuwien.ac.at/~becker/pubs/becker-plato-jcdl2008.pdf> adresinden erişildi.

Becker, C. ve Rauber, A. (2011). Preservation decisions: terms and conditions apply: challenges, misperceptions and lessons learned in preservation planning. *ACM/IEEE Joint Conference on Digital Libraries (JCDL 2011)* içinde. 17 Şubat 2015 tarihinde http://www.ifs.tuwien.ac.at/~becker/pubs/becker_jcdl2011.pdf adresinden erişildi.

Bia, A., Munoz, R. ve Gomez, J. (2010). DiCoMo: the digitization cost model. *International Journal on Digital Libraries*. 11(2), 141-153.

Bilgi Kaynaklarının Sayısallaştırılmasında Standartlar ve İşbirliği Çalıştayı. (2010). 2 Aralık 2012 tarihinde http://www.istanbulkutuphaneci.org/sites/default/files/SONUC_BILDIRGESI.pdf adresinden erişildi.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). *T.C. Resmi Gazete*, 27958, 8 Haziran 2011.

Blue Ribbon Task Force on Sustainable Digital Preservation and Access. (2010). *Sustainable economics for a digital planet: ensuring long-term access to digital information*. 17 Nisan 2015 tarihinde http://brtf.sdsc.edu/biblio/BRTF_Final_Report.pdf adresinden erişildi.

Bogus, I., Blood, G., Dale, R. L., Leech, R. ve Mathews, D. (2013). *Minimum digitization capture recommendations*. Chicago: The Association for Library Collections and Technical Services.

British Library. (2013). *British Library digital preservation strategy: 2013-2016*. Londra: British Library.

CCSDS. (2012). *Reference Model for Open Archival Information System (OAIS)*. Washington, DC: CCSDS Secretariat.

Chapman, S. (2000). Considerations for project management. M.Sitts (Yay. haz.), *Handbook for digital projects: a management tool for preservation and access* içinde Andover: Northeast Document Conservation Center. 13 Ocak 2014 tarihinde <http://www.nedcc.org/assets /media/documents/dman.pdf> adresinden erişildi.

Chowdhury, G. G. ve Chowdhury, S. (2003). *Introduction to digital libraries*. Michigan: University of Michigan

Clerason, T. (2006). *NEDCC survey and colloquium explore digitization and digital preservation policies and practices*. 18 Ekim 2011 tarihinde <http://www.nedcc.org/resources/digital/downloads/surveyexplorearticleetc.pdf> adresinden erişildi.

Coyle, K. (2006). Mass digitization of books. *The Journal of Academic Librarianship*, 32(6), 641-645.

Çakmak, T. ve Özel, N. (2013). Dijital varlık yönetimi ve bilgi hizmetleri. *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi Bildiriler* içinde (cilt II, s. 571-576). Ankara: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü.

Çakmak, T. ve Yılmaz, B. (2012). Türkiye’de kültürel bellek kurumlarındaki dijitalleştirme çalışmalarının düşünce özgürlüğü bağlamında değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 418-436.

Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu. (2012). *T.C. Resmi Gazete*, 28219, 29 Şubat 2012.

DCC. (2014). *DCC Curation Lifecycle Model*. 17 Mart 2015 tarihinde <http://www.dcc.ac.uk/resources/curation-lifecycle-model> adresinden erişildi.

DPC. (2014). *Digital preservation issues*. 10 Şubat 2014 tarihinde <http://www.dpconline.org/advice/preservationhandbook/digital-preservation/preservation-issues> adresinden erişildi.

- DPOE Curriculum. (2012a). *Identify*. 17 Nisan 2015 tarihinde <http://www.digitalpreservation.gov/education/videos/identify.html> adresinden erişildi.
- DPOE Curriculum. (2012b). *Select*. 17 Nisan 2015 tarihinde <http://www.digitalpreservation.gov/education/videos/select.html> adresinden erişildi.
- DPOE Curriculum. (2012c). *Store*. 17 Nisan 2015 tarihinde <http://www.digitalpreservation.gov/education/videos/store.html> adresinden erişildi.
- DPOE Curriculum. (2012d). *Protect*. 17 Nisan 2015 tarihinde <http://www.digitalpreservation.gov/education/videos/protect.html> adresinden erişildi.
- DPOE Curriculum. (2012e). *Manage*. 17 Nisan 2015 tarihinde <http://www.digitalpreservation.gov/education/videos/manage.html> adresinden erişildi.
- DPOE Curriculum. (2012f). *Provide*. 17 Nisan 2015 tarihinde <http://www.digitalpreservation.gov/education/videos/provide.html> adresinden erişildi.
- Dahlström, M. ve Doracic, A. (2009). Digitization education: courses taken and lessons learned. *D-Lib Magazine*, 15(3/4). 17 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/march09/dahlstrom/03dahlstrom.html> adresinden erişildi.
- Dalbello, M. (2004). Institutional shaping of cultural memory: digital library as environment for textual transmission. *Library Quarterly*, 74(3), 265-299.
- Deegan, M. and Tanner, S. (2002) *Digital futures: Strategies for the information age*. Londra: Library Association Publishing.
- Depeli, G. (2010). Görsellik ve kültürel bellek ilişkisi: Göçmenin evi. *Kültür ve İletişim*, 13(2), 9-39.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006a). *Bilgi toplumu stratejisi (2006-2010)*. Ankara Devlet Planlama Teşkilatı. 14 Mayıs 2014 tarihinde http://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/bilgitoplumustratejisi_22062006.pdf adresinden erişildi.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006b). *Bilgi toplumu stratejisi eylem planı (2006-2010)*. Ankara Devlet Planlama Teşkilatı.

Digital Library Federation. (2002). *DLF endorsement for framework of guidance for building good digital collections*. 13 Şubat 2014 tarihinde <http://old.diglib.org/standards/imlsframe.htm#top> adresinden erişildi.

Digital Preservation Coalition. (2012). *Digital preservation handbook*. 12 Ağustos 2015 tarihinde <http://www.dpconline.org/advice/preservationhandbook/institutionalstrategies> adresinden erişildi.

Digital Preservation Management. (2014). *Digital preservation*. 16 Mart 2015 tarihinde <http://www.dpworkshop.org/dpm-eng/terminology/preservation.html> adresinden erişildi.

DigitalNZ. (2014). *Digital content life cycle*. 12 Mart 2015 tarihinde <http://makeit.digitalnz.org/> adresinden erişildi.

digitisation.eu. (2013). *An Introduction to mass digitisation of text*. 8 Ocak 2014 tarihinde <http://bit.ly/z1LTY9> adresinden erişildi.

Digitize. (2013). 12 Şubat 2014 tarihinde <http://www.merriam-webster.com/dictionary/digitize> adresinden erişildi.

ENUMERATE. (2013). *Enumerate in the past*. 16 Nisan 2015 tarihinde <http://www.enumerate.eu/> adresinden erişildi.

ERPA Guidance. (2003). *Digital preservation policy tool*. 26 Haziran 2015 tarihinde <http://www.erpanet.org/guidance/docs/ERPANETPolicyTool.pdf> adresinden erişildi.

Ebdon, R. ve Gould, S. (Yay. haz.) (1999). *IFLA/UNESCO survey on digitisation and preservation*. 12 Ocak 2014 tarihinde <http://www.ifla.org/files/assets/pac/ipi/ipi2%20vers2.pdf> adresinden erişildi.

Envanter.gov.tr. (2016). 12 Şubat 2016 tarihinde <http://envanter.gov.tr/> adresinden erişildi.

Europeana. (2016). *Europeana Data Model – Mapping Guidelines v2.3*. 12 Mayıs 2016 tarihinde http://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Share_your_data/Technical_requirements/EDM_Documentation/EDM_Mapping_Guidelines_v2.3_042016.pdf adresinden erişildi.

Europeana Pro. (2015). *The Europeana Rights Statement Selection Tool*. 15 Mayıs 2016 tarihinde <http://pro.europeana.eu/page/the-europeana-rights-statement-selection-tool> adresinden erişildi.

Eymen, U. E. (2007). *SPSS 15.0 veri analiz yöntemleri*. 16 Haziran 2015 tarihinde www.istatistikmerkezi.com adresinden erişildi.

Fabunmi, B. A., Paris, M. ve Fabunmi, M. (2006). Digitization of library resources: challenges and implications for policy and planning. *International Journal of African & African American Studies*, 5(2), 23-36.

Federal Agencies Digitization Guidelines Initiative. (2009). *Digitization activities: Project planning and management outline version 1.0*. 8 Şubat 2014 tarihinde <http://www.digitizationguidelines.gov/guidelines/DigActivities-FADGI-v1-20091104.pdf> adresinden erişildi.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. (1951). *T.C. Resmi Gazete*, 7981, 13 Aralık 1951.

Granger, S. (2000). Emulation as a digital preservation strategy. *D-Lib Magazine*, 6(4). 10 Ocak 2014 tarihinde www.dlib.org/dlib/october00/granger/10granger.html adresinden erişildi.

Güncel Türkçe Sözlük. (2014). *Bellek*. 10 Ocak 2014 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.539239b92b1381.65690773 adresinden erişildi.

Hampson, A. (1998). Managing a digitisation project. *Managing Information*, 5, 25-32.

Harvey, R. (2005). *Preserving digital materials* (Birinci Basım). Berlin: De Gruyter Saur.

Hedstrom, M. (1998). Digital preservation: a time bomb for digital libraries. *Computers and the Humanities*, 31, 189-202.

Hedstrom, M. (2001). Digital preservation: problems and prospects. *DLJournal*, 20. 15 Aralık 2015 tarihinde http://www.dl.slis.tsukuba.ac.jp/DLjournal/No_20/1-hedstrom/1-hedstrom.html adresinden erişildi.

Hirtle, P. B. (2002). The impact of digitization on special collections in libraries. *Libraries & Culture*, 37(1), 42-52.

Hjerppe, R. (1994). A framework for the description of generalized documents. *Advances in Knowledge Organization*, 4, 173-180.

Hjørland, B. (2000). Documents, memory institutions and information science. *Journal of Documentation*, 56(1), 27-41.

Holley, R. (2004). Developing a digitisation framework for your organisation. *The Electronic Library*, 22(6), 518-522.

Holtorf, C. (t.y.). *Cultural memory*. 17 Şubat 2014 tarihinde <https://tspace.library.utoronto.ca/citd/holtorf/2.0.html> adresinden erişildi.

Houston, A. (2004). *Anket hazırlama kılavuzu*. İstanbul: Kalite.

ICOM. (2016). ObjectID. 12 Mayıs 2016 tarihinde <http://archives.icom.museum/objectid/> adresinden erişildi.

IFLA. (2002). *Guidelines for digitization projects: for collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives*. 19 Ekim 2011 tarihinde <http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf> adresinden erişildi.

IFLA (2015). *Guidelines for planning the digitization of rare book and manuscript collections*. Den Haag: IFLA.

IFLA Trend Report (2013). 13 Aralık 2014 tarihinde <http://trends.ifla.org/> adresinden erişildi.

IMLS. (2002). *Status of technology and digitization in the Nation's museums and libraries: 2002 Report*. Washington, DC: Institute of Museum and Library Services.

IMLS. (2006). *Status of technology and digitization in the nation's museums and libraries*. Washington, DC: Institute of Museum and Library Services

INDICATE Projesi. (2012). *Amaçlar*. 12 Ekim 2013 tarihinde <http://www.indicate-project.eu/index.php?tr/1/home> adresinden erişildi.

ISO 14721. (2012). *ISO 14721: 2012 Space data and information transfer systems -- Open archival information system (OAIS) -- Reference model*. Cenevre: ISO.

ISO 16363. (2012). *ISO 16363: 2012 Space data and information transfer systems -- Audit and certification of trustworthy digital repositories*. Cenevre: ISO.

ISO 16919. (2014). *ISO 16919:2014 Space data and information transfer systems -- Requirements for bodies providing audit and certification of candidate trustworthy digital repositories*. Cenevre: ISO

İslam, S. (2011, Kasım). *Towards digitization: problems and prospects for the libraries of Bangladesh*. World Congress of Muslim Librarians and Information Scientists 2011 (WCOMLIS 2011), Malezya'da sunulan bildiri. 13 Şubat 2014 tarihinde <http://eprints.rclis.org/18536/1/towards%20digitization.pdf> adresinden erişildi.

Iwhiwhu, B.E. ve Eyekpegha, E.O. (2009). Digitization of Nigerian university libraries: From technology challenge to effective information delivery. *The Electronic Library*, 27(3), 529-536.

İnce, G. B. (2010). Medya ve toplumsal hafıza. *Kültür ve İletişim*, 13(1), 9-29.

Jisc. (2014). *Digital preservation policy study*. 13 Mart 2015 tarihinde <http://www.jisc.ac.uk/whatwedo/programmes/preservation/2008digprespolycystudy.aspx> adresinden erişildi.

- Jones, M. ve Beagrie, N., (2001). *Preservation management of digital materials, a handbook*. Londra: The British Library.
- Jones, R. A. (2008). A marathon not a sprint: Lessons learnt from the first decade of digitisation at the National Library of Wales. *Electronic Library and Information Systems*, 42(2), 97-114.
- Jones, T. ve Sandore, B. (2002). We don't know the first this about digitization: assessing the need for digitization training in Illinois. *RLG DigiNews*, 6(1). 12 Mart 2016 tarihinde <http://worldcat.org/arcviewer/2/OCC/2009/08/11/H1250008344628/viewer/file2.html> adresinden erişildi.
- Jonker, G. (1995). *The topography of remembrance: The dead, tradition and collective memory in Mesopotamia*. Leiden: Brill.
- Kaiku, T. S. W. ve Puipui, V. (2012). Political, cultural and professional challenges for digitization and preservation of government information in Papua New Guinea: An overview. Luciana Duranti ve Elizabeth Shaffer (Yay. haz.). *The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation: An International Conference on Permanent Access to Digital Documentary Heritage conference proceedings* içinde (s. 431-438). Vancouver: UNESCO.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). *2014-2018 Bilgi toplumu stratejisi eylem planı (taslak)*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Kalkınma Bakanlığı. (2015). *2015-2018 Bilgi toplumu stratejisi eylem planı*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Kalms, B. (2012). *Guidance digitisation: A strategic approach for natural history collections*. Canberra, CSIRO. 10 Ocak 2014 tarihinde <http://www.ala.org.au/wp-content/uploads/2011/10/Digitisation-guide-120326.pdf> adresinden erişildi.
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Eserlerden Faydalanma Esasları Hakkında Tüzük. (1986). *T.C. Resmi Gazete*, 19253, 16 Ekim 1986.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Eserlerden Faydalanma Esasları Hakkında Tüzükte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tüzük. (2006). *T.C. Resmi Gazete*, 26097, 3 Mart 2006.

Kapoor, T. (2014). *Digital preservation: planning, process and approaches for libraries*. 16 Mart 2015 tarihinde https://www.academia.edu/619445/Digital_Preservation_Planning_Process_and_Approaches_for_Libraries adresinden erişildi.

Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve gözlem teknikleri*. Ankara: Tekışık Matbaası.

Karasar, N. (1991). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler teknikler* (4.bs.). Ankara: Sancak Matbaası.

Kejser, U. B., Nielsen, A. B. ve Thirifays, A. (2011). Cost model for digital preservation: cost of digital migration. *International Journal of Digital Curation*, 6(1), 255-267.

Kenney, A. R. ve McGovern, N. Y. (2003). The five organizational stages of digital preservation. Patricia Hodges; Maria Bonn; Mark Sandler; John Price Wilkin (Yay. haz.). *Digital libraries: A vision for the 21st century: A festschrift in honor of Wendy Lougee on the occasion of her departure from the University of Michigan* içinde Michigan: University of Michigan 8 Temmuz 2015 tarihinde <http://quod.lib.umich.edu/s/spobooks/bbv9812.0001.001/1:11/--digital-libraries-a-vision-for-the-21st-century?rgn=div1;view=fulltext> adresinden erişildi.

King, E. (2008, Ağustos). *British Library digitisation: access and copyright*. World Library and Information Congress: 74th IFLA General Conference and Council, Quebec'de sunulan bildiri. 18 Ekim 2011 tarihinde <http://archive.ifla.org/IV/ifla74/papers/139-King-en.pdf> adresinden erişildi.

Kupfer, S. ve O'Donovan, A. (2011). Digitization and digital preservation of government information. Garvin, P. (Yay. haz.). *Government information management in the 21st century: International perspectives* içinde (s.39-54). Farnham: Ashgate Publishing

Küçük, M.E. ve Alır, G. (2003). Dijital koruma (arşivleme) stratejileri ve bazı uygulama örnekleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(4), 340-356.

Küçük, M. E. ve Soydal, İ. (2003). Dijital kütüphanelerde standartlar ve protokoller. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(2), 121-146.

Kültür Bakanlığı Yazma Eser Kütüphaneleri Çalışma, Yazma ve Eski Harfli Basma Eserlerden Yararlanma Yönetmeliği. (2003a). *T.C. Resmi Gazete*, 25074, 9 Nisan 2003.

Kültür Bakanlığı Yazma Eser Kütüphaneleri Çalışma, Yazma ve Eski Harfli Basma Eserlerden Yararlanma Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.(2003b). *T.C. Resmi Gazete*, 25328, 26 Aralık 2003.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (1983). *T.C. Resmi Gazete*, 18113, 23 Temmuz 1983.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Kütüphanelerde İlmi Araştırma, İnceleme Yapmak ve Film Çekmek İsteyen Yabancılar veya Yabancılar Adına Müracaat Edenler İle Yabancı Basın Yayın Mensuplarının Tabi Olacakları Esaslara İlişkin Yönerge (2003a). *T.C. Resmi Gazete*, 25285, 10 Kasım 2003.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Kütüphanelerde İlmi Araştırma, İnceleme Yapmak ve Film Çekmek İsteyen Yabancılar veya Yabancı Basın Yayın Mensuplarının Tabi Olacakları Esaslara İlişkin Yönerge. (2003b). *T.C. Resmi Gazete*, 25285, 10 Kasım 2003.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun. (2003c). *T.C. Resmi Gazete*, 25093, 29 Nisan 2003.

Lavoie, B. (2014). *The Open Archival Information System (OAIS) Reference Model: Introductory guide (2. bs)*. Digital Preservation Coalition

Lee, S. (2001), *Digital imaging: A practical handbook*. New York, NY: Neal-Schuman.

Lee, K., Slattery, O., Lu, R., Tang, X. ve McCrary, V. (2002). The state of the art and practice in digital preservation. *Journal of Research of the National Institute of Standards and Technology*, 107, 93-106.

Library of Congress. (2014a). *Digital preservation*. 17 Nisan 2015 tarihinde <http://www.digitalpreservation.gov/> adresinden erişildi.

Library of Congress (2014b). *2014 DPOE Training needs assessment survey: report*. 17 Nisan 2015 tarihinde http://www.digitalpreservation.gov/education/2014_Survey_Report-Final.pdf/ adresinden erişildi.

Liu, Y.Q. (2004). Best practices, standards and techniques for digitizing library materials: a snapshot of library digitization practices in the USA. *Online Information Review*, 28, 338-345.

LoCloud. (2013). *About LoCloud*. 13 Mart 2015 tarihinde <http://www.loccloud.eu/> adresinden erişildi.

Lopatin, L. (2006). Library digitization projects, issues and guidelines. *Library Hi Tech*, 24(2), 273-289.

MacKenzie, G. (2000) Searching for solutions: electronic records problems world-wide. *Managing Information*, 7, 59-65

Manžuch, Z. (2009). Archives, libraries and museums as communicators of memory in the European Union projects. *Information Research*, 14(2). 10 Mart 2014 tarihinde <http://www.informationr.net/ir/14-2/paper400.html> adresinden erişildi.

Manžuch, Z. ve Knoll, A. (2005). *Analysis of research activities and requirements of the national libraries of the new EU member states*. 13 Ocak 2014 tarihinde http://digit.nkp.cz/CDMK/telmemor_final_July2005DFCorr.pdf adresinden erişildi.

Matusiak, K. K. ve Johnston, T.K. (2012). Digitization as a preservation strategy: Saving and sharing the American Geographical Society Library's historic nitrate negative images. Luciana Duranti ve Elizabeth Shaffer (Yay. haz.). *The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation: An International Conference on Permanent Access to Digital Documentary Heritage conference proceedings* içinde (s. 1173-1188). Vancouver: UNESCO.

McGovern, N. Y. (2013). *Trust in repositories: building and measuring trustworthiness using TRAC*. 12 Temmuz 2015 tarihinde http://dipir.org/images/Trust%20in%20Repositories-mcgovern-OR13_Jul2013-final.pdf adresinden erişildi.

McKenna, G. ve De Loof, C. (2009). *Report on existing standards applied by European museums*. 14 Ocak 2014 tarihinde <http://www.athenaeurope.org/getFile.php?id=396> adresinden erişildi.

McLeod, R., Wheatley, P., ve Ayriss, P. (2006). Lifecycle information for e-literature: A summary from the LIFE project. *LIFE Conference* 'da sunulan bildiri. 20 Mayıs 2015 tarihinde <http://eprints.ucl.ac.uk/1855/> adresinden erişildi.

Memory institution. (2013). *Wikipedia*. 14 Ocak 2014 tarihinde http://en.wikipedia.org/wiki/Memory_institution adresinden erişildi.

Millî Arşiv Kanunu Tasarısı. (2007). 17 Şubat 2015 tarihinde <http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/kkgm/kanuntasarilari/milli%20arsiv/milli%20arsiv%20kanunu.doc> adresinden erişildi.

Millî Kütüphane. (2011a). *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu*. 27 Ekim 2011 tarihinde <http://www.mkutup.gov.tr/menu/37> adresinden erişildi.

Millî Kütüphane. (2011b). *Projeler*. 27 Ekim 2011 tarihinde <http://www.mkutup.gov.tr/menu/12> adresinden erişildi.

Ministry of Culture of the Republic of Croatia. (2006). *National programme of digitisation of archival, library and museum holdings*. Ministry of Culture of the Republic of Croatia: Zagreb.

Montviloff, V. (1990). *National information policies*. Paris: UNESCO.

Mudzaki, F.K. (2013, 6-9 Ekim). Digitization prospects in developing countries: Case of Zimbabwe National Archives. *Association of Moving Image Archivists (AMIA) Annual General Conference*'da sunulan bildiri. Richmond: AMIA. 10 Ocak 2014 tarihinde <http://www.amiaconference.net/wp-content/uploads/2014/01/AMIA-Paper-Zimbabwe-Archive.pdf> adresinden erişildi.

Muir, A. (2004). Digital preservation: awareness, responsibility and rights issues. *Journal of Information Science*, 30(1), 73-92.

NEDCC. (2016). 6.6 *Preservation and selection for digitization*. 17 Mayıs 2016 tarihinde <https://www.nedcc.org/free-resources/preservation-leaflets/6.-reformatting/6.6-preservation-and-selection-for-digitization> adresinden erişildi.

National Archives and Records Administration. (2008). Strategy for Digitizing Archival Materials for Public Access, 2007-2016. 17 Şubat 2014 tarihinde <http://www.archives.gov/digitization/strategy.html> adresinden erişildi.

National Library of Australia. (2003). *Guidelines for the preservation of digital heritage*. 17 Mart 2015 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001300/130071e.pdf> adresinden erişildi.

National Library of Australia. (2014). *Collection digitisation policy*. 13 Şubat 2014 tarihinde <http://www.nla.gov.au/policy-and-planning/collection-digitisation-policy> adresinden erişildi.

National Library of Norway. (2007). Digitization of books in the National Library: methodology and lessons learned. 5 Aralık 2011 tarihinde http://www.nb.no/content/download/2326/18198/version/1/file/digitizing-books_sep07.pdf adresinden erişildi.

OCLC/RLG Working Group on Preservation Metadata. (2002). *Preservation metadata and the OAIS information model: a metadata framework to support the preservation of digital objects*. Ohio: OCLC.

Odabaş, H. (2013, Ekim). *Yazma eserlerin kataloglanmasında ve sayısallaştırılmasında nitelik*. Milletlerarası El Yazmaları Toplantısı, İstanbul'da sunulan bildiri.

Odabaş, Z.Y., Odabaş, H., ve Polat, C. (2010). The Ottoman manuscripts and the projects of digitizing the manuscripts in Turkey. *Sofia 2008: Globalization and the Management of Information Resources*, içinde (s.482-491). Sofya: University of Sofia.

Özbağ, D. (2010). Ulusal dijital kültür mirasının korunması ve arşivlenmesine yönelik kavramsal bir model önerisi. Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi 1*. İstanbul: Nisan.

Özmen, A. (2006). Örneklem. Ali Fuat Yüzer (Yay. haz.). *İstatistik* içinde (s.167-194). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Özel, N. (2014, Eylül). *Kültür objelerinin dijitalleştirilmesi sürecinde planlama çalışmalarının ve üstveri tanımlamanın önemi*. ÜNAK 2014 Kültürel Mirasın ve Kültürel Bellek Kurumlarının Yönetimi Kongresi, İstanbul'da sunulan bildiri.

PLATO (2014). *The preservation planning tool*. 14 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.ifs.tuwien.ac.at/dp/plato/intro/> adresinden erişildi.

Puglia, S. (1999). *The costs of digital imaging projects*. 15 Mayıs 2016 tarihinde <https://chnm.gmu.edu/digitalhistory/links/cached/chapter3/link3.10b.digitalimagingcosts.html> adresinden erişildi.

RICHES. (2015). 12 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.riches-project.eu/> adresinden erişildi.

RLG-OCLC (2002). *Trusted digital repositories: attributes and responsibilities: An RLG-OCLC report*. Mountain View, CA: RLG.

- Ray, J. (2001). Digitization grants and how to get one: advice from the Director, Office of Library Services, Institute of Museum and Library Services. *The Bottom Line*, 14(2), 93-96.
- Rieger, O. Y. (2008). *Preservation in the age of large-scale digitization: a white paper*. Washington, DC.: Council on Library and Information Resources.
- Roberts, D. (2008). Digitisation & imaging. Jackie Bettington ve Kim Eberhard Rowena Loo ve Clive Smith (Yay. haz.). *Keeping archives* içinde (s. 402-434) Canberra: Australian Society of Archivists.
- Satzman, E. (2014). *California Digital Library glossary*. 14 Aralık 2015 tarihinde <http://www.cdlib.org/gateways/technology/glossary.html> adresinden erişildi.
- Sayısallaştırma Çalışma Grubu. (2013). 12 Kasım 2013 tarihinde <http://www.sayisallastirma.org/sayisallastirma-surec/> adresinden erişildi.
- Sheldon, M. (2013). *Analysis of current digital preservation policies: archives, libraries and museums*. 12 Temmuz 2015 tarihinde <http://www.digitalpreservation.gov/documents/Analysis%20of%20Current%20Digital%20Preservation%20Policies.pdf?l=oclr=blogsig> adresinden erişildi.
- Smith, A. (1999). *The future of the past: preservation in American research libraries*. Washington, DC: Council on Library and Information Resources.
- Smith, C. (2006). *Digitization of special collections: Impacts and issues a literature review*. 17 Mart 2014 tarihinde <http://www.carolsmith.us/downloads/663digofspecialcoll.pdf> adresinden erişildi.
- Snawder, K. (2011). *Facing off with digital preservation policy*. 12 Mayıs 2015 tarihinde <http://blogs.loc.gov/digitalpreservation/2011/07/facing-off-with-digital-preservation-policy/?l=oclr=blogsig> adresinden erişildi.
- Somut Kültürel Miras. (2016). 14 Mayıs 2016 tarihinde <https://www.kultur.gov.tr/TR,134106/somut-kulturel-miras.html> adresinden erişildi.

- T.C. Başbakanlık. (2015). *64. Hükümet 2016 yılı eylem planı: icraatlar ve reformlar*. 12 Şubat 2016 tarihinde <http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/KurumsalHaberler/64.hukumet-eylem-planı-kitap.pdf> adresinden erişildi.
- TS 13298. (2009). *Elektronik belge yönetimi*. Ankara: Bilgi Teknolojileri ve İletişim İhtisas Grubu Türk Standartları Enstitüsü.
- Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması. (1982). *T.C. Resmi Gazete*, 17863, 9 Kasım 1982.
- Thibodeau, K. (2002). *Overview of technological approaches to digital preservation and challenges in coming years*. Council on Library and Information Resources. 8 Temmuz 2015 tarihinde <http://www.clir.org/pubs/reports/pub107/thibodeau.html> adresinden erişildi.
- Trivedi, M. (2010). Digital libraries: functionality, usability, and accessibility. *Library Philosophy and Practice*. 23 Mayıs 2016 tarihinde <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1395&context=libphilprac> adresinden erişildi.
- Türk Dil Kurumu. (1975). *Toplumbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun. (2010). *T.C. Resmi Gazete*, 27801, 30 Aralık 2010.
- Türkiye’de İlimi Araştırma İnceleme Yapmak ve Film Çekmek İsteyen Yabancılar veya Yabancılar Adına Müracaat Edenler İle Yabancı Basın-Yayın Mensuplarının Tabi Olacakları Esaslar. (1988). *T.C. Resmi Gazete*, 19799, 29 Nisan 1988.
- UCLA Library. (2013). *The case for digitization*. 12 Ocak 2014 tarihinde <http://digital.library.ucla.edu/about/planning/digitize.html> adresinden erişildi.
- UNESCO. (1998). *Action plan on cultural policies for development*. 25 Aralık 2011 tarihinde <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/cultural.pdf> adresinden erişildi.

- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. (2013). *Dijitalleştirme ve Dijital İnsani Bilimler Çalışma Grubu raporu*. 18 Eylül 2013 tarihinde http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/iletisim/db_dijital.pdf adresinden erişildi.
- United Nations. (2009). *Record-keeping requirements for digitization*. 17 Ocak 2014 tarihinde https://archives.un.org/sites/archives.un.org/files/Standard_RKreqfor%20digitisation3.pdf adresinden erişildi.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2004). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi SPSS 12.0 for Windows*. İstanbul: Detay.
- Valm, T. (2007). *The role of cultural memory institutions in knowledge society*. 5 Aralık 2011 tarihinde <http://www.docstoc.com/docs/40309770/THE-ROLE-OF-CULTURAL-MEMORY-INSTITUTIONS-IN-KNOWLEDGE-SOCIETY> adresinden erişildi.
- Van Garderen, P. (2007). *Information as an object*. 17 Ocak 2014 tarihinde <http://archivemati.ca/2007/02/05/information-as-an-object/> adresinden erişildi.
- Vancouver Declaration. (2012). *UNESCO/UBC Vancouver Declaration*. 22 Ekim 2013 tarihinde http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/unesco_ubc_vancouver_declaration_en.pdf adresinden erişildi.
- Varatharajan, N. ve Chandrashekara, M. (2007). Digital library initiatives at higher education and research institutions in India. *Library Philosophy and Practice*. 12 Ocak 2014 tarihinde <http://www.webpages.uidaho.edu/~mbolin/vara-chandra.pdf> adresinden erişildi.
- WIU Libraries. (2009). *WIU Libraries digitization policies recommendations*. 10 Mart 2014 tarihinde http://www.wiu.edu/libraries/administration/policies/DigitizationPolicies_0809.pdf adresinden erişildi.
- Wamukoya, J. ve Mutula, S. M. (2005). E-records management and governance in East and Southern Africa. *Malaysian Journal of Library and Information Science*, 10(2), 67-83.

Water Resources Archive. (2013). 17 Mart 2014 tarihinde <http://lib.colostate.edu/archives/water/digitization/difficult.html> adresinden erişildi.

Waters, D. (2003). The economics of digitizing library and other cultural materials: Perspective from the Mellon Foundation. 18 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.ninch.org/forum/price.report.html> adresinden erişildi.

Wieneke, L. ve Hazan, S. (2014). Report on the results of the UGC thematic task force. 22 Mayıs 2016 tarihinde http://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Europeana_Network/ugc-task-force-results.pdf adresinden erişildi.

Yılmaz, B. (2011). Dijital kütüphane becerileri konusunda Türkiye’de durum: AccessIT Projesi çerçevesinde bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği* 25(1), 117-123.

Yılmaz, B., Külcü, Ö., Çakmak, T. ve Ayaokur, A. (2015, Ekim). *Kültürel mirasın dijital platformlarda paylaşımı ve bulut uygulamalar: LoCloud Projesi-Koç Üniversitesi VEKAM örneği*. ÜNAK 2015 Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler Sempozyumu, Ankara’da sunulan bildiri.

Youngs, K. (t.y.). *Managing the digitisation of library, archive and museum materials*. 13 Mart 2014 tarihinde <http://www.bl.uk/blpac/pdf/digitisation.pdf> adresinden erişildi.

Zuraidah, A.M. (2008). Establishing the national digital cultural heritage repository in Malaysia. *Library Review*, 57(7), 537-548.

Zuraidah, A. M. ve Aliza, I. (2009). Malaysian cultural heritage at risk? A case study of digitisation projects. *Library Review*, 59(2), 107-116.

EK 1: KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARINDA DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKALARI DEĞERLENDİRME ARACI

Bu çalışma, günümüzde kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma programlarını nasıl uyguladıklarını değerlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında kütüphane, arşivler ve müzelerin kültürel miras ürünlerine yönelik olarak hangi olanaklara sahip oldukları ve hangi çalışmaları yaptıkları tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Çalışmada hiçbir şekilde kişisel/kurumsal bilgiler ve kimlik bilgileri gibi bilgiler kullanılmayacak olup, çalışmanın başarısı ve geçerliliği tamamen sizin katılımınıza bağlıdır.

Çalışmaya Katılmayı Onaylıyor musunuz? [] Evet [] Hayır

Gereksinim analizi

Kurumunuzda dijitalleştirmeye ilk kez ne zaman ihtiyaç duydunuz (yıl olarak belirtiniz): _____

Dijitalleştirme ve dijital koruma programına neden ihtiyaç duyuldu? *(birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)*

- [] Materyallerin uzun süreli korunması
- [] Materyallere erişimin artırılması
- [] Koleksiyon yönetiminin sağlanması
- [] Fiziksel yer kazanımı
- [] Kurum çalışanlarının bu konuda talepte bulunması
- [] Üst yönetimin bu konuda talepte bulunması
- [] Bu konunun ileriki yıllarda önümüze daha büyük bir sorun olarak çıkmasının önlenmesi
- [] Uzun vadede bu programların kurumumuzda ekonomiklik ve verimlilik sağlayacak olması
- [] Diğer: _____

Kurumunuzda şimdiye kadar gerçekleştirilen dijitalleştirme çalışması/projesi sayısı kaçtır?

Tamamlanan: _____ Devam eden: _____

Kurumunuzda elektronik ortamda bulunan materyallere yönelik bir dijital koruma programı uygulanıyor mu?

- [] Evet [] Halen uygulanan bir program yok [] Planlama aşamasında

Kurumunuzda ne kadar süredir elektronik ortamda bulunan materyallere yönelik bir dijital koruma programı uygulanıyor (yıl olarak belirtiniz)? _____

Kurumunuzda bugüne kadar gerçekleştirdiğiniz dijitalleştirme ve dijital koruma programı bu konudaki ihtiyacınızın ne kadarını karşılamaktadır (tahmini yüzde olarak belirtiniz)? _____

Koleksiyonunuzun ne kadarı (tahmini yüzde olarak) dijital kaynaklardan oluşmaktadır? _____

Kurumunuzdaki kaynakların ne kadarının dijital ortama aktarılması planlanmaktadır?

- [] Bu konuda bir plan bulunmamaktadır.
- [] Bütçe olanakları yaratıldıkça dijital ortama aktarımı gerçekleştirilmektedir.
- [] Bütün koleksiyonun dijital ortama aktarılması planlanmaktadır.
- [] Kurumdaki materyallerinin yapılabildiği kadarı dijitalleştirme planına alınmıştır.

Dijitalleştirme veya dijital koruma programında başlamadan önce kurumunuzda aşağıdaki çalışmaların gerçekleştirilme durumunu ve bu çalışmanın dijitalleştirme/dijital koruma programındaki etkisini belirtiniz?

Çalışma Adı	Çalışmanın projedeki/programdaki etkisi [0]: Çalışma gerçekleştirilmiyor, [1]: Etkisiz, [5] Çok Etkili olmak üzere
Kullanıcı araştırmasının yapılması	[0] [1] [2] [3] [4] [5]
Belirli bir danışma kurulundan görüş alınması	[0] [1] [2] [3] [4] [5]
Kurum dışı uzmanlardan görüş alınması	[0] [1] [2] [3] [4] [5]
Kurum çalışanlarının görüşlerinin alınması	[0] [1] [2] [3] [4] [5]
Koleksiyonun dijitalleştirme ve dijital koruma açısından genel olarak değerlendirilmesi	[0] [1] [2] [3] [4] [5]
Konuyla ilgili benzer nitelikteki uygulama ve gelişmelerin analiz edilmesi	[0] [1] [2] [3] [4] [5]
Koleksiyonun bulunduğu fiziksel koşulların (bina, raf gibi) analizi	[0] [1] [2] [3] [4] [5]
Mali durum analizi	[0] [1] [2] [3] [4] [5]
İnsan kaynaklarının analizi	[0] [1] [2] [3] [4] [5]

Altyapı olanakları ve güvenlik

Dijitalleştirme /Dijital Koruma programlarını uyguladığınız koleksiyonlar için hangi tür otomasyon sistemini kullanıyorsunuz?

[] Kendi kurumumuz tarafından geliştirilen otomasyon sistemi

[] Hizmet alımında bulunduğumuz kurum tarafından sağlanan ulusal bir otomasyon sistemi

[] Uluslararası bir otomasyon sistemi

[] Diğer: _____

Dijitalleştirme /Dijital Koruma programlarını uyguladığınız koleksiyonlara yönelik olarak kullanılacak otomasyon sisteminin seçiminde aşağıdaki unsurlar ne kadar etkilidir?

Çalışma Adı	Çalışmanın otomasyon sistemi seçimindeki etkisi <i>[1]: Etkisiz, [5] Çok Etkili olmak üzere</i>
Kullanıcı araştırmasının yapılması	[1] [2] [3] [4] [5]
Belirli bir danışma kurulundan görüş alınması	[1] [2] [3] [4] [5]
Kurum dışı uzmanlardan görüş alınması	[1] [2] [3] [4] [5]
Kurum çalışanlarının görüşlerinin alınması	[1] [2] [3] [4] [5]
Koleksiyonun dijitalleştirme ve dijital koruma açısından genel olarak değerlendirilmesi	[1] [2] [3] [4] [5]
Konuyla ilgili benzer nitelikteki uygulama ve gelişmelerin analiz edilmesi	[1] [2] [3] [4] [5]
Koleksiyonun bulunduğu fiziksel koşulların (bina, raf gibi) analizi	[1] [2] [3] [4] [5]
Mali durum analizi	[1] [2] [3] [4] [5]
İnsan kaynaklarının analizi	[1] [2] [3] [4] [5]

Dijitalleştirme ya da dijital koruma çalışmalarınıza dâhil edilen materyaller için özel bir donanım/sunucu altyapısı oluşturduğunuz mu?

[] Evet, bu çalışmalar için ayrı bir sunucu altyapısı kullanıyoruz

[] Hayır, halen kullanmakta olduğumuz sunucularımızdan yararlanıyoruz.

Dijitalleştirme ya da dijital koruma çalışmalarınızda kullanılan materyaller için hangi server/sunuculardan yararlandınız/yararlanıyorsunuz?

[] Kendi kurumumuz bünyesinde yer alan sunucuları

[] Dijitalleştirme/Dijital koruma çalışmalarına yönelik hizmet alımında bulunduğumuz kurumun sunucuları

[] Diğer:_____

Dijitalleştirme veya dijital koruma programına dâhil edilen koleksiyonlar için nasıl bir güvenlik uygulamasından yararlanılıyor? *(birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)*

[] Dijital filigran

[] Teknik şartname

[] Kurumumuzda kullanılan ISO 27001 Bilgi Güvenliği standardı gibi bir standart kullanılıyor.

[] Kurumun tüm koleksiyon için kullandığı güvenlik uygulamalarından yararlanılıyor.

[] Diğer:_____

Kurumunuzdaki mevcut altyapı olanaklarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz? *(1- en düşük, 5 – en yüksek yeterlilik düzeyi olmak üzere)*

[1] [2] [3] [4] [5]

Kurumunuzdaki mevcut olanaklarınızın güvenlik düzeyini nasıl değerlendiriyorsunuz? (1- en düşük, 5 – en yüksek yeterlilik düzeyi olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5]

İş süreçleri ve politika geliştirme

Kurumunuzda dijitalleştirme veya dijital koruma programı genel olarak nasıl bir süreçte gerçekleştirilmektedir?

[] Bütçe olanakları doğrultusunda kaynak yaratıldıkça yapılmaktadır.

[] Üst yönetimin izin verdiği ve uygun bulunduğu durumlarda yapılmaktadır.

[] Kısa, orta ve uzun vadede planlamalarla yapılmaktadır.

[] Diğer: _____

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını kapsayan bir iş süreçleri planlaması yapıldı mı?

[] Evet [] Hayır

Kurumunuzda uygulanan dijitalleştirme ve dijital koruma programındaki tüm süreçleri içeren yazılı bir politika (strateji belgesi, plan, program, yönetmelik vb.) var mı?

[] Evet, kurumumuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programına yönelik yazılı bir politika bulunmaktadır.

[] Hayır, kurumumuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programına yönelik yazılı bir politika bulunmamaktadır.

[] Kurumumuzda dijitalleştirme/dijital koruma programına yönelik yazılı bir politika geliştirilmesi süreci devam etmektedir.

[] Diğer: _____

Kurumunuzda uygulanan dijitalleştirme veya dijital koruma programına yönelik böyle bir politikanın bu program üzerindeki etkisi sizce hangi düzeydedir? (1- en düşük, 5 – en yüksek etkililik düzeyi olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5] [] Böyle bir politika kurumumuzda bulunamamaktadır.

Kurumunuzda uygulanan dijitalleştirme veya dijital koruma programına yönelik yazılı bir politikaya ihtiyacınız olduğunu düşünüyor musunuz? (1- ihtiyaç yok, 5 – çok ihtiyaç var olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5]

Dijitalleştirme ve dijital koruma programına yönelik politikanın nasıl oluşturulacağı konusundaki bilgi düzeyiniz nedir? (1- en düşük, 5 – en yüksek bilgi düzeyi olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5]

Kurumunuzda dijitalleştirme/dijital koruma programı nasıl uygulanmaktadır?

[] Dijitalleştirme ve Dijital koruma programı kurumumuzun kendi olanakları ile yürütülmektedir.

[] Dijitalleştirme ve Dijital koruma programı kurumumuzda tamamen hizmet alımı yoluyla yürütülmektedir.

[] Dijitalleştirme/Dijital koruma programı kurumumuzda dışarıdan bir başka kurumla ortaklaşa çalışmalarla yürütülmektedir.

[] Diğer: _____

Seçim ve ayıklama

Dijitalleştirme ve dijital koruma programına başlamadan önce koleksiyonunuzda bir ayıklama işlemi gerçekleştirildi mi?

☐ Evet, bu programda öncelikli olarak yer alacak materyalleri belirledik

☐ Hayır, herhangi bir seçim ve ayıklama işlemi yapmaksızın bütün materyalleri bu programa aldık.

Herhangi bir seçim ve ayıklama işlemi yaptıysanız, ayıkladığınız materyaller diğer materyallerden farklı bir dijitalleştirme ve dijital koruma çalışması (donanım, teknik veya yazılım olarak) gerektirdi mi?

☐ Evet ☐ Hayır

Kurumunuzda gerçekleştirilen dijitalleştirme/dijital koruma uygulamalarına dâhil edilen materyallerin seçiminde aşağıdaki unsurlardan hangisi öncelik taşımaktadır? *(Önem sırasına göre en önemli seçenek 1 olmak üzere sıralama yapınız)*

☐ Materyalleri koruma

☐ Materyallerin kullanımını artırma

☐ Tarihsel/kültürel değerler

☐ Materyallerin fiziksel olarak zarar görmesini engelleme

☐ Depolamada alan kazanma

☐ Materyallerin telif hakkına yönelik durumları

☐ Diğer: _____

Dijitalleştirme ve dijital koruma programında kullanılacak kaynakları kim hazırlıyor?

☐ Yalnızca kurumumuz personeli

☐ Hizmet alımında bulunduğumuz kurum

☐ Her ikisi birlikte

☐ Diğer: _____

Kurumunuzda gerçekleştirilen seçim ve ayıklama işlemlerini ne kadar gereklidir? *(1-en düşük, 5-en yüksek yeterlilik düzeyi olmak üzere)*

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Mali kaynaklar

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programları için finansman kaynağı nasıl sağlanmıştır?

☐ Tamamen kurumumuz olanaklarıyla sağlanmaktadır.

☐ Sadece projelerle bu programlar için fon yaratılmaktadır.

☐ Kurumumuz bütçesi ile birlikte projelerden sağlanan fonlarla bu programlar yürütülmektedir.

☐ Diğer: _____

Kurumunuz bütçesi içerisinde dijitalleştirme ve dijital koruma programlarına yönelik sürekli bir pay ayrılmakta mıdır?

☐ Evet, bütçemiz içerisinde sürekli olarak bu programlara yönelik bir pay bulunmaktadır.

☐ Bu programlara ihtiyaç duyduğumuz dönemlerde pay ayrılmaktadır.

☐ Kurumumuz bütçesi içerisinde bu programlara yönelik bir pay yer almamaktadır.

☐ Diğer: _____

Kurumunuz bütçesinin yüzde olarak yaklaşık ne kadarlık bir bölümü dijitalleştirme ve dijital koruma programlarına ayrılmaktadır? _____

Kurumunuz bütçesinde dijitalleştirme ve dijital koruma programlarına ayrılan mali kaynağın yeterlilik düzeyi size göre nedir? (1- yetersiz, 5-çok yeterli olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5]

İnsan kaynakları ve eğitim

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programlarından sorumlu bir birim/bölüm var mı?

[] Evet [] Hayır [] Kurulması planlanıyor

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında insan kaynağı olarak kimler yer almaktadır?

[] Kurumumuzda yalnızca bu konuda görev yapan tam zamanlı personel bulunmaktadır

[] Kurumumuzda görev yapan tam zamanlı personel ile birlikte destek/hizmet alımı yaptığımız firmanın elemanları yer almaktadır

[] Sadece hizmet alımı yaptığımız firmanın elemanları bu programlarda yer almaktadır.

[] Kurumumuzda bu konuda sadece projelerde yer alan personel ile çalışmalar yürütülmektedir.

[] Kurumumuzda diğer bölümlerde görev yapan personelden destek alınarak bu programlar yürütülmektedir.

[] Diğer: _____

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında görev yapan personelin bu konuyla ilgili farkındalık düzeyi nedir? (1- çok yetersiz, 5-çok yeterli olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5]

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında görev yapan personelin bu konuyla ilgili yeterlilik düzeyi nedir? (1- çok yetersiz, 5-çok yeterli olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5]

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında görev yapan personel sayısı kurumunuz açısından yeterli midir? (1- çok yetersiz, 5-çok yeterli olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5]

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında yer alan personelin bu konuyla ilgili eğitim durumu nedir?

[] Personelimiz daha önce bu konularda hizmet içi eğitim aldı.

[] Personele bazı projeler kapsamında eğitim verildi.

[] Personelimiz konuyla ilgili herhangi bir eğitim almamıştır.

[] Diğer: _____

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programları ile ilgili personele yönelik eğitimlerin sıklığı nedir?

[] Kurumumuzda bu konuda bir eğitim düzenlenmemektedir.

[] Düzenli olarak yıl içerisinde belirli dönemlerde bu konuda eğitimler verilmektedir.

[] Yalnızca belirli çalışmalar/projeler kapsamında konuyla ilgili eğitimler verilmektedir.

[] Diğer: _____

Telif hakları

Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Programlarınızda telif hakkı olan kaynaklar kullandınız mı?

☐ Evet ☐ Hayır

Kurumunuzda kaynakların dijitalleştirme ve dijital korumaya alınması konusunda telif hakları ile ilgili uygulamanız nasıldı?

☐ Kaynakların sahiplerinden ödeme yapılmaksızın izin alınarak bu program uygulanmaktadır.

☐ Telif hakkı durumuna bakılmaksızın bu program uygulanmaktadır.

☐ Telif hakkı ödemesi gereken kaynaklar programdan çıkartılmaktadır.

☐ Kaynakların, sahiplerine telif hakkı ödemesi yapılarak program uygulanmaktadır.

☐ Diğer: _____

Telif hakkı konusu kurumunuzun dijitalleştirme ve dijital koruma programını ne kadar etkilemektedir?

☐ Birinci derecede ve öncelikli etkisi var.

☐ Önemli etkisi vardır ancak sorun çözülecek düzeydedir.

☐ Sorun yaratacak bir düzeyde etkisi yoktur.

☐ Diğer: _____

Dijitalleştirme ve dijital koruma programınızda telif hakkı konusuyla ilgili yaşadığınız en önemli sorun nedir? Başlıklar halinde sıralayınız?

1. _____

2. _____

3. _____

☐ Telif hakları konusunda bir sorun yaşamadık.

Teknoloji standartları

Dijitalleştirme ve dijital koruma programı için kurumunuz gerektiğinde güncellenen teknik bir yönergesi (şartnamesi) var mıdır?

☐ Evet ☐ Hayır

Varsa bu yönerge kim tarafından hazırlandı?

☐ Kurumumuzda böyle bir yönerge yoktur.

☐ Bu yönerge hizmet alımında bulunduğumuz kurum tarafından hazırlandı.

☐ Hizmet aldığımız kurum ile birlikte bu yönergeyi oluşturduk

☐ Bu yönerge yalnızca kurumumuz tarafından hazırlandı.

Bu teknik yönergenin içeriğinde hangi konular yer almaktadır?

☐ Kurumumuzda teknik yönerge yok.

☐ Donanım

☐ Yazılım

☐ Formatlar

☐ Çözünürlük oranları

☐ Dijitalleştirme tekniği

☐ Depolama alanları

☐ Sıkıştırma teknikleri

☐ Platform uyumlulukları (mobil cihazlardan görüntüleme gibi)

☐ Karşılıklı işlerlik ile ilgili konular (z39.50, OAI-PMH gibi protokoller)

☐ Diğer: _____

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programında kullanılan teknolojik standartlar (teknik, format ve donanımlar) nasıl belirleniyor?

Çalışma Adı	
Kullanıcı araştırması ile (anket, görüşme, gözlem gibi)	[Evet] [Hayır]
Belirli bir danışma kurulundan görüş alarak (kurum içi)	[Evet] [Hayır]
Kurum dışı profesyonellerden görüş alımı	[Evet] [Hayır]
Kurum çalışanlarının görüşlerini alarak	[Evet] [Hayır]
Kurumunuzdaki daha önceki çalışmaları inceleyerek	[Evet] [Hayır]
Konuyla ilgili benzer nitelikteki girişimlerin ve yeni eğilimleri inceleyerek	[Evet] [Hayır]

Sizce dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerinin teknoloji boyutu için teknik bir yönerge gerekli midir? (1-hiç gerek yok, 5 çok gerekli olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5]

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programında kullandığınız teknoloji sizce ne kadar yeterlidir? (1-çok yetersiz, 5 çok yeterli olmak üzere)

[1] [2] [3] [4] [5]

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma ile ilgili şu anki teknoloji olanaklarınızın ne kadar süre yeterli olacağını düşünüyorsunuz (yıl olarak belirtiniz)? _____

Üstveri tasarımı ve tanımlama süreçleri

Kurumunuzda gerçekleştirilen tanımlama işlemi (üstveri alanlarının doldurulması) ne zaman yapılmaktadır?

[] Kurumumuzda herhangi bir tanımlama işlemi yapılmamaktadır.

[] Dijitalleştirme/ dijital koruma programı ile eş zamanlı olarak yapılmaktadır.

[] Dijitalleştirme/ dijital koruma programı tamamlandıktan sonra tanımlama süreci ayrı bir süreç olarak gerçekleştirilmektedir.

[] Diğer: _____

Kurumunuzdaki dijitalleştirme ve dijital koruma programındaki materyaller için tanımlama işlemleri kimin tarafından yapılmaktadır?

[] Kurumumuz uzman personeli tarafından

[] Tamamen hizmet aldığımız kurum tarafından

[] Tanımlama işlemleri hizmet aldığımız kurum tarafından yapılırken denetimi kurum personeli tarafından gerçekleştirilmektedir.

[] Diğer: _____

Kurumunuzda dijitalleştirme ve dijital koruma programındaki materyallerin tanımlanmasında hangi tanımlama standardı kullanılmaktadır (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

☐ Belirli bir tanımlama standardı kullanılmamaktadır.

☐ Bilgim yok

☐ MARC

☐ Dublin Core

☐ EAD

☐ METS

☐ ObjectID

☐ VRA Core

☐ IPTC

☐ Diğer: _____

Kurumunuzda dijital ortamdaki materyaller için kesin olarak kullanılacak tanımlama alanları belirlenmiş midir?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Fikrim yok

Kurumunuzda dijital ortamdaki materyaller için tanımlama işlemini kimin, ne zaman yaptığı gibi bilgiler tutuluyor mu?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Fikrim yok

Kurumunuzda dijital materyallere yönelik olarak gerçekleştirdiğiniz tanımlama işlemlerinde kullandığınız alanların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? (1-çok yetersiz, 5 çok yeterli olmak üzere)

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Erişim Yönetimi

Kurumunuzdaki dijital kaynaklara kullanıcılar nasıl erişmektedir?

☐ Dijital kaynaklar dış kullanıcılara açılmamaktadır.

☐ Kullanıcılar yalnızca kurum içerisinden bu kaynaklara erişebilirler.

☐ Kullanıcılar yalnızca belirli bir bölge/yerleşkede bu kaynaklara erişebilirler.

☐ Kullanıcılar her yerden kurumun web sayfası aracılığıyla bu kaynaklara erişebilirler.

☐ Kullanıcılar kurumunuzun sistemine üye olarak bu kaynaklara erişebilirler.

☐ Diğer: _____

Kurumunuzdaki dijital kaynaklara yönelik erişim politikanız nedir?

☐ Kurumumuzdaki bütün dijital kaynaklar kullanıcı erişimine açıktır.

☐ Kurumumuzdaki dijital kaynakların belirli bir kısmı kullanıcı erişimine açık olup, belirli bir bölümü özel izin ile kullanıma sunulmaktadır.

☐ Kurumumuzdaki dijital kaynaklar yalnızca arşivleme amacıyla tutulmakta olup yalnızca kurum içi personele yönelik yetkilendirmeler çerçevesinde erişilmektedir.

☐ Kurumumuzdaki dijital kaynaklar yalnızca özel izin ile kullanıma sunulmaktadır.

☐ Diğer: _____

Kullanıcıların dijital kaynaklara erişimlerinde ücret ödemeleri gerekiyor mu?

☐ Evet, bu kaynaklar için belirlenmiş bir ücretlendirme politikamız var.

☐ Hayır, ancak kurum sistemimize üye olmaları gereklidir.

☐ Hayır, herhangi bir ücretlendirme/kayıt uygulamamız bulunmamaktadır.

☐ Diğer: _____

Dijital kaynaklarla ilgili olarak kullanıcılara hangi olanaklar sunulmaktadır? *(birden çok şık işaretlenebilir)*

- ☐ Kaynağın bibliyografik künyesinin gösterimi
☐ Kaynağın elektronik ortamda görüntülenmesi
☐ Kaynağın elektronik ortam üzerinden çıktısının alınması
☐ Kaynağın belirli bir formatta bilgisayara indirilmesi
☐ Kaynağın yeniden kullanılması
☐ Kaynağın kopyalanması
☐ Diğer: _____

Kullanmış olduğunuz sistem, dijital kaynaklar için kullanım istatistiklerini sunuyor mu?

- ☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bilgim yok

Kullanıcılara dijital kaynakların kullanım hakları ile ilgili bir bilgilendirme yapılıyor mu?

- ☐ Evet, her kayıt için ayrı bir şekilde tanımlama alanlarında bu bilgiyi veriyoruz.
☐ Evet, genel olarak koleksiyonumuzla ilgili web sayfamızda bu bilgiyi veriyoruz.
☐ Evet, kullanıcılar kurumumuza geldiklerinde bu bilgilendirmeyi yapıyoruz.
☐ Hayır, bu konuda bir bilgilendirmemiz bulunmuyor.
☐ Diğer: _____

- ☐ Bilgim yok

Depolama, uzun süreli koruma olanakları ve uygulamaları

Kurumunuzda dijitalleştirilen kaynakların orijinallerinin kullanımına izin veriliyor mu?

- ☐ Evet, doğrudan kullanıma izin veriliyor.
☐ Kısıtlı/Özel izinli olarak kullanıma izin veriliyor
☐ Hayır, orijinal kopyaların kullanımına izin verilmiyor.
☐ Diğer: _____

Kurumunuzda dijitalleştirilen kaynakların orijinalleri hangi koşullarda saklanıyor?

- ☐ Özel saklama koşullarında
☐ Diğer kaynaklarla birlikte
☐ Bütün koleksiyonumuz özel saklama koşullarında
☐ Diğer: _____

Kurumunuzda dijitalleştirilmiş ve dijital ortamdaki kaynaklara ilişkin hem sunum (JPG, JPEG gibi) hem de koruma formatları (TIFF gibi) oluşturuluyor mu?

- ☐ Hem sunum hem de koruma amaçlı olarak elektronik kopya üretiyoruz.
☐ Sadece tek bir formatta elektronik kopya üretiyoruz.
☐ Diğer: _____

Kurumunuzda dijitalleştirilen kaynakların orijinallerinin depolanması ile ilgili olarak fiziksel depolama ortamlarınızı ne derece yeterli görüyorsunuz? *(1-çok yetersiz, 5 çok yeterli olmak üzere)*

- ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Dijital materyallere yönelik fiziksel ve elektronik depolamada varsa yaşadığınız sorun nedir? Başlıklar halinde sıralayınız?

1. _____
2. _____
3. _____

- ☐ Herhangi bir sorun yaşamadık.

Kurumunuzda göç ettirme, öykünme, dijital arkeoloji gibi dijital koruma tekniklerinin hangi durumlarda kullanılacağı belirlenmiş midir?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Fikrim yok ☐ Bu teknikleri kullanmıyoruz.

Sahip olduğunuz dijital koleksiyona yönelik elektronik ortamdaki depolama olanaklarınız ne kadar yeterlidir? (1- çok yetersiz, 5-çok yeterli olmak üzere)

☐ Bilgim yok ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Yaygınlaştırma, işbirliği ve tanıtım faaliyetleri

Dijitalleştirme ve dijital koruma konularında diğer kuruluşlarla hangi alanlarda iş birliği yapıyorsunuz? (birden çok işaretleme yapılabilir)

☐ Herhangi bir işbirliğinde bulunmuyoruz.

☐ Hizmet alımı

☐ Mali kaynak sağlama

☐ Kayıt aktarımı / görünürlük

☐ Diğer: _____

Kurumunuzda yürütülen dijitalleştirme ve dijital koruma programı ile ilgili tanıtıcı etkinlikler (bülten, basın duyurusu, konferans, panel, çalıştay gibi) gerçekleştiriyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Gelecekte yapılması planlanıyor

Üstveri tasarımı ve tanımlama süreçlerinde kullanılan tanımlama bilgileriniz başka erişim uçları ya da platformlardan (Europeana ve arama motorları gibi) taranıp harmanlanıyor mu?

☐ Evet ☐ Hayır

Etki değerlendirmesi

Dijital materyallerinizin kullanım durumuna yönelik değerlendirme çalışmasında bulundunuz mu?

☐ Evet ☐ Hayır

Dijital materyallerinizin kullanımına yönelik gerçekleştirdiğiniz etki değerlendirmesi çalışması aşağıdakilerden hangisidir?

Çalışma Adı	Çalışmanın yapılıp yapılmadığı
Kullanıcı araştırması ile (anket, görüşme, gözlem gibi)	☐ Evet ☐ Hayır
Elektronik ortamdaki kullanım istatistikleri (kayıt görüntüleme verileri, indirme sayıları gibi)	☐ Evet ☐ Hayır
Kaynakların fiziksel kullanım analizleri	☐ Evet ☐ Hayır
Kurumunuzdan yararlanan kullanıcı sayılarının analizi	☐ Evet ☐ Hayır

EK 2: KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARI İÇİN DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKASI İLKELERİ

Amaçlar ve İş Süreçleri

(1) Kurumda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının öncelikli amacı materyallere mümkün olan en uygun şartlarda kullanıcı erişiminin sağlanması ve materyallerin yeniden kullanımına yönelik olanakların yaratılmasıdır.

(2) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları kurumda koruma amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda materyallerin sürekliliğinin sağlanması, eskime ve zarar görme riskinin en aza indirilmesi için bazı materyaller için orijinal kaynakların kullanımına izin verilmeyebilir.

(3) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları kısa, orta ve uzun vadeli planlamalarla yapılır. Uygulamaların planlanmasında kurum içi çalışanların görüşleri, bir danışma kurulunun oluşturulması, koleksiyon, mali durum ve insan kaynaklarının analizi, risk değerlendirmeleri, kullanıcı araştırmaları, benzer uygulamaların incelenmesi ve gerektiğinde kurum dışı uzmanlardan görüş alınmasına yönelik çalışmalar yapılır.

(4) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları, projeler, hizmet alımı ya da kurumun kendi olanakları doğrultusunda gerçekleştirilir. Bu yöntemlerin seçiminde dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının planlanması aşamasındaki çalışmalardan yararlanılır.

(5) Kurum açısından dijital materyallerle fiziksel materyaller aynı önem derecesine sahiptir. Kurum, dijital materyallerin kalıcılığını, görülebilirliğini ve sürdürülebilirliğini güvence altına alır. Bu doğrultuda kurum çeşitli iş birliklerinde (kayıt aktarımı, hizmet alımı ve mali kaynak sağlama) bulunabilir.

(6) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamasının hizmet alımı, proje ya da bir işbirliği şeklinde gerçekleştirilmesi durumunda uygulamadaki rol ve sorumlulukların belirlenmesi için paydaşlar tarafından imzalanacak yasal geçerliliği olan bir anlaşma/protokol hazırlanır.

Koleksiyon

(1) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılacak materyallerin belirlenmesinde kurumun uzman personeli görev alır.

(2) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının belirli bir bölümü projelerle de gerçekleştirilebilir. Bu durumda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamasına dâhil edilecek materyallerin seçiminde projenin amacı ve kapsamı dikkate alınır. Ancak bu aşamada seçilecek materyallerin bu politikada belirtilen konulara uygun olması gerekir.

(3) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılacak materyallerin belirlenmesi için materyallerin fiziksel durumları, telif hakkıyla ilgili durumları, tarihsel ve kültürel değerleri, kullanıcı beklentilerinin tespitine yönelik çalışmalar yapılır.

(4) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında koleksiyon bünyesinde yer alan kitaplar, fotoğraflar, nesneler, mikrofilmler, yazma eserler, gazeteler, haritalar, madeni paralar gibi kültürel miras değeri taşıyan materyaller bulunur.

İnsan Kaynakları

(1) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarından kurumun “Dijital Kütüphane ve Dijital Koleksiyonlar Bölümü” sorumludur. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının yönetimi ve sürdürülebilirliği için bu kapsamda bir bölüm/birim kurulur.

(2) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurum tam zamanlı uzman personeli görev yapmakla birlikte belirli dönemlerde yarı zamanlı çalışanlar ya da staj uygulamaları yapılır. Hizmet alımı uygulamalarında çalışmalar hizmet sağlanan kurum personeliyle birlikte yürütülür.

(3) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında gerektiği durumlarda kurumun kataloglama, süreli yayınlar ve özel koleksiyonlar gibi bölümlerinden insan gücü desteği alınır.

Altyapı ve Güvenlik Uygulamaları

(1) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılan materyaller için ayrı bir sunucu ve depolama ünitesi kullanılır.

(2) Altyapı ve güvenlik uygulamaları kapsamında kullanılan donanım ve yazılımlar kurumun bilgi güvenliği politikaları ve uygulamaları doğrultusunda yapılandırılır.

(3) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılan donanımlar ve yazılımlar için periyodik olarak risk ve durum değerlendirmeleri yapılır.

(4) Güvenlik uygulamalarında materyal türlerine bağlı olarak kurum bünyesinde birden fazla uygulama kullanılabilir. Bu kapsamda dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerinde dijital filigran, bilgi ve veri güvenliği standartları kullanılır.

(5) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılan materyaller için kurumda farklı bir otomasyon sistemi kullanılabilir. Bu durumlarda kullanıcı araştırmaları, danışma kurulu ve kurum dışı uzman görüşleri, kurum içi çalışanların görüşleri, koleksiyon özellikleri, mali durum analizi ve insan kaynaklarına yönelik analizler yapılır. Kullanılacak otomasyon sistemi uluslararası standartlara uygun, harmanlama ve karşılıklı işlerlik protokollerini destekleyen veya bu protokollere uygun çıktı üreten, mobil platformlara ve engelli kullanıcılara uygun bir yapıda olmalıdır.

(6) Otomasyon sisteminde tutulan veriler ve bu verilerin güvenliğiyle ilgili uygulamalar kurumun veri politikası çerçevesinde otomasyon sistemi sağlayıcısı ve diğer paydaşlarla imzalanan anlaşmaya göre gerçekleştirilir.

Mali Koşullar

(1) Dijitalleştirme ve dijital koruma sürdürülebilirliği olması gereken uygulamalardır. Bu uygulamalara kurum bütçesinde her dönem düzenli olarak bir pay ayrılır. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik bütçe kaynakları ulusal ve uluslararası projeler ve kurum bütçesine her yıl konulan pay ile oluşturulur.

(2) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik maliyet ve fayda analizleri kurum bünyesinde görev yapan küratörler, dijitalleştirme ve dijital koruma uzmanları ve yöneticiler tarafından yapılır.

Kullanıcılar

(1) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamasında yer alan kaynaklar kurum içinden ve dışından araştırmacılar, öğrenciler, uygulamacılar ve koleksiyon içeriğine ilgi duyan bireylere açıktır.

(2) Kurum, dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamasındaki kaynaklar için kullanıcıların özelliklerine göre farklı yetkilendirme seçenekleri uygulayabilir. Bu konuyla ilgili ayrıntılar bu politikanın Erişim Yönetimi başlığında yer alır.

Üstveri

(1) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamasındaki kaynaklar için kaynak türüne bağlı olarak farklı tanımlama standartları kullanılabilir. Bu standart kurum tarafından desteklenen ya da kabul edilen bir standart olmalıdır.

(2) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamasında yer alan her materyalin bir bibliyografik künyesi bulunmalı ve üstveri tanımlamaları yapılmış olmalıdır. Materyallere ilişkin tanımlama alanları (zorunlu ve isteğe alanlar) önceden kesin ve net olarak kurum yetkili personeli tarafından belirlenir.

(3) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki materyallerin tanımlanmasında koruyucu üstveriler sistem tarafından tutulur.

(3) Dijitalleştirme işlemlerindeki kaynaklara yönelik tanımlamalar dijitalleştirme işlemiyle eş zamanlı olarak yürütülür.

(4) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılan materyallerin tanımlanmasında kurumun uzman personeli görev alır. Hizmet alımı durumlarında tanımlamaların denetim işlemlerinden yine kurumun uzman personeli sorumludur.

(5) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki materyaller için kurumun kataloglama politikasıyla ve ilgili birimleriyle birlikte hareket edilir.

(6) Tanımlamaları yapılacak materyaller için kurumun tekil envanter numaralarının verilmesinin yanı sıra kimlikleme işlemlerine yönelik olarak Digital Object Identifier (DOI) veya Handle numaraları atanır.

Teknoloji Standartları

(1) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılacak teknoloji standartları ve bu konuyla ilgili bütün yönergeler kurumun ilgili birimleri tarafından belirlenir.

(2) Teknoloji standartları kapsamında dijitalleştirme ve dijital koruma işlemlerinde yönerge ve şartnamelerde

- Dijitalleştirme ekipmanının ısı, ışık ve diğer özellikleri,
- Dijital kopyaların çözünürlük oranları,
- Dijital kopyaların formatları,
- Dijitalleştirme tekniği,

- Sıkıştırma ve depolama teknikleri,
- Kullanılacak yazılımların özellikleri bulunur.

(3) Teknoloji standartlarının belirlenmesinde ve güncellenmesinde kullanıcı araştırmaları, benzer uygulamaların analizi, kurum içi çalışanlar ve kurum dışı uzmanlardan görüş alınması, yeni eğilimlerin incelenmesi, maliyet-yarar analizlerinin yapılması gibi çalışmalar belirli zaman aralıklarında tekrarlanarak gerçekleştirilir.

Eğitim

(1) Kurum personeline dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları konusunda genel bir “farkındalık” eğitimi verilir.

(2) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını yürüten ve bu uygulamalarda görev alan personele belirli zaman aralıklarında sürekli ve hizmet içi eğitim verilir.

(3) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının hizmet alımı yoluyla yapıldığı her proje çalışmasından önce süreçler ve kullanılacak yazılım/donanımlar hakkında eğitim verilir.

(4) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik görev yapan personelin konuyla ilgili gelişmeleri takip etmelerini sağlayacak eğitim ve bilimsel etkinliklere katılımları teşvik edilir.

Telif ve Kullanım Hakları

(1) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları, telif hakkı bulunan materyaller için eser sahiplerinden izin alınması, eser sahiplerine ödeme yapılması veya yasal ve idari düzenlemeler doğrultusunda gerçekleştirilir.

(2) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullanılan materyallerin kullanım haklarına yönelik bilgilendirmeler kurumun web sayfasında ve materyalin bibliyografik künyesinde yer alır.

(3) Dijitalleştirilen bütün materyallere yönelik kullanım hakları kuruma aittir. Gerektiğinde kurum dijitalleştirilen materyalleri ayıklayabilir veya kurumdaki uzmanlar ve küratörlerin görüşleri doğrultusunda sergilemek üzere kullanabilir.

(4) Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki materyaller için telif hakkı izinlerinin sağlanması durumunda kullanım lisansları alınarak materyalin bibliyografik künyesinde verilir. Koleksiyon bazında farklı lisans uygulamaları tercih edilebilir.

(5) Üçüncü parti kişiler üstveri harmanlama veya arama motoru yazılımlarıyla görünürlük sağlama amacıyla dijitalleştirilmiş materyallerin küçük görsellerini (thumbnail) ve bibliyografik künyelerini kuruma yönlendirme yapma koşuluyla kullanabilir.

Erişim Yönetimi

(1) Kullanıcılar dijital materyallere her yerden kurum web sayfası aracılığıyla erişim sağlayabilir.

(2) Kurumdaki bütün dijital materyaller kullanıcı erişimine açıktır.

(3) Kurumda dijital materyallere erişim için herhangi bir ücretlendirme politikası ya da üyelik sistemi yapısı bulunmamaktadır.

(4) Dijital materyallerle ilgili olarak kullanıcılara;

- Bibliyografik künye gösterimi,
- Materyalin tamamının görüntülenmesi,
- Materyal görüntüsünün kaydedilmesi,
- Materyalin çıktısının alınması,
- Materyalin yeniden kullanım olanakları sunulur.

(5) Dijital materyallerin bibliyografik künyelerine ve tanım bilgilerine karşılıklı işlerlik ve harmanlama protokolleriyle erişilebilir.

Uzun Süreli Koruma

(1) Dijital materyallerin özgünlüğü ve bütünlüğü kurum tarafından sağlanır. Bu kapsamda kurum dijital materyallerin korunmasında aktif bir yönetim süreci uygular.

(2) Kurum her dijital materyal türü için güvenlik mekanizmalarını da yapılandırarak materyallerin korunmasına yönelik uygun koşulları ve formatları oluşturmakla ve geliştirmekle yükümlüdür.

(3) Kurum, orijinal materyallerin durumlarına göre kullanımına izin vermeyebilir.

(4) Kurum, bağılı olduğu üst kurumlar ve dijital koruma konusunda öne çıkan diğer kurumsal yapılarla işbirliğine gidebilir.

(5) Kurumda uygulanacak dijital koruma teknikleri dijital materyallerin durumuna ve gereksinimlerine göre belirlenir. Dijital materyallere ilişkin teknolojiler ve taşıyıcı medya ortamları ve saklama koşulları ilgili uzmanlar tarafından belirli zaman aralıklarında denetlenerek durum değerlendirmesi yapılır.

Değerlendirme

(1) Kurum hem hizmet verdiği kullanıcı grubu hem de personeline dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerine ve uygulamalarına yönelik farkındalık yaratma çalışmalarında bulunur. Bu çerçevede kurum uygulamalarına yönelik panel, seminer, konferans ve çalıştay gibi etkinlikler düzenler ve tasarlanan hizmetlere yönelik afişler, tanıtıcı broşürler ve yayınlar hazırlar.

(2) Kurum dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki süreçlerin ve son ürünlerin etki değerlendirmesini (kalite kontrolleri, gereksinim analizleri, kullanıcı araştırmaları, kullanılabilirlik testleri, log analizleri, kullanım istatistikleri gibi) yapmakla ve bu değerlendirmeleri raporlamakla yükümlüdür.

İlişkili Diğer Politikalar

(1) Bu politika kurumun Bilgi Güvenliği, Kataloglama, Koleksiyon Yönetimi Politikasıyla bağlantılıdır.

Yönetim ve Uygulama

(1) Bu politikanın uygulanmasından kurum yönetimi sorumludur.

(2) Bu politika her yıl sonunda kurumun “Dijital Kütüphaneler ve Dijital Koleksiyonlar” bölümü/birimi tarafından gözden geçirilir.

(3) Bu belge yayınlandığı tarihten itibaren geçerlidir.

Çalışma kapsamında geliştirilen dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik ilkeler kültürel bellek kurumlarında geliştirilebilecek ya da kullanılacak bir dijitalleştirme ve dijital koruma politikası için öneri ve kaynak niteliğindedir.

Bu belgenin tamamı ya da belirli bir bölümü kurumlar tarafından kaynak gösterilmek koşuluyla kullanılabilir ve kurumsal uygulamalara göre üzerinde değişiklikler yapılarak uyarlanabilir. İlkelerin uygulanmasıyla ilgili süreçlerin tamamı ve sonuçları politikayı uygulayan kurumun sorumluluğundadır.

EK 3: ETİK KURUL İZNI

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ**
Rektörlük

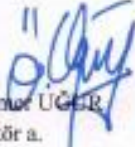
Sayı : 35853172/ **453-2337** 16 Ekim 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 30.09.2015 tarih ve 4336 sayılı yazınız.

Enstitünüz Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı doktora programı öğrencilerinden **Arş. Gör. Tolga ÇAKMAK**'ın Prof. Dr. Bülent YILMAZ danışmanlığında hazırladığı **"Türkiye'de Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Politikaları: Bir Model Önerisi"** başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **6 Ekim 2015** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

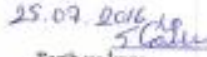

Prof. Dr. Ömer UĞUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutarak

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon: 0 (312) 305 3001 - 3002 • Faks: 0 (312) 311 9992
E-posta: yazitird@hacettepe.edu.tr • www.hacettepe.edu.tr

Ayrıntılı Bilgi için:
Yazı İşleri Müdürlüğü
0 (312) 303 1008

EK 4: ORJİNALLİK RAPORU

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ BÖLÜMÜ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 25/07/2016
Tez Başlığı / Konusu: TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL BELLEK KURUMLARINDA DİJİTALLEŞTİRME VE DİJİTAL KORUMA POLİTİKALARI: BİR MODEL ÖNERİSİ Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin, 25/07/2016 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %7'dir. Uygulanan filtrelemeler: 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. 25.07.2016 Tarih ve İmza
Adı Soyadı: <u>TOLGA ÇAKMAK</u> Öğrenci No: <u>N11144178</u> Anabilim Dalı: <u>BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ BÖLÜMÜ</u> Programı: _____ Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.
DANIŞMAN ONAYI UYGUNDUR. Prof. Dr. Bülent YILMAZ

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF INFORMATION MANAGEMENT**

Date: 25/07/2016

Thesis Title / Topic: DIGITIZATION AND DIGITAL PRESERVATION POLICIES IN CULTURAL MEMORY INSTITUTIONS IN TURKEY: A PROPOSED MODEL

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 25/07/2016 for the total of 113 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 7 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

25.07.2016
Date and Signature:

Name Surname: TOLGA CAKMAK

Student No: N11144178

Department: DEPARTMENT OF INFORMATION MANAGEMENT

Program:

Status: ☐ Masters ☒ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Bülent YILMAZ